

Tálasi István kutató- és tudósnevelésének óráin, szemináriumain kívül tanári működésének elengedhetetlen és különösen emlékezetes eszköze volt a növendékekkel, majd a már végzettekkel való rendszeres konzultáció. Ezek a már megkezdett tájékozódás, majd a kutatás mozzanataival foglalkoztak, de számos esetben kiterjedtek a magas kultúra, a művészetek különböző szféráira. Gyakran szó eshetett filozófiáról, ismeretelméletről. Nem ritkán életviteli tanácsokat adott, tudatos, etikus állásfoglalásokat sugalmazott. A konzultációk eredetileg a hallgatók és a munkaközösségi kutatók számára voltak nyitottak. Utóbb minden volt hallgató és minden aktív kutató igényelhette a feltöltődést, a látókör bővülését, a szaktudományi elmélyülést ígérő találkozásokat. Domonkos Ottó szaktudományi, emberi kiteljesedésének is egyik támasza volt a professzorával való rendszeres, meghitt eszmecsere.

[...]

Domonkos Ottó indulásában nagyon sokat köszönhetett Csatkai Endrének, aki az 1950-es évek első felében nem ritkán még néprajzi kutatásokban is részt vett. A Magyar Néprajzi Társaság rendezvényein Sopron megye, a Fertő és a Hanság népeletéről, hagyományairól nagy sikerű előadásokat tartott. A Liszt Ferenc Múzeumba kinevezett fiatal etnográfust nem csak emberi, de szakmai megértéssel, atyai szeretettel fogadhatta. Csatkai Endre társadalmi elismertsége, Kossuth díja biztosította, hogy az 1949 és 1953 között az iskolákat, intézményeket, munkahelyeket megterhelő ideológiai, politikai mozgalmárkodást a múzeumtól távol tarthatta, a polgári tudományosság normáit sugalmazhatta.

Filep Antal: Domokos Ottó kutatói indulása. Tálasi István iskolája

Ára: 900,-Ft

2023. első szám

Soproni Szemle

Soproni Szemle

2023. első szám

Hetvenhetedik évfolyam

A Soproni Városszépítő Egyesület
helytörténeti folyóirata

Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány

Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Bartha Dénes.

Megjelenik évente 4 alkalommal.

SZERKESZTŐSÉG

Dominkovits Péter, Jankó Ferenc, Kelemen István, Kiss Melinda technikai szerkesztő,
Németh Ildikó, Sági Éva, Szende Katalin felelős szerkesztő, Tóth Imre,
Turbuly Éva, Varga Imréné titkár

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bolodár Zoltán, Csekő Ernő, Fiziker Róbert, Galavics Géza, Gömöri János,
Józan Tibor, Kücsán József, Veöreös András, Winkler Barnabás

A Soproni Szemle Alapítvány székhelye: 9400 Sopron, Új utca 4.

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, interneten <https://eshop.posta.hu> weboldalon, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), valamint az egyesületi díjjal kombinálva a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.) 5600 Ft-ért, nyugdíjasoknak és diákoknak 4600 Ft-ért. Előfizetési díj egy évre 3600 Ft, egyes szám ára 900 Ft.
Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Egyetem Növényzeti Tanszékén (Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4. főépület, magasszint) kaphatók.

A 10404058-40510307-00000000 bankszámlaszámra történő befizetéssel támogathatja a Soproni Szemle Alapítványt. Köszönettel fogadunk minden támogatást.

Nyomdai munka: Foreno Nonprofit Kft. 9400 Sopron, Fraknoi u. 22.

Felelős vezető: Major Lajos ügyvezető igazgató

HU ISSN 0133 – 0748

Soproni Szemle (CD-ROM) ISSN 1786 – 9749

KÉRELEM A SOPRONI SZEMLE SZERZŐIHEZ

KÉZIRAT LEADÁSA

- A kéziratot számítógépen elkészítve szövegfájlban (lehetőleg Word formátumban) kérjük benyújtani.
- A leadásra szánt anyag tartalmazza a szövegfájl, a képfájlok megfelelő sorrendben számozva képjegyzékkel, valamint az illusztrációkat is magába foglaló szövegváltozatot Word vagy PDF formátumban.
- A szöveget illetve a címeket ne tipografizálják, valamint ne használják a technikai kellékeket (pl. élőfej, oldalszám, könyvjelző stb.). A technikai szerkesztőnek szóló megjegyzéseket a kísérőlevélben vagy az illusztrált szövegfájlban kérjük feltüntetni.
- A kéziratban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével – arab számmal tüntessék fel.
- A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk.
- A szerkesztői felkérés vagy egyeztetés nélkül leadott kéziratok megjelentetésére a szerkesztőség nem vállal kötelezettséget.
- A folyóiratban megjelenő anyagok két lektor szakvéleménye alapján kerülhetnek közlésre. A szerkesztőség fenntartja a szöveggondozás jogát.

ILLUSZTRÁCIÓK

- A fotók és rajzok tónusosak, jól láthatóak legyenek. Digitális képek esetén JPG vagy TIFF fájlokot kérünk legalább 300 DPI felbontásban. A Word szövegfájlba illesztett illusztrációk nem alkalmasak a technikai szerkesztésre.
- A sorszámmal ellátott illusztrációkhoz kérjük, egy külön fájlban mellékeljék a képjegyzéket.

HIVATKOZÁSOK ELKÉSZÍTÉSE

Hivatkozás a kiadvány egészére:

- Szerző (-k): Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- A szerzők nevét dőlt betűvel kérjük feltüntetni

Hivatkozás a kiadvány egy részére:

- A tanulmány szerzője (szerzői): A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője:
- A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (sorozat címe, kötet száma)
- A tanulmány szerzője (szerzői): A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe kötet száma)
- A folyóiratcikk szerzője: A cikk címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[=szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)
- A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r., vö., uő., uo., i. m., l. [=lásd], jz. vagy jegyz.

SZERZŐI TISZTELETPÉLDÁNY

- Minden szerző cikkenként tiszteletpéldányt kap.
- Különnyomatok készíttetését a Szerkesztőség nem tudja vállalni, hanem PDF fájlt küld a megjelent közleményről.
- A honorárium kifizetése miatt kérjük, szíveskedjenek megadni a pontos címet, bankszámlaszámot, a kezelő pénzügyi intézet pontos címét és pénzforgalmi jelzőszámát.
- Sajnálattal közöljük, hogy 5000 Ft alatt honoráriumot fizetni nem tudunk, helyette plusz tiszteletpéldányt küldünk.

Soproni Szemle

2023. első szám

hetvenhetedik évfolyam

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK DOMONKOS OTTÓ EMLÉKÉRE

A SZERKESZTŐSÉG: Tanulmányok Domonkos Ottó (1928–2022) emlékére	3
FILEP ANTAL: Domokos Ottó kutatói indulása. Tálasi István iskolája	5
CSISZÁR ATTILA: Domonkos Ottó rábaközi kutatásai	19
KÜCSÁN JÓZSEF: Az életmód bemutatása a Soproni Múzeum kiállításában	35
SZULOVSKY JÁNOS: Domonkos Ottó és az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága	53
MÉRI EDINA: Domonkos Ottó, a képfestés kutatásának úttörője	75
BOLODÁR ZOLTÁN: Domonkos Ottó, a szakavatott fényképező	88
IFJ. NEMES ANDRÁS – MÉRI EDINA: Domonkos Ottó bibliográfiája (1952–2022)	100
A Soproni Szemle Alapítvány közleményei	130

TANULMÁNYOK DOMONKOS OTTÓ EMLÉKÉRE

A SZERKESZTŐSÉG

Tanulmányok Domonkos Ottó
(1928–2022) emlékére

Bő egy évvel ezelőtt búcsúztunk Domonkos Ottótól metsző szélben a régi Szent Mihály temetőben, és voltunk tanúi, amikor szeretett mestere, Csatkai Endre sírjának tőszomszédságában végső nyugalomra helyezték.¹ Temetésén a Soproni Múzeum munkatársain, a Soproni Szemle szerkesztőségének és szerkesztőbizottságának tagjain és Sopron tudományos életének más képviselőin kívül a magyar néprajzkutatás számos jeles képviselője is részt vett. Ez mutatja, hogy három évtizeddel nyugalomba vonulása után is számottevő tényezője volt a hazai tudományos életnek, és biztos állíthatjuk, hogy munkáin keresztül továbbra is az marad, még ha nincs is már közöttünk.

A Soproni Szemle jelen tematikus számában ennek a kitűnő tudósnek állítunk emléket azzal, hogy számba vesszük sokrétű munkásságának különböző korszakait és alkotóelemeit. Úgy véljük, hogy a szám szerzői Domonkos Ottóra emlékező írásaikkal a magyar néprajz tudománytörténetéhez is fontos építőköveket tesznek hozzá. Pályakezde, az őt sok évtizedes kutató és tudományszervező útjára bocsátó közeg értő leírása Filep Antal tollából a magyar néprajzkutatás második világháború utáni útkeresését és több kivételes tanáregyéniségét is bemutatja. Csizsár Attila tanulmányában a fiatal kutatóval találkozunk az első rábaközi gyűjtőutakon, amikor a rideg állattartás és a helyi folklór még megtalálható emlékei mellett rátalált az egész életútját végig kísérő kézművesség és kisipar kutatásának témájára, amellyel hamarosan országos elismertséget vívott ki. Kücsán József azt az időszakot idézi meg, amikor Domonkos Ottó viszonylag fiatalon, 35 éves korában átvette Csatkai Endrétől a Soproni Múzeum (akkori nevén Liszt Ferenc Múzeum) igazgatását. A múzeum életmódtörténeti kiállításainak, kiállítási helyszíneinek születését az 1960-as, '70-es évek országos kultúrpolitikájába ágyazva mutatja be. Ebben a kontextusban válik igazán világossá, miben előzte meg korát a Múzeum igazgatója és akkori munkatársai, köztük a cikk szerzője, aki maga is tevékeny résztvevője volt a Fertőszéplaki Falumúzeum létrehozásának. Ugyanezt az időszakot egy másik szemszögből világítja meg Szulovszky János alapos tudománytörténeti áttekintése, amelyben Domonkos Ottó pályája csúcán, a céhes kézműiparhoz kapcsolódó országos adatgyűjtő és feldolgozó projektek „atya-mestereként” jelenik meg. Munkájának rangját jelzi, hogy kora legkiválóbb etnográfusaival, levéltáraosaival és történészeivel működött együtt ezekben a vállalkozásokban. Bár szinte minden falusi és városi mesterség érdekelt, a legközelebb mégis a képfestés állt hozzá,

¹ Tóth Imre múzeumigazgató búcsúztató beszédét 2022. évi 1. számunkban közöltük: *Tóth Imre: Búcsú Domonkos Ottótól (1928–2022)*. Soproni Szemle 76. (2022), 3–5.

amelynek kutatásáról és modern kori felélesztéséről ennek a munkának a mai folytatója, Méri Edina számol be. A számot Domonkos Ottó múzeumi fotóhagyatékának ismertetése és teljességre törekvő életmű-bibliográfiája zárja.

Az itt közölt tanulmányok nemcsak számvetésként, értékelésként olvashatók, hanem Domonkos Ottó munkájának még alaposabb megismerésére is invitálnak. Az áttekintések mögött felsejlik mindaz a gazdagság, amit az általa összegyűjtött és rendszerezett tárgyak, a kutatásai során készített felvételek, az állandó és időszakos kiállítások koncepciói magukban rejtnek. Mindezek a jelenlegi és jövőbeni kutatógenerációk számára is inspirációt – vagy adott esetben tovább gondolásra, más vélemények kialakítására ösztönző kihívást – jelentenek, és tartják életben kutatójuk szellemiségét. Ennek jegyében készülhetnek nemsokára újabb tanulmányok születésének öt év múlva esedékes 100. évfordulójára.

Domonkos Ottó megkoszorúzza Csatkai Endre emléktábláját, 2010. március 12.
(Fotó: Bolodár Zoltán, SoM-DF 2010.20.1.)

Domonkos Ottó életpályája, tudományos munkássága, múzeumi tevékenysége 20. századi kutatástörténetünkben különös figyelmet érdemel. Személyében az elmúlt évszázad második felének egyik legeredményesebb néprajzi muzeológusát tisztelhetjük, aki halála napjáig megőrizte tudományos kutatói aktivitását.¹ Teljesítménye értékét csak emelheti, hogy odaadó munkálkodása közben egyetemi éveitől idős koráig súlyos, krónikus betegségekkel küzdött. Felsőfokú tanulmányait szinte meghiúsította, hogy műtéti ellátást is igénylő térdízületi tbc-fertőzést kapott. Járnai is alig tudott. Mégis kitartóan tanult, mind eredményesebben végezte kutatásait. Hosszan tartó kórházi ápolása, majd erős mozgáskorlátozottsága ellenére érvessztés nélkül szerezhette diplomát. Olyan szakdolgozatot készített, amit évtizedekkel később is nyugodt szívvel megjelentethetett. Mindezért kortársai indulásától nagyra becsülték. Egykori gondjairól, küzdelmes éveiről maga is nyilatkozott, amikor a nyolcvanadik születésnapja körüli időben visszatekintést kértek tőle.²

Élelművének értékéből nem von le semmit, ha már előjáróban utalunk arra, hogy tudományos munkássága, muzeológiai tevékenysége a magyar néprajz talán legeredményesebb nemzedéki közösségéhez tartozott. Hofer Tamás, Andrásfalvy Bertalan, Martin György személyére utalok itt, akik a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején az Eötvös Loránd Tudományegyetemen bevezetett néprajz–muzeológia szakpárt végezték. Nemzedékük felkészültségét jellemezheti az is, hogy az 1956 után emigrációba kényszerült két társuk kiválóan helytállt. Csermák Géza, aki rövid ideig a Tárgyi Néprajzi Tanszék gyakornoka, majd tanársegéde is volt, Franciaországban, az Egyesült Államokban, Kanadában egyetemi tanárként tevékenykedett. Svédországban Szabó Mátyás kutatóintézeti vezető munkatársként, a Nordiska Museet egyik főigazgató-helyetteseként, közkedvelt egyetemi docensként, az európai etnológia jeles egyéniségeként szerzett nemzetközi elismerést.

A családi háttér és az ifjúkor

Domonkos Ottó tanító édesapja révén sok nemzedékre visszatekintő pedagógus családból származott. A tanulás, a tudás iránti elkötelezettséget örökölt. Jellegzetes családtörténeti mozzanat, hogy szülei a szolgálati lakásról, az iskolaigazgatói beosztásról mondtak le, amikor fiaik elérték a középiskolás kort, hogy családi gondoskodás mellett rangos,

¹ Véleményünkben megerősít bennünket a legfrissebb értékelés: *Szulovszky János*: Domonkos Ottó (1928–2022) tudományos munkássága. *Ethnographia*, 133. (2022) 701–717.

² *Turbuly Éva*: Kismesterségek vonzásában. A 80 éves Domonkos Ottó köszöntése. *Soproni Szemle* 62. (2008) 433–448.

városi iskolába járhassanak fiaik. Így Domonkos Ottó Hatvanban kiváló színvonalú gimnáziumban érettségizhetett, készülhetett fel egyetemi tanulmányaira. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a klasszikus nyolcosztályos gimnáziumi képzésben részesülhetett, ahol többek között nyelvtudását is szilárdan megalapozták. A világháború vihara 1944 őszén kényszerűen leventeként Németországba sodorta, ahol erődítési munkákra fogták. A nácik kapitulációja után egy falusi földműves család gazdaságában dolgozott, és ekkoriban gyakorolhatta a német nyelvet. A háborús kalandból csak 1945 őszén térhetett haza. A kiesett tanévet, a VII. gimnáziumi osztályt úgy pótolta, hogy a VIII. osztály végzése közben tett vizsgát az előző esztendő tananyagából.

Jó érettségije ellenére csak hosszabb várakozás után iratkozhatott be a budapesti Pázmány Péter, utóbb Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára. A sikeres matura után a példa nélküli infláció is igen nehéz helyzet elé állította. Az egykori hatvani cukorgyárban vállalhatott munkát a répafeldolgozás idején. Olykor alkalmi munkákra vállalkozott, alkalmasint Hatvan egyik méhészkedő polgára fogadta meg, hogy a méhekkel való vándoroltatásban segítse. Ekkor ismerkedhetett meg a méhész vőjével, dr. Némethy Endre etnográfussal, a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárának akkori vezetőjével, aki néhány év vidéki száműzetés után 1951-től a hatvanas évekig a múzeumok szakigazgatásában a néprajzi muzeológia irányítójaként tevékenykedett. Sokunk pályáját, munkáját önzetlenül segítette. (Engem is már gimnáziumi éveimtől támogatott; utóbb, akárcsak Domonkos Ottót is, barátjává fogadott.)

Domonkos Ottó tehát egyetemi tanulmányait a beiratkozása utáni időben megszerzett néprajz–muzeológia szakon végezte. Maga vallott arról, hogy a szakválasztásában a cserkészlet népi kultúra iránti nyitottsága hatott rá. Többek között már gimnazistaként találkozott Rajeczky Benjáminnal, a felejthetetlen népzene-kutatóval, zenetudóssal, ciszterci szerzetes tanárral, akit egy alkalommal gyűjtőútjára is elkísérhetett. Tanúja lehetett, miként készített viaszhengerekre fonográf felvételeket. Rajeczky tanár úr Domonkos Ottó diáksága idején rendszeresen segítette a hatvani gimnáziumi oktatást.

A néprajz oktatása az 1940-es és '50-es években

Amikor 1947-ben Domonkos Ottó megkezdte egyetemi tanulmányait, éppen révbe ért az egyetem Néprajzi Intézete is, amelyben a tanszékalapító professzor, Györffy István 1939 kora őszi váratlan halála után néhány évig betöltetlen maradt a tanszékvezetői stallum. Ugyan az 1940 őszén a Kolozsvárra kinevezett Viski Károlyt végül a budapesti Bölcsészettudományi Kar meghívta, de professzori munkáját a sors rövidre szabta. 1941 őszén kezdhette meg budapesti egyetemi tanárságát. Tervei végrehajtását a háborús évek erősen akadályozták. 1945 tavaszán ugyan még az Akadémia tagjává választották, de ősszel már elhunyt.

Utódát, Ortutay Gyula akadémikust 1946-ban nevezték ki. A folklorisztikai professzorságtól csak akkor vált meg az 1960-as évek végén, amikor az akadémiai kutatóhely igazgatása vált legfontosabb megbízatásává. Noha a politikai életben ismételten túlterhelte magát, a néprajzi katedrára gondja volt. Minisztersége alatt is megtartotta óráit.

Miniszteri megbízása révén, majd a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja elnökeként kivívhatta, hogy a néprajz és muzeológia szakpár (a társdiszciplínák is: a régészet és a művészettörténet) végre főszakká vált, ötéves curriculummal adhatott diplomát. A szak hallgatói államvizsga előtt, az ötödik tanévben a szaktudomány országos múzeumban egy éves gyakornoki képzést is kaptak, ami önálló kutatásra alapozott szakdolgozat igényes elkészítésére is alkalmat adott.

Miniszteri elfoglaltsága alatt Ortutay Gyula kiváló szakembereket hívott meg előadóknak, egyben rájuk bízta, hogy a folklorisztikán kívüli témakörök tananyagát állítsák össze. Két Eötvös collegista meghatározó szerepet játszott. Tálasi István a magyar néprajz tanmenetét állította össze. Különös hangsúllyal maga vállalta az anyagi kultúra kutatásának és a magyar népi kultúra regionális rendszerének újszerű történeti szemléletű bemutatását. Vajda László az etnológia bevezetésére és a világ népei ismertetésére dolgozott ki tervet. Maga a bevezető, alapvető stúdium mellett a görög-római kultúra szomszédságában a Közel-Keleten és Afrikában kialakult törzsi kultúrák rendszerezett bemutatását vállalta. Segítségére volt, hogy széleskörű régészeti ismeretekre tett szert, valamint az ókori irodalmat jól ismerte. Megszervezte, hogy a világrések etnológiáját felkészült előadók mutathassák be.

A néprajz főszakká emelése azzal járt, hogy az igen alapos szaktudományi oktatás mellett a hallgatók a legfontosabb társtudományok ismeretanyagába, módszertanába színvonalas bevezetést kaphattak. Nyelvtörténeti, magyar nyelvészeti kollégium mellett az Árpád-kortól a 20. századig kifejezetten a néprajzi kutatás szempontjaira figyelő történettudományi előadásokat hallgattak három-négy évfolyamon át. Székely György, Sinkovics István, Szabad György, Varga János kollégiumai ma is emlékeztetnek számunkra. László Gyula professzor népvándorlással, a honfoglalókkal foglalkozó és a középkori régészeti ismereteket áttekintő kollégiumai nem csak ajánlottak voltak, de az órend elve volt 1957 őszéig, hogy Tálasi István és László Gyula órái nem ütközhettek. (Ezt ellehetetlenítette akkor az egyik hallgató, aki ragaszkodott ahhoz, hogy ősrégészettel foglalkozhassék a tárgyi néprajzot is érintő szakdolgozata. Így Banner János professzor előadásait, szemináriumait igazították Tálasi kollégiumaihoz.)

Itt érdemes megjegyezni, hogy a néprajz–muzeológia szakpárt rövid ideig megelőzte egy olyan tanrend, amelyben két múzeumi stúdiumot kívántak volna a hallgatókkal elvégeztetni. Akkor a néprajz a régészettel vagy a művészettörténettel alkotott párt. Ugyanígy a régész, művészettörténész pályára készülő hallgatók néprajzi stúdiumra is „kényszerültek.” Legendás eset, hogy az egyik etnográfusnövendék művészettörténeti kollokviumán zavarában kettétörte Hartmuth ceruzáját... Ne hagyjuk említetlenül, hogy a népi építészet iránt érdeklődő hallgatók átjártak a Műszaki Egyetem Építésztörténeti Tanszékre, ahol dr. Vargha László (Györffy István egykori tanársegéde) a Néprajzi Múzeum volt főigazgatója docensként tevékenykedett. Népi építészeti, építésztörténet, műemlékvédelmi előadásai, terepgyakorlatai különösen népszerűek voltak. Művészettörténészek is érdeklődtek iránta... Nem kevesen eljártak a Természettudományi Karra, Mendöl Tibor geográfus professzor településföldrajzi (a népi építkezésre is kitékintő) előadásaira.

Tálas István a katedrán

Ebben az átalakuló korszakban kapott egyetemi megbízást Tálas István, aki utóbb intézeti tanári minőségben csatlakozott az egyetemi, intézeti közösséghez. 1951-ben pedig megalapíthatta a Tárgyi Néprajzi Tanszékét. (A felterjesztésben Gazdasági Néprajzi Tanszék alapítását javasolták, a minisztériumi előadói akarat változtatott a megnevezésen.) Tálas István első diákjai közé tartozott Domonkos Ottó. Ő a professzorában igazi mentorára lelt. Ez azért is nagy jelentőségű volt, mert a másodéves korától jelentkező súlyos betegsége miatt nagyon is rászorult tanára emberségére.

Tálas István professzor, akadémikus a Baranya megyei Laskón (ma Horvátországban) a Duna mellett, a Drávaszögben fekvő középkori, magyar, református településen (horvát neve Lug) született 1910. július 12-én. Budapesten, 1984. április 17-én hunyt el. Anyai ágon felmenői szlavóniai, drávaszögi gyülekezetek prédikátorai voltak. Hódmezővásárhelyen, Kunszentmiklóson élt érettségijéig. Az Eötvös Collegium tagjaként végezte el a magyar és német nyelv és irodalom szakokat. Elmélyedt turkológiai tanulmányokat is végzett, s közben alapos néprajzi tájékozottságra tett szert. Györffy Istvánnál etnográfából doktorált. Disszertációjában a Kiskunság népi állattartását dolgozta fel. A recens megfigyelés és a klasszikus néprajzi gyűjtés mellett teljességre törekedve tárta fel a gyűjtőterület levéltári forrásait. Elemző munkájában rendkívüli intuícióval és következetes filológiai fegyvellemmel járt el. Sokoldalú nyelvi felkészültségével az európai szakirodalomra alapozva személetében, módszertanában folyamatosan megújította kutatásunkat.

1935 után a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium tanáraként bekapcsolódott a Közép-Tiszavidéken (Tiszafüred – Karcag – Szolnok térségében) végzett komplex kutatásokba. 1938 után 1944 elejéig szinte valamennyi táj- és népkutató tábor résztvevője, vezetője volt. 1940-től a budapesti Fáy András Gimnázium tanára, emellett az Államtudományi Intézet, illetve a Teleki Intézet keretében működő Táj- és Népkutató Intézet munkatársa volt. 1942-től intézeti tanári minőségben itt végezte tudományos munkáját. 1942-ben a Szegedi Tudományegyetem magántanárává habilitálta az Alföld néprajza és a történeti etnográfia tárgy körben.

Széleskörű terepkutatásai mellett mindinkább elmélyedt a történeti etnográfiai szempontú forrásfeltárásokban. A levéltári források mellett jelentős figyelmet fordított elbeszélő forrásaink történeti néprajzi szempontú vizsgálatára is. Nem került el figyelmét a szaktudomány története sem. Következtesen törekedett arra, hogy a népelet-kutatás 18. és 19. századi egyéniségeit Bél Mátyástól és munkatársaitól a Tudományos Gyűjtemény népes szerzői táboráig újra a kutatók érdeklődési körébe állítsa. 1944 nyarán katonai szolgálatra hívták be. 1945 kora tavaszán fogságba esett. Hazakerülése után a Néptudományi Intézetté átszervezett régi munkahelyén folytatta vizsgálatait. A *Népkutatás Kézikönyve* tanulmánysorozatban a magyar néprajz alapvető tudománytörténeti összefoglalóját írta meg *Néprajzi életünk kibontakozása* címmel.³ (A tervezett rendkívül tartalmas és ígéretes

³ *Tálas István: Néprajzi életünk kibontakozása.* Néptudományi Intézet. Budapest, 1948. 24. Különlenyomat a [meg nem jelentetett] Magyar Népkutatás Kézikönyvéből II. 3.

kötetnek a fejezetei csak különnyomatként jelenhettek meg. A fordulat éve politikai változásai megakadályozták a további munkát és a mind teljesebbé váló kézikönyv kiadását.)

Tálas István minden energiáját és rendkívüli tehetségét a magyar nép etnográfája egyetemi bemutatására fordította. Lényegében korszerű szintézist dolgozott ki, amit három éven át heti négy óras előadásokban ismertetett meg hallgatóival. Kollégiumát szintén heti négy óras szemináriumok egészítették ki. Teljességre törekvő anyagbemutatását a kutatástörténet kritikai értékelésével tárgyalta. Ezt minden résztemában a következő évek kutatási feladatainak vázolásával egészítette ki. Szakított a korábbi nemzedékek evolucionista konstrukcióival. A recens kultúra jelenségeit, széles összefüggéseit következetesen a történeti előzményekkel szerves egységben elemezte. Érzékeltette, hogy a falvak, városok hagyományos életrendje a köztörténet, politikatörténet korszakolásától nagyon eltérő periódusokban követhető. Egyben megértette, hogy a 19. és a 20. század népi kultúrája alapvetően a korábbi igen széles társadalmi körben elterjedt közkultúra szerves folytatása, még ha egyes tájaink különös népszerűségű népművészeti jellegzetességei a 19. század második felének gazdasági konjunktúrája nyomán alakultak is ki.

Előadásait minden témakörben következetesen úgy építette fel, hogy a magyar nép kultúrájának európai, eurázsiai kapcsolódásai szervesen kirajzolódjanak. A magyar néprajz jelenségeit mindig az európai összefüggések rendjében tárgyalta. Ebben nagyon széles nyelvismerete segítette. A német, angol, francia mellett horvát, orosz tájékozódása, valamint turkológiai, germanisztikai tanulmányai nagy olvasottság birtokába juttatták. Akadémiai székfoglalójában holland/flamand idézetet olvasott fel.⁴ Otthonos volt a svéd, skandináv szakirodalomban is. Több diákját ösztönözte a svéd kultúrában, tudományban való tájékozódásra. Nem kevesen kaptunk biztatást arra, hogy a szomszédos népekkel kialakult kapcsolatainkat előítéletektől mentesen igyekezzünk feltárni és elemezni. Tálas István szlovák, cseh tisztelői szívesen fogadtak bennünket Kassától Pozsonyon át Prágáig. Nem köztudott ma már, hogy a Károly Egyetem emeritus etnográfus docense, Soňa Švecová Budapesten egy tanéven át, 1953/54-ben Tálas István hallgatója volt. Egykori diáktársaival hosszú évtizedeken át tartalmas kapcsolatokat tartott fenn. Tálas István haláláig ismételtlen folytatott kutatóutakat. Domonkos Ottó közép-európai kutatóútjai, vizsgálatai Tálas István rendszerszerűen felépített egyetemi előadásából is eredeztethetőek.

A korszak nem kedvezett a néprajz társadalomtudományi, szociológiai kapcsolatai tárgyalásának. Súlyos gondot okozott, hogy Sztálin polgári áltudománynak bélyegezte a szociológiát. Tálas István ezt azzal kerülte meg, hogy a magyar népi kultúra regionális tagolódását, kisebb és nagyobb táji csoportjainak történeti alakulását több féléven át

⁴ Tálas István székfoglaló előadását 1977. december 5-én tartotta a Magyar Tudományos Akadémián. Felolvasásának jegyzetekkel kiegészített szövege megjelent. *Tálas István: Az európai aratóműveletek néprajzi vizsgálatának főbb eredményei.* (Termelés és munkaracionalizálás), A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei 30. (1978), 309–343. Németül: *Tálas István: Die wichtigste Ergebnisse ethnographischer Forschungen über Erntemethoden in Europa.* (Zur Geschichte der Rationalisierung Landwirtschaftlicher Produktion und Arbeit). Acta Ethnographica 30. (1981), 241–294.

úgy tanította, hogy az az anyagi kultúra analitikus tárgyalása után a rusztikus társadalom történeti-szociológiai összefüggéseit szervesen magába foglaló szintézissé válhasson. Ez a kollégiuma alkalmat adott az etnogenezis és a különféle csoportok etnikus fejlődésme- nete bemutatására. Különösen fontos eredményekkel járt a magyar néptörténet bemuta- tása, a székely, a nagy- és a kiskun, valamint a hajdú csoportöntudat kialakulásának nyo- mon követése. Mindezt úgy tette, hogy szemben állt mindenféle nemzeti elfogultsággal, nacionalista ideológiával, kizárólagosságra törekvő mozgalommal.

A Tálasi-iskola

Tálasi István kutató- és tudósnevelésének óráin, szemináriumain kívül tanári működé- sének elengedhetetlen és különösen emlékezetes eszköze volt a növendékekkel, majd a már végzetekkel való rendszeres konzultáció. Ezek a már megkezdett tájékozódás, majd a kutatás mozzanataival foglalkoztak, de számos esetben kiterjedtek a magas kultúra, a mű- vészetek különböző szféráira. Gyakran szó eshetett filozófiáról, ismeretelméletről. Nem ritkán életviteli tanácsokat adott, tudatos, etikus állásfoglalásokat sugalmazott. A kon- zultációk eredetileg a hallgatók és a munkaközösségi kutatók számára voltak nyitottak. Utóbb minden volt hallgató és minden aktív kutató igényelhetette a feltöltődést, a látókor bővülését, a szaktudományi elmélyülést ígérő találkozásokat. Domonkos Ottó szaktudo- mányi, emberi kiteljesedésének is egyik támasza volt a professzorával való rendszeres, meghitt eszmecsere.

Tálasi István, ha már jól megismerte diákjait, igyekezett biztosítani számukra az országos szakintézmények vezetőinek jóindulatát, támogatását. Előfordult, hogy a szak- dolgozatán dolgozó növendéket a Néprajzi Múzeum főigazgatója kereste meg, hogy in- tézménye segítségét felajánlja. Nyitott kapuk fogadták a tanszéki diákokat az Országos Levéltárban, a Széchényi Könyvtárban, a Nemzeti Múzeum Középkori Osztályán, a ré- gész Méri Istvánnál. Tálasi István – amíg tanított – alighanem a hazai kutató- és tudósképzés egyik legmintaszerűbb iskoláját teremtette meg és tartotta életben. Nyugdíjba vonu- lása után az akadémiai Néprajzi Kutató Csoportot támogatva fogadott kutatókat szakmai eszmecsérére.

Az ígéretes, a néprajztudományt a társszociológiákkal együtt művelő, Györffy György vezette Néptudományi Intézetet a fordulat éve után feloszlatták, szerencsénkre Tálasi István és K. Kovács László az Egyetemi Néprajzi Intézetbe átmenthette a Néptudományi Intézet eszményeit. Ezt követően az 1949 után meginduló akadémiai ku- tatásszervezés és tudományfinanszírozás különféle „néprajzkutatói munkaközösségei” keretében igyekeztek a munkálatokat töretlenül tovább folytatni. Tálasi István 1955- ben még optimistán adhatott összefoglalást a hazai néprajz utolsó tíz éve anyagi kultúra- kutatásáról,⁵ bár a fordulat éve után megszokottá váló avatatlan politikai beavatkozások egyik első elszenvédője éppen ő maga lett.

⁵ *Tálasi István: Az anyagi kultúra néprajzi vizsgálatának tíz éve (1945–1955).* Ethnographia 66. (1955) 5–56. (Terjedelmes orosz és francia nyelvű ismertetéssel.)

A magyarországi és az európai aratóműveletek fejlődését a késő középkortól a 19. századig követő eredeti kutatásaira alapozott könyvkéziratának megjelentetését az Akadémia főtítkára, Fogarasi Béla határozatban utasította el, noha európai összevetésben is úttörő monográfiát lehetetlenítettek el. Jellegzetes módon a témában tájékozatlan lektor a könyv érdemi szövegéből egyetlen mondatot sem értékelt, ám az előszó egyes mondatait eredeti jelentésükből kiforgatva, politikai, ideológiai veszélyt szimatolva „horthysta műnek” minősítette a monográfiát.⁶ Tálasi István attól kezdve csak szerkesztői felkérésre publikált. Annyi elégtételt kaphatott csupán, hogy 25 évvel később akadémiai székfoglalója alkalmával az ellehetetlenített könyve összefoglalóját mondta el.

A kiadási kudarc is arra sarkallta, hogy ereje javát az egyetemi oktatásra és a kutatásszervezésre fordítsa. Az Akadémia Néprajzi Bizottsága és az akadémiai kutatástámogatás rendszerén keresztül finanszírozott egyes tematikus munkaközösségek zökkenők nélkül folytathatták már a Néptudományi Intézetben kikovácsolt tervszerűségre építő és rendszerszerű kutatásokat, teljesíthették a harmincas évek végén, a negyvenes években felismert feladatokat. Ebben igen nagy szerepet vállaltak a néprajz–muzeológia szakon előadó professzorok, vezető oktatók, a Néprajzi Múzeum vezető munkatársai. A hallgatókkal szemben alapvető követelménnyé tették, hogy a szaktudomány önálló kutató egyéniségeivé váljanak. Így minden államvizsgai szakdolgozattól, majd a későbbi egyetemi doktori, kandidátusi disszertációtól elvárták, hogy önálló terepmunkán, eredeti levéltári, szakarchívumi és könyvtári forrásfeltáráson alapuljanak. A tervszerű, és rendszerszerű kutatások számára kedvező feltételeket kínáltak az Akadémia finanszírozásával működő munkaközösségek és munkacsoportok. Tálasi István vezette „A földművelés és az állattartás a feudalizmus és a kapitalizmus időszakában” munkaközösséget. Később ez az egység szélesedő programmal, gazdálkodási munkaközösséggé vált. Tálasi István professzor hallgatói nagy számban vettek részt a munkaközösség kutatásaiban.

A hallgatók általában már a második évfolyam során tervszerű irányítással kaphattak (választhattak) témát, amiben az egyetemi tanulmányok alatt professzori témavezetéssel fokozatosan elmélyedhettek, kutatókká válhattak. A diákok aktívan bekapcsolódhattak az akadémiai munkaközösségek tevékenységébe, ami egyben biztosíthatta kutatásaik költségeit. Nem véletlen, hogy Tálasi István az 1955-ben közölt áttekintésében még egyetemi hallgatói kutatásaira is részletesen kitérhetett.⁸ A végzett diákok

⁶ Tálasi István professzor lakásán őrzött és gondosan kezelt kéziratgyűjteménye özvegye súlyos betegsége alatt nagyobb részében ismeretlen helyekre került, évtizedek óta lappang. Véletlenül megmaradt az európai aratóműveletek átalakulását a késő középkortól a 19–20. századig vizsgáló könyvének kézírata, és azt elutasító határozat. Ezek, egyetemi előadásai gépelte kéziratával, az Akadémiai Könyvtár és Információs Központ Kézirattárána őrizetébe kerültek.

⁷ Morvay Judit a kutatásszervezés megindulása után alapos beszámolót írt. Sz. *Morvay Judit: Munkaközösségek és munkacsoportok. Ethnographia 52. (1951) 226–229.*

⁸ Nem lehet felsorolnunk a kutatásokban közreműködő hallgatókat. A kandidátusi védése előtt tragikusan elhunyt Bodgál Ferenc, a miskolci Herman Ottó Múzeum etnográfusára kell hivatkoznunk, aki Domonkos Ottóhoz hasonlóan a kézművészeti kutatta. A különféle fémek hagyományos feldolgozását tekintette fő kutatási feladatának.

diplomázásuk után kikerülve a múzeumi munkahelyeikre töretlenül folytathatták kutatásaikat. A munkaközösségek akadémiai támogatása révén, a szolgálati helyük gyűjtési területén kívül is tehettek kutatóutakat.

Tálas István az Anyagi Kultúra Kutató Munkaközösség valamennyi résztvevőjével rendszeresen konzultált. Megbeszélést indulás előtt a kérdés és az adott terep addigi irodalmát, meghatározták a kutatás lényegi, elvi feladatait. A gyűjtőút, levéltári, szakarchívumi kutatás után újabb konzultációt tartottak, amin az értékelő elemzést elindították, esetleges további kiszállásokról állapotok meg. A nagyobb anyaggyűjtés után a megbeszélések a szakirodalmi feldolgozást célozták. Egyesek némi szakizmussal, tréfával ekkor beszéltek „tollbamondásról”. Fialat kutatók számára ez igazi továbbképzésnek számított. Az idősebb generációban sokan önkéntes gyűjtőből egyetemi szakképzés nélkül váltak kutatóvá. Volt közöttük jegyzői tanfolyamot végzett anyakönyvvezető, aki többek között a száraz- és a szélalmokról 700 oldalas kézirattal gazdagította a hazai néprajzkutatást.⁹ Volt, aki tanítóképezdei képesítő, vagy színiiskolai végzettség után jegyezte el magát az etnográfiaival.¹⁰ Nem volt hiába való a professzori áldozatos munka. Tálas Istvánt ebben annyiban segítettek, hogy a kutatások pénzügyi lebonyolítását, a gyűjtések dokumentációjának kezelését a Néprajzi Múzeum vállalta.

Domonkos Ottó pályakezdése és együttműködése K. Kovács Lászlóval

Domonkos Ottó betegsége miatt jobbára csak később, soproni muzeológusként tehetett kiszállásokat. Mégis professzora áttekintésében ismételen összefoglalta különféle kutatásait. Jellegzetes, hogy Domonkos Ottó kutatásaival kapcsolatos hivatkozások akkor már mind a kézművesség témaköréből valók. Rövid érdemi megjegyzéseket olvashatunk Domonkos Ottó mézesbábos műhellyel kapcsolatos kutatásáról, a hamuzsírfozás emlékeinek gyűjtéséről, a soproni gombkötők hagyatékának mentéséről. Tálas István hírt adott róla, hogy Domonkos Ottó megkezdte a kékfestő ipar kutatását is.¹¹ Külön figyelmet érdemel kutatástörténetünk szempontjából is, hogy Domonkos Ottó Keszthelyen hagyományos technikával működő köteles műhelyre lett. A helyi mester tevékenységéről alapos gyűjtést készített, sőt a munkaközösség támogatása lehetővé tette azt is, hogy az Egyetemi Néprajzi Intézet munkatársa, korábban az Erdélyi Tudományos Intézet intézeti

⁹ Nagy Czirok László (1883–1970) a kiskunhalasi gimnáziumi érettségije után jegyzői tanfolyamot végzett. Közigazgatási tisztviselő volt, anyakönyvvezetőként dolgozott, és végezte néprajzi gyűjtéseit 1949-ig, nyugállományba helyezéséig. Majd a kiskunhalasi Thorma János Múzeum igazgatójaként (1951–1954) folytatta aktív szolgálatát, végezte néprajzi gyűjtéseit, írta Kiskunhalas néprajzát megjelenítő kiváló munkáit.

¹⁰ Tanítói pályáját cserélte fel a néprajzi kutató élethivatására Nagy Gyula (1911–1994) az orosházi Szántó Kovács János Múzeum megalapítója, számos alapvető tanulmány és könyv szerzője és összeállítója.; Kiss Lajos (1881–1965) a Kossuth-díjjal kitüntetett néprajzkutató, a hódmezővásárhelyi múzeumi gyűjtemény megalapozója, majd a nyíregyházi Jósza András Múzeum igazgatója, eredetileg színiiskolát végzett.

¹¹ Tálas István az 5. jegyzetben idézett tanulmányának 41. oldalán öt sorban írta meg buzdító véleményét.

Köteles műhely filmezése K. Kovács Lászlóval. Keszthely, 1953. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma

tanára, a neves etnográfus, K. Kovács László (1908–2012) a műhely gyártástechnológiai folyamatait 16 mm-es filmen rögzítse.¹²

1950-től 1958-ig a gazdálkodási munkaközösségben folytatott szinte minden igényesebb kutatás alapján filmet forgatott K. Kovács László, aki egyébként a néprajzi muzeológiát is tanította a szakos hallgatóknak. A hazai néprajz történetének egyik sajátos eléggé fel nem tárt mozzanata, hogy a rendszeres, tervszerű filmezés is az 1960-as évek elején megszakadt. Ugyan a hatvanas évek elején az alakuló akadémiai Néprajzi Kutató Csoport tagjaként még K. Kovács javaslatot tehetett korszerű filmfelvevő gép és vágóasztal beszerzésére, a megérkező felszerelést eltitkolták előle. A vágóasztalt könyvjóváírással más intézménynek úgy adták át, hogy kiváló filmező szakember ki sem próbálhatta. Az általa beszerzésre javasolt kiváló minőségű felvevőgép is megérkezett, de eltitkoltan és szintén kipróbálatlanul, használatlanul elzártan hevert 1967-től 1989 utánig... Így 1962 után sem K. Kovács László, sem a vele korábban együttműködő fiatalabb nemzedékből való kutatók a Néprajzi Kutató Csoport keretében nem készíthettek filmfelvételeket. Magam is ismételten eredménytelenül tettem javaslatokat az elszomorító állapot megszüntetésére.

¹² A filmfelvétel készítésének egyik jelenetéről fényképét közölte Turbuly Éva 2. jegyzetben idézett írása 443. oldalán. A filmeket a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívuma őrzi.

Nehéz felmérni mennyi érték dokumentálását lehetetlenítették el, mekkora kár érte a hazai és az egyetemes kutatást, hiszen napnál világosabb volt már akkor is, hogy a filmes dokumentálásnak vissza nem térő, „leletmentő” alkalmait veszítjük el. Világossá vált, a politikai, társadalmi, gazdasági átalakulások életforma-átalakuláshoz, irreverzibilis kultúraváltáshoz vezetnek. A magyar, az európai és az egyetemes tudomány számára halaszthatatlan feladat lett volna a kulturális örökség megszűnő jelenségeinek korszerű rögzítése. K. Kovács Lászlónak 1962-ig 91 nyilvántartott filmjéről tudunk. 1962-ben még csak 54. életévében járt, és még ötven évet szánt neki a sors, de többé kamerát nem foghatott a kezébe. Jellegzetes, hogy a Tárgyi Néprajzi Tanszéken egy apró helyiségben fotólaborot létesített, ami kisebb filmvágások elvégzésére, a kész filmek kezelésére is alkalmas volt. Ebben a hallgatók elsajátíthatták a fotólaboratóriumi munkák alapjait. Ám Tálasi István nyugdíjazása idején ezt végleg felszámolták. Annak egyetemi hallgatóként akaratlanul is tanúja lehettem, – mint a tanszéki vetítógép rendszeres kezelője – hogy a külföldről érkezett szakemberek milyen elismeréssel szóltak az addig elkészült, számukra bemutatott filmekről.

Domonkos Ottó indulásában nagyon sokat köszönhetett Csatkai Endrének, aki az 1950-es évek első felében nem ritkán még néprajzi kutatásokban is részt vett. A Magyar Néprajzi Társaság rendezvényein Sopron megye, a Fertő és a Hanság népéletéről, hagyományairól nagy sikerű előadásokat tartott. A Liszt Ferenc Múzeumba kinevezett fiatal etnográfust nem csak emberi, de szakmai megértéssel, atyai szeretettel fogadhatta. Csatkai Endre társadalmi elismertsége, Kossuth díja biztosította, hogy az 1949 és 1953 között az iskolákat, intézményeket, munkahelyeket megterhelő ideológiai, politikai mozgalmárkodást a múzeumtól távol tarthatta, a polgári tudományosság normáit sugalmazhatta.

A soproni munkahely Domonkos Ottót kiszabadította az egykori egyetemi életet beárnyékoló DISZ aktivisták nyomasztó közegéből. A néprajz pesti professzorai ellenére az egykori ifjúsági szervezetten keresztül támadásokat indítottak (olykor beosztott oktatók közreműködésével) a néprajz és a folklorisztika jeles egyéniségei ellen. Bálint Sándor professzort ilyen támadás miatt távolították el a szegedi Néprajz Tanszékről és száműzték az Egyetemi Könyvtárba. Csatkai Endre mellett azilum jött létre, ahol a kutatás és a muzeológia tisztessége mindenekfelett állt. Csatkai Endre abban is nagy segítséget nyújtott, hogy az ifjú muzeológust Sopron közössége hamar befogadta. Harmóniában végezhetette kutatómunkáját.

Tálasai István és iskolája sorsa

Sajátságos, hogy a kiváló eredmények ellenére Tálasai István sem 1960-ban vagy 1965-ben, sem később nem írhatott az 1955. évi beszámolóhoz hasonló összefoglaló áttekintést.¹³ Ugyanis az 1948 után bevezetett, tervszerűen irányított tematikus kutatási munkaközösségek támogatását 1958 körül a néprajztudomány területén megszüntették. Sajátságos módon a művészettörténészek hasonló vállalkozásai a hetvenes évekig töretlenül tovább élhettek. Egyes esetekben sokkötetnyi sorozatokat jelenthettek meg az 1948 körül indult kutatások anyagából. Az anyagi kultúra központilag szervezett kutatásirányítása nem maradhatott meg. Ezt a Tárgyi Néprajzi Tanszék nem folytathatta a megszokott keretek között, hiszen kutatási támogatást nem kapott. Sőt a szintén Tálasai István által szervezett a Bél Mátyás és tanítványi köre hagyatékának feltárási munkáinak célhiteletterét is megszüntették. A keletkezett szöveggyűjteményt 1980-ban őrizetemre bízta Tálasai István. Halála után, 1984-ben Wellmann Imre vette magához, és jelentős részét magyar fordításban tette közzé Bél Mátyás születésének 300. évfordulója alkalmából.¹⁴

Hasonló sorsra jutott a középkori oklevélananyag néprajzi szempontú vizsgálata. E témakörből Belényesy Márta tett közzé feldolgozásokat, elemzéseket.¹⁵ A feltárási alpmunkáját 1949 körül az iskolákból elbocsátott szerzetes tanárok végezték kiváló eredménnyel. Sajnálatos, hogy folytatás nélkül maradt ez a fontos, alapvető eredményeket ígérő vállalkozás. Sokunk csalódására nem hozott változást az Akadémia szervezeti keretében felállított Néprajzi Kutatócsoport munkájának megindulása sem. A kutatói keretet elég gyorsan feltöltötték, ám a nagyobb volumenű vállalkozásokra nem nyitottak pénzügyi előirányzatokat.

A támogatások megvonásánál ürügy lehetett, hogy a Tárgyi Néprajzi Tanszék keretében Erdei Ferenc miniszter, majd miniszterelnök-helyettes sugalmazására az agráretnográfia és az agrártörténet kutatói a Földművelésügyi Minisztérium támogatására folyamatos együttműködést valósítottak meg. A Néprajzi Tanszék könyvtárában rendszeresen nagyobb létszámú tanácskozást tartottak. Tálasai István hívására Domanovszky Sándor, Mályusz Elemér, Szabó István agrártörténet iránt érdeklődő (a fordulat éve körül jó részben félreállított) tanítványai ismét kutatási vállalkozásokba fogtak. Mivel Erdei Ferencet 1956. november 3-án este fogságba ejtették, egyesek az agrártörténet, agráretnográfia szervezését kompromittálnak tekinthették. Tették ezt annak ellenére, hogy az MDP Központi Vezetőségének az agrártárcához delegált bizalmi embere, Lázár Vilmos, akinek

¹³ A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok megalapozására készített alapozó mérlegelést: *Tálasai István: A magyar nép anyagi kultúrája Európában* (A folyamatos kutatások tükrében). A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei 21. (1964) 3–22. (A Magyar Néprajzi Kongresszus anyagából, 1963. okt. 16–20.) és klny. is. A külföldi kutatók számára német nyelvű összefoglalást készített: *Tálasai István: Die materielle Kultur des ungarischen Volkes in Europa* (im Spiegel der sukzessiven Forschungen). In: Ortutay Gyula – Bodrogi Tibor red.: *Europa et Hungaria. Congressus Ethnographicus in Hungaria*, 16–20. X.1963. Budapest. Budapest, 1965. 27–57. és klny.

¹⁴ *Bél Mátyás: Magyarország népének élete 1730 táján*. Válogatta, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Wellmann Imre. Fordította Wellmann Imre és részben Püspöki Nagy Péter. Budapest, 1984. 518.

¹⁵ Összegyűjtött dolgozatai: *Belényesy Márta: Fejezetek a középkori anyagi kultúra történetéből*. Budapest, 2011. és 2012. 2 kötet.

jelentős szerepe volt már az illegális mozgalom támogatásában, minden megbeszélésen lelkesen és teljes egyetértéssel részt vett. Jellegzetes, hogy Wellmann Imrétől Makkai Lászlón át Kosáry Domokosig (aki akkor a Gödöllői Agrártudományi Egyetem könyvtárát vezette), jelentős egyéniségek szívesen látogatták a Tálasi tanszék megbeszéléseit. Itt alakult ki az *Agrártörténeti Szemle* megalapításának gondolata is. Mi, akkori hallgatók ott inaskodtunk. Első közlésem kéziratát 1956 júniusa végén adtam le az induló *Agrártörténeti Szemlének*. Mindezt azért kell hangsúlyozni, mert egy tájékozatlan zsurnaliszta úgy vélte, hogy Tálasi István a néprajzi stúdiumokat elszigetelte a társdiszciplínáktól. Épp ellenkezőleg: Tálasi István ösztönzésére tanítványai következetesen interdiszciplináris tájékozódásra törekedtek.

Érdemes megjegyeznünk, hogy Tálasi István aktív szolgálata utolsó tíz évében igyekezett tanítványi köre kutatásait gyűjteményes kiadványokban bemutatni. *Dissertationes Ethnographicae* címmel az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tárgyi Néprajzi Tanszéke kiadványaként sorozatot indított. Az általa szerkesztett első kötetben a hozzáírt szakdolgozatok, doktori értekezések egy-egy fontos fejezetének válogatását tette közzé.¹⁶ Utóbb az egykori tanítványok bevonásával konferenciát rendezett, hogy a Tárgyi Néprajzi Tanszék fennállása alatt elért kutatási eredményeket és jövőben végzendő vizsgálatok irányait meghatározzák. Tálasi István az előadások gondosan szerkesztett változatait a tanszék-történeti áttekintésével együtt közzétette. (Többek között Domonkos Ottó kisiparokkal kapcsolatos kutatási mérlegelését is közölte.)¹⁷

Az 1956. november 4. és 1959. közötti átmeneti helyzet egyik sajnálatos velejárója volt, hogy a néprajz–muzeológia egyszakos képzés megszűnt. A tanulmányait 1954-ben kezdő és 1959-ben végző évfolyam kapott utoljára a néprajz–muzeológia szakpár tanterve szerinti képzést. (Indoklásként a viszonylag kevés számú múzeumi álláshelyre hivatkoztak.) Ezt követően a bölcsészeti kar tanári szakpárjai valamelyikére kellett felvételt nyerni. A képzés során lehetett harmadik szakként megkezdeni a néprajzi curriculumot. Ennek sokáig negatív hatása volt.

Ha kényszerűen el is maradt a néprajz korábbi központi pénzügyi támogatása, a korábbi munkatársak szinte életük végéig folytatták vizsgálataikat. A társtudományok nagyobb vállalkozásaihoz kapcsolódtak, hogy némi anyagi támogatásra tehessenek szert. Jó példát kínálhatnak erre a Veszprémi Akadémiai Bizottság keretében a kézművességgel és a céhek történetével foglalkozó kataszterjellegű kiadványok. Domonkos Ottó szemé-

¹⁶ *Tálasi István* (szerk.): *Dissertationes Ethnographicae* 1. Tanulmányok az anyagi kultúra köréből. ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszék, Budapest, 1973. 366 p. A kiadvány tartalmazta a doktori értekezések címjegyzékét.

¹⁷ *Dissertationes Ethnographicae* 2. Eredmények és feladatok az anyagi kultúra kutatásában. Szerkesztette Tálasi István. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Tárgyi Néprajzi Tanszék. Budapest, 1978. 359 p. Benne: *Domonkos Ottó*: A kisiparok kutatása. 105–122 oldalak között. Tálasi István két írását tette ebben a kötetben közzé: *Tálasi István*: Kutatási törekvések a Tárgyi Néprajzi Tanszék negyedszázados fennállása alatt. 3–17 oldalakon. Függeléként közreadta a hagyományos gazdálkodás kutatásának mérlegelését: *Tálasi István*: A magyar agrárétnográfia kutatásának negyedszázada. 321–357 oldalak között. Ez a kötet közzé tette 1978-ig megvédett a szakdolgozatok, 1977-ig elfogadott doktori értekezések jegyzékét.

Domonkos Ottó vasúti igazolványa, 1952. (SoM-NA 3090.)

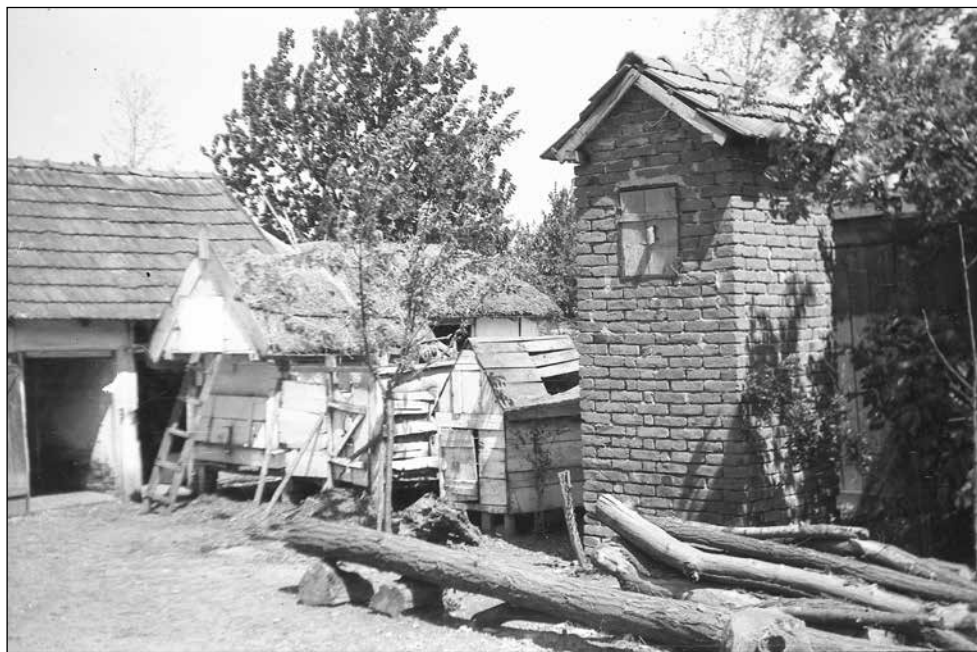
lyében talán a leghűségesebb Tálasi tanítványt tisztelhetjük, aki a múzeumi munkahelyi feladatai mesteri ellátása mellett a kutatások programjához is következetesen hű maradt, társtudományi érdeklődését fenntartva európai távlatokat nyitott. Nála sem hiányzott az intézmény- és kutatástörténeti érdeklődés. Nagyon sokat tett azért, hogy kortársaink emlékezessenek a Soproni Múzeum meghatározó egyéniségére, Bünker János Rajnárd személyére, akinek az öröksége közép-európai kapcsolataink miatt is időszerű üzenetet hordoz. Domonkos Ottó társaságában magam is jelen lehettem a bécsi és a győri Bünker-emlékkiállítás megnyitóján.

Végül szólnom kell arról, hogy helytelen lenne, ha Tálasi Istvánt csak egyoldalúan a tárgyi világ kutatójának vélnénk. Nagyszerű folklór kollégiumot is tartott "Bevezetés a néprajz forrásaiba" címen. A 18. és a 19. századi leírásokból, tanúvallomásokból feltárt folklór jelenségek adalékait ismertette meg velünk, amihez felsorakoztatta színes terep-élményeit. Ne halványodjék el, hogy amikor a Pesovár fivérek, Maác László és Martin György táncfolklorisztikai érdeklődése nyilvánvalóvá vált előtte, az európai tánc-történeti kutatásait megosztotta lelkes növendékeivel. Maác László nagy szeretettel írt róla emlékezésében.¹⁸ Tálasi Istvánról ma már nem köztudott, hogy a negyvenes évek első

¹⁸ Maác László – aki 1946-tól egyetemre kerüléséig cserkészőtársam volt – emlékezése szerkesztetlen kéziratát olvasásra átadta. Maác. [Maác László életrajzi írásainak gyűjteménye, és rá való emlékezések.] Szerk. Fügedi János, Szélpál-Bajtai Éva. Közreadja a MTA BTK Zenetudományi Intézet. Budapest, 2015. Maác 1948 és 1953 között volt Budapesten egyetemi hallgató. Tálasi Istvánról a 84. és a 87. oldalak között emlékezett meg. Az egyetemi, néprajzi képzésről a 76. oldaltól részletesen írt.

felében feldolgozta a kiskun verbunkos hagyományt. Gönyey Sándor filmfelvétellel segítette a dokumentálást. Ám a hadifogsága alatt megjelent publikációról Tálasi István neve lemaradt. Életművét érdemes a társtudományok világában is felidézni és elemezni. Mindennek az emléke felidéződött bennem, amikor Domonkos Ottó utolsó telefonbeszélgetésében, a kórházba menetele előtt talán tíz nappal, a veszprémi kocsmákban zenélő hárfásokkal kapcsolatos élményéről, kutatásáról szólt. Ugyanakkor roppant örömmel újságolta, hogy Paládi Kovács Attila akadémikus összegyűjtött tanulmányai kiadását szervezi. Még postázta is tervezetét. Ennek tartalmával tökéletesen egyet lehetett értenünk. Ám szomorúan kellett felfedeznünk, hogy a tervezett kötet tanulmánycímeinek leírása Domonkos Ottó fizikai erejének rohamos gyengüléséről vallott.

Domonkos Ottó halála számomra azért is igen nagy veszteség, mert mintegy 68 évvel ezelőtt ismertettek össze bennünket, amikor feladatul kaptam a Kisalföld népi építészetének feltárását. 1955-ben még a pályáját éppen csak megkezdő, ám már jelentős eredményeket felmutató kutató fogadott életre szóló barátságába. Kutatóként, muzeológusként sokszor és mindig önzetlenül segített sokunkat. Barátsága sok értékes élményhez juttatott bennünket. Életművét, örökségét kötelességünk gondozni, ápolni. Példát adott, rajtunk múlik, hogy eredménnyel kövessük!

Húsfüstölő. Beled, Vásártér utca 11. (Fotó: Domonkos Ottó, 1953. május 5. SoM-AF 228.)

Pályakezdőként a „mélyvízben”

Amikor Domonkos Ottó 1952. július 1-én friss etnográfus diplomájával a zsebében, a Soproni Múzeum néprajzos-muzeológus státusát elfoglalta, „alföldi gyerekként”¹ egy számára idegen világba csöppent. Bár egyetemi tanulmányai, valamint a budapesti Néprajzi Múzeumban töltött gyakornoki ideje alatt már találkozhatott Északnyugat-Magyarország színes népi kultúrájával, annak is mindenekelőtt a tárgyi világával, tüzetesebben Sopronban ismerkedett meg vele. Alapítása idején a múzeum gyűjtőterülete kiterjedt a történeti Sopron megye később a trianoni határok mögé került, nagyobb részét horvátok és hienc németek² lakta területére, és a vegyes, német, horvát és magyar lakosságú Fertő-vidékre, amelynek a Hegykőtől Sarródig egy tömbben élő magyarsága többé-kevésbé egységes néprajzi vonásokat mutat. Ide tartozott az Ikva- és a Répce-sík³ magyar népeségű területe, végül pedig, de nem utolsó sorban, a szintén magyar ajkú Rábaköz, amely nagyjából a Répcelaktól Vitnyédig terjedő Répce-vidékével és a nagyobb részét a történeti Győr megyéhez tartozó Tóközzel együtt alkot egy néprajzi tájat.⁴ Azzal a ténnyel is szembesülnie kellett, hogy a múzeum néprajzi gyűjteménye, amely ennek a területnek az eltűnőben levő paraszti társadalmát és annak tárgyi világát lenne hivatott dokumentálni, meglehetősen hiányos. Bünker János Rajnárd korai, 1914-ben bekövetkezett halála óta nem volt etnográfus alkalmazottja az intézménynek. Az őt követő Lauringer Ernő, valamint a művészettörténész, de tagadhatatlanul etnográfiai érdeklődéssel is bíró Csatkai Endre, az ifjú Domonkos Ottó későbbi felettese és mentora, irányítása alatt is gyarapodott a „Néprajzi Tár”, azonban ezek nem tervszerű, a hiányok pótlására irányuló, inkább alkalmyszerű szerzeményezések voltak. Ilyen lehetőség adódott 1950-ben, amikor a MÚMOK⁵ rendkívüli, 3000 forint, tárgyvásárlásra fordítható összeget bocsátott a múzeum rendelkezésére. A gyűjtést elsősorban a Rábaközben szervezték meg, mivel „a múzeum 1900 óta ezen a vidéken nem folytatott rendszeres néprajzi kutatást. Időközben főleg a régi népi textíliát magángyűjtők és műkereskedők vásárolták össze. A gyűjtés ma

¹ A Kecskemét melletti Orgoványon született.

² Sopron, Kőszeg és Németújvár (ma Güssing) vidékén élő, sajátos nyelvjárást beszélő német népcsoport.

³ A Csepregi járás területét az 1950. évi közigazgatási területi reform megfeleltette, és déli részét Vas megyéhez csatolta.

⁴ Csiszár Attila (szerk.): „Rábaköz ösmertetése” A Rábaköz, a Répce-vidéke és a Tököz a 19. századi táj- és népismertető irodalomban. Csorna, 2022. 8–9.

⁵ Múzeumok és Műemlékek Országos Központja. 1949–1957-ig a múzeumi és műemléki feladatokat ellátó szervezet, elnöke Ortutay Gyula volt.

ennek következtében nem éppen könnyű” – írta Csatkai Endre a rábaközi kiszállás eredményét összegző jelentésében.⁶

Domonkos Ottóra várt a feladat, hogy kiegészítő gyűjtéseket végezzen, ami helyismeret híján – hiszen korábban soha nem járt Sopronban –, komoly kihívást jelenthetett számára. Egyetemista korában szerzett súlyos térdízületi tbc-je folytán a megerőltető terpmunkát nem javasolták neki.⁷ Gyenge egészségi állapota dacára munkáját azzal kezdte, hogy feltérképezve a Néprajzi Gyűjtemény hiányosságait, felderítő utakra indult, mindenekelőtt a legtöbb eredménnyel kecsegtető Rábaközbe, ahol néprajzi adatgyűjtéseket végzett, tárgyvásárlásokat készített elő és bonyolított le. Írásos beszámolókkal dokumentált kiküldetései az 1952 és 1961 közötti időszakra estek,⁸ és a táj szívében fekvő Csorna mellett a Rábaköz nyugati részét, Oslit, Hövej, Mihályi, Beled községeket, valamint az egykori mezővárost, Kapuvárt érintették. E jelentéseiben a „hagyományos” néprajzi témák mellett már a kézművesség iránti fokozott érdeklődés tükröződik, ami egész muzeológusi pályafutását végig kísérte.

A rideg pásztorok nyomában

A magyar néprajzi kutatás egyik „klasszikus” témája a rideg – más szóval szilaj – állattartás. E tartásmód igazi hazája az Alföld, ahonnan erről a legtöbb ismerettel és publikációval rendelkezünk.⁹ A Rábaköz északi sávja, a lecsapolás előtti hansági mocsarak hasonló feltételeket biztosítottak a külterjes állattartás számára, mint a Nagykunság vagy a Sárrét egykor vízjárta tájai. Ennek ellenére a történeti Sopron megye e területe szinte fehér folt volt a kutatás számára.

Domonkos Ottó talán első kutatóútja 1952 szeptemberében a Rábaközbe, Kapuvárra vezetett, hogy a tájegységet északról határoló Hanság egykori rideg állattartásának nyomait fellelje. Adatközlőitől az Esterházy hercegi hitbizomány kapuvári uradalmának állattartására vonatkozó, a 19. század utolsó harmadára érvényes adatokat sikerült gyűjtenie. A külterjes tartásmódnak Lakatos Gábor és Horváth Tömöör Imre szinte az utolsó tanúi voltak. Az uradalom vezetését egy bérlőtársaság tagjaként átvevő Berg Gusztáv báró

⁶ SoM-NA 251. A Bunker János Rajnárd által 1900-ban Kapuváron végzett gyűjtés (amelyre Csatkai jelentésben utal) célja a múzeumi kiállításba tervezett, a megye nemzetiségeinek anyagi kultúráját bemutató három enteriőr közül a magyar parasztszoba tárgyainak beszerzése volt. Az 1950-es kampányszerű tárgygyűjtés (amelyben Csatkai Endrén kívül Dömötör Sándor, a szombathelyi múzeum, Wurdits Imre, a mihályi általános iskola igazgatója, valamint Hetény János egyetemi hallgató is részt vett) meglehetősen vegyes hozadékát időszaki kiállításon is bemutatták.

⁷ *Turbuly Éva*: A 80 éves Domonkos Ottó köszöntése. *Soproni Szemle* 62. (2008) 440.

⁸ Később a kézművesség, ezen belül a képfestés egyre intenzívebb kutatása, majd Csatkai Endre nyugdíjba vonulása (1963) után a múzeum igazgatói teendőinek ellátása miatt kevesebb ideje maradt a más irányú néprajzi kutatásokra. Később Lackovits Emőke (1971), majd pedig Kücsán József (1975) etnográfusok soproni munkába állása mentesítette is ezek alól.

⁹ Talán elegendő itt Földes László összefoglaló bibliográfiájára utalnunk, a művek tételes felsorolása nélkül: *Földes László*: Az állattartás és pásztorélet magyar néprajzi szakirodalma. *Index Ethnographicus* 8., Budapest, 1963.

1. kép. Lakatos Gábor gulyás, Kapuvár (Domonkos Ottó felvétele, 1952. SoM-AF 4.)

jellegzetes kapitalista fejlődést indított el a bérelt területen, ami a gazdálkodás és az infrastruktúra gyorsuló ütemű fejlesztésében egyaránt megmutatkozott. A Hanság csatornázásával, a nyugati állatfajták meghonosításával a külterjes állattartás napjai meg voltak számlálva.

Lakatos Gábor volt uradalmi gulyás életútja akár tipikusnak is nevezhető. Földszigeten¹⁰ született, ahol az apja csikósként szolgált. Iskolába egy télen járt, Acsalagon, ahol csak írni és olvasni tanult meg, számolni nem. A „pásztorrend” szolgálati helyének változásával együtt járt a folytonos költözködés.¹¹ Tíz éves lehetett, amikor apját Kapuvárra helyezték. Ettől kezdve, „ha kellett valahová napszámos őrizni, ő ment”. Apja halála után három évig gyalogbéresként szolgált, utána került a földvári¹² szürke gulya mellé. (1. kép) „Nem és kor szerinti fókában¹³ őrizték az állatokat, külön a bikákat, a fias teheneket, az üsző- és az

¹⁰ Egykori uradalmi major Osli és Acsalag között.

¹¹ A rábaközi plébániák matrikuláinak tanúsága szerint nem volt ritka, hogy a pásztorember minden gyereket más-más faluban tartották keresztvíz alá.

¹² Egykori uradalmi major Kapuvártól északra.

¹³ Fóka = falka, csorda

ökörtinókat. Május elejétől hóesésig a legelőn voltak. [...] A gulyás gunyhóban lakott: le volt állítva a földre két láb,¹⁴ amelyeket felül keresztfa kötött össze. Benádozták és ajtót csináltak rá.”¹⁵ Ha az áradások miatt a rétek víz alá kerültek, levetett, nyakuk köré kanyarított gatyával mentek a gulya után. Csak télre hajtották az állatokat a major közelébe. A gulyás ilyenkor behúzódott a lakásába. Az állatok a szabadban, karámokban teleltek. „Reggel kaptak egy kis szénát, délben töreket, délután pedig szalmát és töreket. Seráglákat¹⁶ csináltak, ebbe tették a szénát és a szalmát, a töreket csak lekupacolták, az állatok meg körülfogták. [...] Élelmet a feleségük hordott nekik. Hideg időben, hogy az asszonyt kíméljék, rossz harangban¹⁷ krumplit sütöttek. Berakták a tűz közepébe, igen jól megsült benne. [...] Viseletük bőgatya, bőujjú gyolcs ing, magas sarkú, hegyes orrú, oldalvarrott csizma, kalap volt, ünnepen posztóruha. A századforduló körül vettek maguknak utoljára szűrt a sárvári és pápai szűrszabóktól, 12-17 forinton. Abban aztán ázhatott az ember. Piros bakló¹⁸ volt a gallér két sarkán. Piros és fekete rátétekkel volt díszítve, de úgy, hogy a piros kilátszott a fekete alól. [...] A bőgatya viseletet az 1920-as években váltotta fel a városias pricses nadrág és a kiskabát, a jánkli.”¹⁹ Adatgyűjtése kiterjedt más, akkor már extenzíven tartott állatfajokra, az igába szoktatásra, a népi állatnevekre stb. Csak sajnálhatjuk, hogy ez irányú kutatását nem folytatta, és ezt a korai, rendkívül adatgazdag gyűjtését sem publikálta.

A csornai „föstő mester” és a többiek

1952-ben, csornai gyűjtőútja során figyelt fel az akkor még működő Fraszt-féle kékfestő műhelyre, amely több évtizedes kutatómunka kezdetét jelentette. A kékfestés később érdeklődésének középpontjába került, és kutatásának fő irányává lett. A mesterek termékeinek a paraszti használatban való elterjedéséről így ír: „A kézműipari ágak közül népviseleti szempontból az egyik legjelentősebbnek a kékfestőipart tarthatjuk. A XVIII. század közepére már kisebb falvakban is megtelepedő mesterek közvetlenül a helyi igényeket elégítették ki, nagymértékben elősegítették a népviselet színeződését.”²⁰ A nők ruhának, köténynek, fej-, illetve vállkendőnek használták a mintás kékfestőkelméket. A férfiaknál kötény, ing, bőgatya, zsebkendő volt használatos belőle. De megtaláljuk helyenként, mint ágy[nemű]huzatot, terítőt, függönyt a parasztok lakásában.”²¹ Mindezt jól tükrözik a 18–19. századi jobbágyparaszti végrendeletek és hagyatéki leltárak. A hagyatéki részét

¹⁴ Ágasfa.

¹⁵ SoM-NA 42.

¹⁶ Saroglyákat, rácsos, jászolszerű etetőket.

¹⁷ Szarvasmarhák őrzésénél használt nagyobb méretű kolomp.

¹⁸ Bojt.

¹⁹ SoM-NA 42.; *Domonkos Ottó*: Sopron megye pásztorművészete. 1. Soproni Szemle 16. (1962) 124–134., 130.

²⁰ Színesedését, színesebbé válását.

²¹ *Domonkos Ottó*: A csornai kékfestőműhely. In: *Arrabona* 13. (1971) Győr, 109–159., 109. (a továbbiakban: *Domonkos* 1971)

2. kép. A vászon tarkázása, Csorna. (Domonkos Ottó felvétele, 1954. SoM-NA 4754.)

képező ingóságok között előbb kisebb ruhadarabok anyagaként tűnt fel, később már teljes öltözetek is készültek belőle.²²

A csornai festődinasztia őseit, Frast Jánost 1777-ben a pozsonyi „Schön- und Schwarz-färber” céh, mint lorettói²³ mestert jegyezte be főkönyvébe. 1801-ben azonban a polgárkönyv bejegyzése szerint már Kőszegen élt, ahol „Frászt János Loretto nevezetű N[emes]. Sopron vármegyei helységbül való füstő mesterember pápista írástudó [...] in numero civium bevétellett.” Gyermekei közül Ferenc, Antal és Sebestyén a festőmesterséget tanulta. A pozsonyi főcéh bejegyzése Frast Ferencet 1811-ben mint csepregi mestert tartja számon. Az apai műhelyt 1829-ben Frast Antal vette át Kőszegen, akit szeptember 4-én vett fel tagjai közé a pozsonyi céh. Két héttel később Frast Sebestyén jelent meg a céh előtt, aki mint csornai festőmester került felvételre szeptember 17-én. Ez az ifjú mester volt a csornai műhely alapítója, amelyet későbbi tulajdonosa 1900 körül korszerűsített, gőzgéppel, fedett szárítóval látott el, kisebb gyárrá fejlesztve azt. Domonkos Ottó ebben a munkájában a szinkron és diakron megközelítést párhuzamosan alkalmazva, a levéltári források és a család birtokában levő iratok segítségével módszeresen feltárta a család és a műhely történetét, a helyszíni gyűjtések során pedig részletesen leírta, fényképfel-

²² Csiszár Attila: A Rábaköz parasztságának anyagi kultúrája (18–19. század). Csorna, 2020. 29. (a továbbiakban: Csiszár 2020)

²³ Ma Lorettom. Község Ausztria Burgenland tartományában, a Kismartoni (Eisenstadt) járásban.

vételekkel dokumentálta a festés valamennyi munkafázisát.²⁴ (2. kép) 1961 októberében a védett ipari műemlék ellenőrzése céljából utazott Csornára, ahol azzal szembesült, hogy a faszerkezetű, és az idők folyamán elkorhadt szárítóállvány összeomlott, jelentős károkat okozva az épület tetőszerkezetében. Ezt látva, felvetette a védettség felülvizsgálatának szükségességét, arra hivatkozva, hogy időközben megismert egy, a csornainál régebbi, és múzeumként való bemutatásra alkalmasabb kékfestő üzemet. Ez pedig a pápai Kluge műhely volt, amelynek múzeummá szervezésében később Domonkos Ottónak jelentős szerepe lett.²⁵

1952-ben a múzeum kézműves ipartörténeti gyűjteményét Mihályiból gyarapította, ahol Molnár István esztergályos műhelyének felszerelését vásárolta meg. A fával való munkának évszázados hagyománya van a környéken. Mihályi a Sopron megyei Nagyerdő Rábaközbe benyúló keleti peremén fekszik. A vele szomszédos Kisfalud, odább Babót és Garta, valamint a Nagyerdő területén települt irtásfalvak, Iván és Himod lakói a 17. századtól faragó specialisták voltak.²⁶ Drinóczi György csornai premontrei kanonok írja a 19. század közepén, hogy Kisfalud „... lakói jó faragó emberek, szánkókat készítenek a fátlan vidékiek számára”.²⁷ Himod erdejét is híresnek mondja, amely „... hordónak való fát is bőven ad”.²⁸ Babót erdejében „... iszonyu nagy tölgyfák vagynak”, de „... van jó malma és deszka metszője a kis Rábán”.²⁹

A mihályi műhely munkapadja még a himodi püspöki birtokról evangélikus vallása miatt a 18. század végén elűzött Papp Márton esztergályos mesteré volt, aki Mihályiban telepedett le. Itt született István nevű fia, a mesterség folytatója, 1801-ben. István, fiú utódja nem lévén, egyetlen leányát Zámbó Sándor Vas megyei esztergályos legényhez adta nőül. Mivel az ő házasságukból is leánygyerek született, újabb beházasodás révén Molnár István kezére került a műhely, amely a fa esztergályozása mellett, a 19. század közepe óta csont és réz megmunkálására alkalmas szerszámokkal is rendelkezett. A műhely felszerelésével együtt egy unikális tárgy, egy esztergályozott réz rokka is a múzeum néprajzi gyűjteményébe került, amely Papp István mesterremeként a 19. század derekán készült.³⁰

²⁴ Domonkos 1971, 119.; További, a Rábaközre vonatkozó adatokat közöl: *Domonkos Ottó*: Fejezetek a nyugat-magyarországi kékfestés történetéből 2. A kékfestés néprajzi vonatkozásai. *Ethnographia* 75. (1964) 121–154.; *Domonkos Ottó*: A magyarországi kékfestő műhelyek vásári körzetei. In: *Arrabona* 19–20. (1977–1978) Győr, 183–256.

²⁵ SoM-NA 434.; Annyiban a pápai üzem története is kapcsolódik témánkhoz, hogy a csornai műhely alapítása előtt a Rábaköz is a Kluge-műhely vásári körzetéhez tartozott, így hatással volt az itteni parasztság anyagi kultúrájának alakulására (*Csiszár* 2020, 29., 35.).

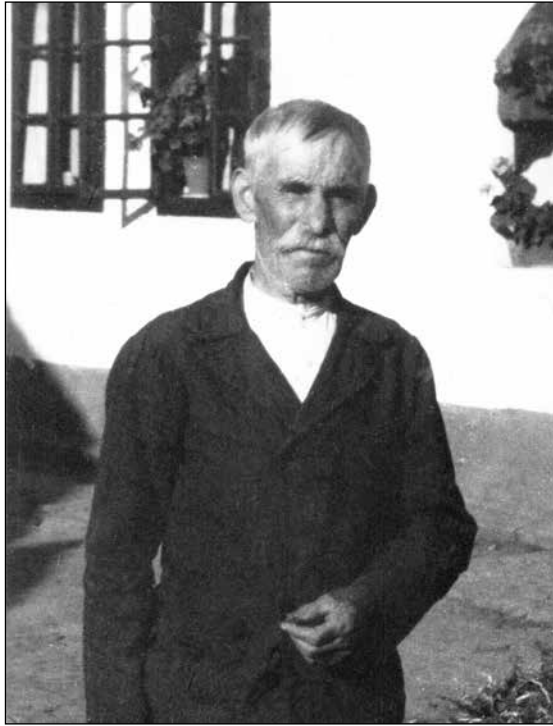
²⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, P.108. Az Esterházy család hercegi ágának levéltára., Rep. 14., Fasc. C, No. 104.

²⁷ Csornai Premontrei Prépostság Magánlevéltára, III. 1. 1. „Böngészet Sopron Megye isméréthez. *Drinóczi György*, 1830–1847 csornai kanonok által” Kézirat, 458. (a továbbiakban *Drinóczi*)

²⁸ *Drinóczi* 409.

²⁹ *Drinóczi* 464.

³⁰ SoM-NA 42.

3. kép. Bódis Ferenc szabómester, Kapuvár (Domonkos Ottó felvétele, 1952. SoM-AF 822.)

Domonkos Ottó 1953-ban Bódis Ferenc kapuvári magyar szabónál végzett adatgyűjtést. „A néprajzi szakirodalomban a férfiruha készítéséről csak általános leírásokat ismerünk, szabásmintákat egyáltalában nem. Ez természetesen csak a felsőruhára (dolmány, nadrág, mellény) vonatkozik, mert az ing és gatyá szabása, varrása jobban kutattott és feldolgozott témája a néprajznak ...” – írja kutatási témájának megválasztásáról, egyben annak célját is maga elé tűzve.³¹ Adatközlője akkor 80 éves volt. (3. kép) Apjától tanulta a mesterséget, más mesternél sohasem dolgozott. Nagyapja és dédapja is magyar szabó volt. „Paraszt szabó”-nak is mondták Kapuváron, mert parasztruhákat készítettek, és a mesterség mellett rendszerint földműveléssel is foglalkoztak. Apja, Bódis József az 1896-os millenniumi kiállításon teljes kapuvári férfiöltözetet mutatott be, melyért elismerő oklevelet, a kiállítás kapuvári bizottságában végzett kiváló munkájáért pedig köszönő levelet kapott a kereskedelmi minisztertől. Domonkos Ottó munkamódszereiről a kiküldetési jelentések árulnak el egyet s más: „A közeli papírkereskedésben vettem 5 méter falvédőt és ebből szabattam magamnak teljes ruhát: dolmány, nadrág és puruc.”³²

³¹ *Domonkos Ottó: Adatok a kapuvári férfiruha szabásához. Ethnographia, 68. (1957) 123–132., 123. (a továbbiakban: Domonkos 1957)*

³² Mellény.

A mértékvételtől a kirajzoláson keresztül a kiszabásig jegyeztem a munkát, vázlatos rajzokat készítettem. Ezen kívül a férfiruhához használt anyagok beszerzéséről, alkalmoszerű felhasználásáról, a pantalló megjelenésének kezdetéről, mesterember viseletéről kérdeztem ki Bódis bácsit.³³ Nehézségeit, kudarcait sem hallgatta el: „A két ruhadarab [ti. a dolmány és a puruc] szabása nagyon hasonló, a különbség annyi, hogy a puruc oldalát nem szabják külön, így is testhez álló lesz. [...] Az összeállítás menetét sajnos nem tudom leírni, mert a nekem szabott ruha csak papírból volt, és így például a nadrág oldalvarrásának nyújtása és más egyéb művelet elvégezhetetlennek bizonyult. Ugyanitt jegyzem meg, hogy az anyagnak a szabásnál történő gazdaságos kihasználását sem figyelhettem meg, mert a mester nem vette olyan komolyan a dolgot, mintha posztóval dolgozott volna” – írja az *Ethnographiában* megjelent tanulmányában, amelyben kutatásának eredményeit összegezte.³⁴

A múzeum ugyanebben az évben egy régi soproni gombkötőműhely felszerelésének birtokába jutott. „Ennek gépei működésbe hozhatók és bemutatható rajtuk a különféle zsinórok készítése. Egyébként mint muzeális tárgyak nem sokat jelenthetnének. Szükségessé vált tehát a rendbehozataluk” – írta egyik, 1954 áprilisában kelt jelentésében.³⁵ Sopronban azonban már nem talált senkit, aki a gépek szétszedését, javítását, majd újbóli összerakását és működésbe hozatalát vállalta volna. Hosszas keresgélés után akadt a kapuvári Papp Géza gombkötőre. Az akkor már a 77. évében járó, a gazdasági vasútnál éjjeliórként alkalmazott mester miután megtekintette a gépeket, elvállalta a munkát.³⁶ Papp Géza kiváló adatközlőnek is bizonyult. Domonkos Ottó Bódis Ferenc szabómesztertől gyűjtött adatait kiegészítették a horgolt mentekötők, sodrott zsinórok, pamut- és fémszállal „felhányt” gombok készítéséről és alkalmazásáról szóló információk: „Horgolt szerszám öt pár tartozott a dolmányhoz: egy pár slingli, két rózsa, két gomb. A dolmány ujján és alsó szélén féllapos vagy gömbölyű zsinór volt, [felül] nyakbaakasztó. A nadrágra horgolt vitézkötés, oldalára zsinórvirágok kerültek.”³⁷

Az 1953-as esztendő különösen eredményesnek bizonyult a rábaközi kutatásait illetően. Beleden bukkant rá néhai Körös József bábos és viaszműves hagyatékára. A fészerben, padláson és a kamrának használt egykori műhelyben kallódó 131 darab tárgyat a mester özvegyétől megvásárolta a múzeum számára. Kutatásai szerint 1876-ban a Rábaközben még csak a két nagyobb mezővárosban, Csornán és Kapuváron dolgozott egy-egy mester, a 19. század végéről azonban már Mihályiból és Beledről is talált adatot

³³ SoM-NA 146.

³⁴ *Domonkos* 1957. 130.

³⁵ SoM-NA 151.

³⁶ SoM-NA 151. A múzeumban akkor érvényes, a kiküldetésre vonatkozó ügyrendre világít rá a jelentés végére írt megjegyzése: „[Papp Géza] pihenőidejéből vette el, amikor Sopronba utazott, természetes, hogy a leggyorsabb közlekedési eszközt vette igénybe biztatásomra. A gyorsvonat használata ilyen rövid távon egyébként nem lenne jogos. [...] A párórás kiküldetés után nem jár ugyan 31 frt. [napidíj], de ez rendkívüli eset, nem lehet a szívességet garasoskodással meghálálni.”

³⁷ SoM-NA 145.

4. kép. Mézeskalács forma két oldala a beledi Körös-műhelyből, 19. sz. (SoM-NT 54.7.19.)

műhely alapításáról.³⁸ Körös József Csornán tanulta a mesterséget, majd segédként Pesten, Máriabesnyőn³⁹ és Monoron dolgozott. 1900-ban megházasodott, majd hazatérve, Beleden átvette Molnár Ignác műhelyét. Mézeskalácsot, márcot és gyertyát készített, amit Beled, Répcelak, Répceszemere, Kapuvár, Páli és Mihályi vásárain, valamint a dénesfai és a ciráki búcsún árusított.⁴⁰ (4. kép)

Nem lenne teljes a Rábaköz kézművesiparára vonatkozó adatgyűjtéseinek és az ezzel kapcsolatos tárgyvásárlásainak sora, ha a legjelentősebbek mellett nem tennénk említést Tóth József csornai kosárfonóról. A nála végzett gyűjtés során szerzett tudomást a csornai KIOSZ-székházban őrzött céhes tárgyakról és iratokról. Jelentése szerint ezek megtekintését, és feltehetően a múzeum számára történő megszerzését tervezte, „... mivel őrzsük és épségük nincs kellően biztosítva”. A szóban forgó tárgyak további sorsát azonban nem ismerjük.⁴¹ Kapuváron Csontos Károly kötélgyártó műhelyéből egy ritkaságszámba menő, *surczsinór*⁴² készítéséhez használt fonóövet szerzett meg ajándékként a múzeum

³⁸ *Domonkos Ottó*: Egy beledi mézeskalácsos és gyertyaöntő műhely munkája és felszerelése. In: *Arrabona* 43. (2005) 1. szám, 75–94, 75. (a továbbiakban: *Domonkos* 2005)

³⁹ Ma Gödöllő városrésze.

⁴⁰ *Domonkos* 2005. 76.

⁴¹ SoM-NA 43.; A Soproni Múzeum Néprajzi Gyűjteményében levő három csornai céhláda, egy bemondótábla és egy céhkancsó Csatkai Endre korábbi, 1948/1949. évi gyűjtése.

⁴² Surc = kötény.

számára.⁴³ Itt további kutatást is tervezett, abból a célból, hogy a mesterségről adatokat gyűjtsön, azonban a múzeum Néprajzi Adattárában ennek nincs nyoma.

A nem höveji hímzés és a nem igazi gulyás

Már első gyűjtőútjai során felkeltette érdeklődését a Hövejen akkor még virágkorát élő hímző háziipar. 1955-ben ő leltározta a répceszfördi⁴⁴ Simon Elemérné Csatkai Endre által 1950/1951-ben megvásárolt, 19. századi rábaközi textíliákból álló magángyűjteményét. A közelebbről ismeretlen lelőhelyű tárgyak nyilvántartásba vétele során, amikor a hímzett és tücsipkével, pókolással díszített menyecskekendőkre került a sor, kezdő muzeológusként elkövetett egy gyakori módszertani hibát, az úgynevezett visszavetítést. A 20. század 30-as éveitől elhíresült höveji hímzésnek a régi rábaközi munkákkal való kétségtelen hasonlósága alapján, készítési helyükként automatikusan Hövejt jelölte meg. A korai höveji munkákként nyilvántartott, többször publikált, a múzeum állandó néprajzi kiállításán ugyancsak bemutatott rábaközi kendők szaktudományunk hivatásos művelőit is tévútra vitték. A tévedés a kutatást napjainkig Hövej központúvá tette.⁴⁵ A hímzett „höveji” kendők idővel a Rábaköz számos pontján (Rábatamási, Csorna, Szany, Rábaszentandrás, Szilsárkány, Bogyoszló stb.) felbukkantak. Sajátos „diffúziós” elmélete szerint, ezek, illetve készítőik házassági kapcsolatok révén Hövejre kerültek oda. A hímzéssel különféle indíttatásból foglalkozók körében, kiváltképpen a höveji helytörténetírásban, Domonkos Ottó feltételezése termékeny talajra talált.⁴⁶ A faluban számos változatban élő történet szerint a hímzést 1860 körül egy höveji leány, Horváth Borbála Barbacson, egy másik verzió szerint [Pusztá]Somorján tanulta és hozta magával. Ezért tartották a „höveji hímzés”-t magányos fehér virágszálnak a rábaközi hímzések színes mezejében. A 20. századi viszonyokra ez kétségtelenül igaz volt, nem úgy az előző évszázadra.

Az újabb kutatások Domonkos Ottó ebbéli nézeteinek az ellenkezőjét valószínűsítik. A fehér hímzés (és vélhetően a varrott csipke) a 18. század végén nyugat-európai divathullámként érte el a Nyugat-Dunántúlt, és épült be különböző mértékben a helyi népviseletekbe.⁴⁷ A 19. század folyamán a Rábaköz hímzőkultúrájának egyik jellegzetes ága, a főleg fej- és vállkendőkön alkalmazott szabadrajzú fehér hímzés és varrott csipke kisebb táji és stílusbeli eltérésektől eltekintve, egységes volt. Ebbe tartozott bele Hövej

⁴³ SoM-NA 373.

⁴⁴ Ma Csáfordjánosfa része.

⁴⁵ Horváth Terézia: Kapuvár népviselete. Néprajzi Közlemények 16–17. Budapest, 1972, 84.; V. Szalontay Judit: Hímzés. In: Kücsán József – Perger Gyula (szerk.) Győr-Moson-Sopron megye népművészete. Győr, 2002; 333–372.; Gombosi Beatrix: Höveji kendők másodszerpben. A höveji kendők funkcióváltása. Téka 2006/3. 37–41. (a továbbiakban: Gombosi 2006)

⁴⁶ Ennek talán legszélsőségesebb példája Gombosi Beatrix már hivatkozott írása, amelyben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyöngyösi polgárházának ablakfüggönyéről úgy véli, hogy pókolt szegélydíszé „kalandos úton” e vidékre került höveji kendőről származik (Gombosi 2006. 40–41.).

⁴⁷ Flórián Mária: „A nép követte a szabást”. Folyamatok a magyar paraszti öltözködés alakulásában. Budapest, 2009, 37.

is, ahol akkoriban legfeljebb egy *kendővarró* működhetett, talán éppen a szóban forgó Horváth Borbála, aki a helyi igényeket elégíthette ki.⁴⁸ Külső „piac” a század végéig nem volt, hiszen a Rábaköz többi falujának (vagy egy-két szomszédos falujának) is megvoltak a maguk specialistái, és akkor még a későbbi legjelentősebb megrendelő, a szomszédos Kapuvár is, e téren önellátó volt. Ez a fajta hímzés a népviselet hanyatlásával, a 20. század elejére Rábaköz-szerte kiment a divatból. Ahol még szigetszerűen fennmaradt a viselet, a hímzett kendőkön ott is stílusváltás figyelhető meg, a pókos bekötést tüllcsipke betét váltotta fel. Hövejen a 20. század első felében a saját használatú „ágyi ruhák” mellett főleg Kapuvár módos parasztságának ruhahímzéseit és lakástextíliáit készítették. Az előnyomás után készült aprólékos fehér, lapos öltéses és lyukhímzés azonban nem volt azonos a későbbi „höveji csipké”-vel. A nagy váltás akkor következett be, amikor az 1920-as évek végétől külső beavatkozásra, a MANSZ⁴⁹ soproni csoportjának bábáskodása, és a helybeli segédtanítónő, Meixner Vilma oktatása mellett kibontakozó háziipar a helyi hímzőkultúrára mint szellemi tőkére alapozva, az akkoriban újra felfedezett rábaközi (tehát, nem sajátosan höveji) hímző és csipkevarró hagyományt karolta fel. Ezek a munkák kezdettől fogva elsősorban városi, polgári „célközönség” számára készültek, ezért a „höveji hímzés” népművészet volta is erősen vitatható.⁵⁰

Domonkos Ottó lelkesen támogatta az 1950-es években kibontakozó, a népművészetet a kor szellemében szovjet mintára „megújítani” szándékozó mozgalmat, amely a kiemelkedő alkotókat a Népi Iparművész és a Népművészet Mestere címmel tüntette ki.⁵¹ Támogatta a népművészetet népszerűsítő ismeretterjesztő munkák, mintagyűjtemények, mint például Jámborné Zsámár Margit kötetének⁵² kiadását, amelynek a lektora volt. A népművészet, közelebbről a népi hímzések kutatásának akkor vitathatatlan szaktekintélye, Fél Edit részéről azonban az *Ethnographia* hasábjain mind a kötet szerzőjét, mind pedig lektorát (ti. Domonkos Ottót) komoly kritika érte. Az előbbit a motívumok közlésének vitatható hitelessége és a hímzéssel kapcsolatos terminológia pontatlan használata, az utóbbit pedig a lektorálás nem kellő alapossága miatt.⁵³ A höveji hímzésről alkotott nézetét, amelyet nem annyira történeti kutatásokra, sokkal inkább technikai hasonlóságokra alapozott, később sem gondolta újra. Ha 1959-ben papírra vetett célkitűzését, a höveji hímzés történetének teljes mélységű feltárását megvalósítja, nyilván felülvizsgálta volna korábbi megállapításait.⁵⁴

⁴⁸ Ebből a korszakból mindössze három fehér hímzéses kendőt ismerünk, amely hitelesen adatolt, höveji gyűjtésből származik. Közülük kettőn látható varrott csipke felületkitöltés, annak is a legegyszerűbb fajtája, az úgynevezett *lábas bekötés*, amit Hövejen ma nem is tartanak igazi pókolásnak.

⁴⁹ Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége

⁵⁰ *Csiszár Attila*: „Egy kis fejre való, kivarrott” A rábaközi kendőhímzéstől a „höveji csipké”-ig. Kézirat, SoM-NA 4753.

⁵¹ SoM-NA 2479.

⁵² *Jámbor Kálmánné Zsámár Margit*: Rábaközi hímzések. Győr-Csorna, é. n.

⁵³ *Fél Edit*: Jámborné Zsámár Margit: Rábaközi hímzések. *Ethnographia* 96. (1985) 601–602.

⁵⁴ SoM-NA 452.

Szerencsésebb kézzel nyúlt a népművészet nem kevésbé reprezentatív ágának, a pásztorművészetnek a vizsgálatához. Nem szorítkozott a Rábaközre, de mivel a kutatásba bevont tárgyak nagyobb része a Rábaközben és a Hanság peremén települt falvakban került elő, meg kell emlékeznünk róla.

Az uradalmak, községek és nemesi közbirtokosságok által alkalmazott konvenciók pásztorok keze munkáin megjelenő díszítményekhez keresett és talált nyomtatott előképeket, így a „vadász temetése”-ként ismert jelenetről meggyőzően bizonyította, hogy az a korabeli sokszorosított ábrázolásokról vette eredetét. A pásztorfaragásokon gyakran találkozunk állatábrázolásokkal. Van azonban az erdei vadaknak egy különös csoportja, amely sűrűn megjelenik a borotvatokok oldalán. Az erdő állatai rettegett ellenségüket, a vadászt kísérik utolsó útjára. A halottas menet a vadász házatól indul, elől a keresztet vivő nyúl halad, utána további kettő-három égő gyertyákkal, majd a medve következik, két mellső lábával nyitott könyvet tartva. A koporsót négy szarvas viszi a hátán átfektetett rudakon, a koporsó fedelén trombitát fúvó mókus ül, mögötte a vadász tollas kalapja fekszik. A szarvasok között egy vadkan fogai között viszi az ásót. A menet a vadász elárult lovával és kutyájával zárul. A ló hátán nyereg és a vadász puskája látható. A sajátos ábrázolásnak pásztorfaragáson eddig Sopron megye területéről öt változatát ismerjük, más vidékről pedig csak Zala megyéből tudunk hasonló borotvatokról.⁵⁵ A Soproni Múzeum számára sikerült szert tennie egy „Des Jaegers Leichenzug”, azaz „A vadász temetési menete” feliratú, a bécsi Plank cég kiadásában megjelent nyomatra, mi több, ennek párdarabja is a múzeum birtokába jutott „Begraebniss des Jaegers”, vagyis „A vadász temetése” felirattal. Az első a temetési menetet ábrázolja, amint a pásztorfaragásokon is láthatjuk, a másikon pedig a tulajdonképpeni temetés, a sírba tétel került megörökítésre, ami azonban sohasem volt témája a faragásoknak. Az eddig ismert hat darab borotvatok közül öt készült Sopron megyében. Ezek közül kettő-kettő Kapuváron és Hegykön, egy pedig Csornán. Két darabon a „Kováts József” név szerepel, öt faragás évszáma 1868 vagy 1869. „Kétségtelennek tartjuk, hogy valamennyi egy kéz munkája. A lelőhelyek a faragó munkahelyének változásával hozhatók kapcsolatba” – vonja le a következtetést a *Soproni Szemlében* megjelent tanulmányában.⁵⁶

A pásztorművészet 19. századi virágkora után, a 20. század elején már a hanyatlás jelei mutatkoztak. Ahogy Hövejen a háziipari hímzés vizsgálata közben felfigyelt egy újabb fejleményre, a fekete vagy vörös zománcfestékekkel alapozott bolti kőcserép tányérok hímzés mintákkal való díszítésére, úgy a pásztorművészet esetében is észrevette a népművészetből kivezető utat. Kutatóútjai során ezt a folyamatot is igyekezett dokumentálni, és a múzeumi gyűjteményben tárgyakkal képviseltetni. Így találkozott például a pásztorművészet utolsó állomását jelző körplasztikai kísérlettel. Kapuváron 1928-ban, a Faluszövetség által rendezett Mezőgazdasági, Ipari és Kulturális Kiállításon mutatták be Varga György juhász két szoborcsoportját. „Ügyes kezű juhász volt, amiről szépen mintáztott

⁵⁵ Herman Ottó: „A vadász temetése.” *Ethnographia* 15. (1904), 155–156.

⁵⁶ *Domonkos Ottó*: Sopron megye pásztorművészete 2. *Soproni Szemle* 17. (1963) 41–51., 48–49. (A továbbiakban: *Domonkos* 1963)

5. kép. Varga György szoborcsoportja, Vitnyéd, Rábarétpuszta, 1927 (SoM-NT 58.196.1.)

botvégei tanúskodnak. A két szoborcsoportot az intéző biztatására készítette, ahogy felirata is tanúsítja, a rábaréti pusztán.⁵⁷ A feladat meghaladta a juhász látásmódját, alakjait kétsíkúan, oldal- és szemközti nézetben ábrázolta. A kiállításon sokan megcsodálták az egyszerű juhász munkáját, de a romantikus szemléletű úri közönség elégedetlen volt vele. Kifogásolták, hogy a gulyás alakja nem bőgatyában van, és a kutyája sem puli vagy komondor, hanem farkaskutya. Nem tartották „igazi” gulyásnak, nem akarták észrevenni az idő múlását, és a világ változását. A két szoborcsoport nem kelt el a kiállításon, így azok 1957-ig Varga György gémespusztai⁵⁸ szobáját díszítették, amikor a múzeum az egyiket megvásárolta, mint a pásztorfaragások hanyatló korszakának beszédes bizonyítékát.⁵⁹ (5. kép)

⁵⁷ Ma Rábarétmajor, Vitnyéd-től északra, a Kis-Répcse (más néven Új-Rába) mellett. Patkánymajor néven is ismerték.

⁵⁸ Uradalmi major Agyagosszergény határában.

⁵⁹ *Domonkos* 1963. 50.

Amint a bevezetőben már szó esett róla, Bunker János Rajnárd halála után hosszú évtizedekig szünetelt a Néprajzi Gyűjtemény tervszerű gyarapítása. A Rábaköz néprajzi tárgyait, a szövött és hímzett textíliákat, vánkoshéjakat, díszlepedőket régiségkereskedők és magángyűjtők, vásárolták fel. Domonkos Ottó a magánkézben levő, kiemelkedő jelentőségű néprajzi tárgyak sorsát is figyelemmel kísérte, esetenként azok védetté nyilvánítását kezdeményezte. A soproni Zettl-Langer gyűjtemény 17 darab régi rábaközi hímzett munkát őrzött. Ezeket a lepedőszéleket, vőfélykendőket 1959 év végén rendkívüli támogatásként kapott összegből sikerült a múzeumi gyűjtemény számára megvásárolnia.⁶⁰ (6. kép)

Igyekezett pótolni a múzeum viseleti gyűjteményének hiányosságait is. A 20. század elején, de kiváltképp az első világháború után Rábaköz-szerte felgyorsult a viselet polgárosulása. A hagyományos paraszti viselet már csak szigetszerűen, jellemzően az egykori mezővárosokban, Csornán, Szanyban és Kapuváron, valamint néhány szomszédos településen, Gartán⁶¹ és Vitnyéden maradt fenn, nem kis részben a Gyöngyösbokréta mozgalom hatására. Az 1950-es, 1960-as évek azonban már ezeken a helyeken is a népviselet elhagyásának, a kivetkőzésnek az időszaka volt, amikor kiváló alkalom nyílt a feleslegessé vált öltözetek megszerzésére. Domonkos Ottó ezekben az években többször járt Kapuváron, hogy viseleti darabokat vásároljon. Ezúttal kifejezetten a „nem mutatós”, de viselet-történeti szempontból fontos hétköznapi, viselő ruhákat és alsóneműket kereste. 1959 év végén egy több, mint száz darabból álló viseleti anyagot sikerült vásárolnia.⁶² Ezek a gyűjtések azonban szinte csak Kapuvárra korlátozódtak. A múzeum rábaközi viseleti anyaga máig ezt az aránytalanságot tükrözi.⁶³

Summa summarum

Domonkos Ottó rábaközi kutatásai alapvetően három téma körül látszanak sűrűsödni. Első kapuvári kutatóútjai során a rideg állattartással kapcsolatos kutatásait a múzeum adattárának hiányosságai inspirálhatták. Publikálására nem került sor, de adatait később felhasználta a Sopron megye pásztorművészetéről írott tanulmányában. Kutatásainak vitathatatlanul legjelentősebb vonulata a kézművesipari műhelyek felderítése, a történetükre vonatkozó levéltári források feltárása, a működésükkel kapcsolatos adatgyűjtés, és ha erre lehetőség kínálkozott, szerszámkészletük és termékeik megszerzése a múzeum számára. Mint láttuk, ennek eredményeként Mihályiból és Beledből egy-egy teljesnek mondható tárgye gyűjtés került a múzeum birtokába. A kézművességet és a tágabban ér-

⁶⁰ SoM-NA 377.

⁶¹ Ma Kapuvár városrésze.

⁶² SoM-NA 377.; Teljes ruhatár megszerzésére akkor még nem került sor, erre 1971-ben nyílt lehetőség, amikor a múzeum néprajzos-muzeológusa, Lackovits Emőke megvásárolta a kapuvári Göndöcs Józsefné ruhatárát, ld. *Lackovits Emőke: Egy kapuvári női ruhatár bemutatása*. In: Arrabona 15. (1973) Győr, 199–226.

⁶³ Csornai viseleti darabokra a kapuvári Rábaközi Múzeum igazgatója, Faragó Sándor révén sikerült szert tenni. Szanyból még ennél is kevesebb tárgyat tartalmaz a gyűjtemény.

6. kép. Vöfélykendő, Rábaköz, 19. sz. (SoM-NT 59.31.3.)

telmezett népművészetet mindig összefüggéseiben vizsgálta. A kézművesipar által előállított, és a parasztság által befogadott, tárgyi világába beépült, és a saját készítésű, művészi igénnyel formált, díszített, tehát a szó hagyományos értelmében vett népművészeti tárgyak a múzeum egykori, általa rendezett állandó kiállításán is egymás mellett szerepeltek.

Muzeológusként érdeklődése elsősorban az anyagi kultúra kutatására irányult. A róla és rábaközi kutatásairól alkotott kép azonban nem lenne teljes, ha a múzeum Néprajzi Adattárában levő folklórgyűjtéseit figyelmen kívül hagynánk. 1952-es kapuvári útjai során figyelemmel volt például az állattartással kapcsolatos hiedelmekre, praktikákra is. Mihályiban többek között a Szűz Mária-kepe előtti szombati mécsesgyűjtás, és a temetkezés szokásáról készített feljegyzéseket. Osliban a kegytemplomot fogadalmi tárgyainak megtekintése céljából kereste fel. Látogatása során sikerült a templom viaszoffereiből egy sorozatot a múzeumi gyűjtemény számára megszereznie. Kutatóútjai során jegyzetelt és rajzolt, emellett szívesen és jól fényképezett. A csornai képfestésről,

Kisfaludon egy gazdasági épület zsúpozásáról, Mihályiban a krumpli vermeléséről, Beleden népi lakóházakról stb. készített felvételeit a múzeum fényképgyűjteménye őrzi.

Domonkos Ottó rábaközi kutatásai, annak ellenére, hogy egyes megállapításai nem állták ki az idő próbáját, szilárd alapját képezik az újabb néprajzi kutatásoknak. Az időben egyre távolodó paraszti kultúrának számos eleme ma már csak az ő leírásai, és az általa gyűjtött múzeumi tárgyak révén ismerhető meg számunkra. Felbecsülhetetlen munkát végzett ezek összegyűjtésével és publikálásával, amire szaktudományunk mai művelői is támaszkodhatnak.

A „Kézművesség – Népművészet” című állandó kiállítás építésén, 1989-ben. (Soproni Múzeum, Lenckvilla). Domonkos Ottó Nemes András és Kücsán József muzeológusok társaságában.
(Fotó: Hidasi Zsolt, SoM-AF 66083.)

Az egy esztendeje elhunyt Domonkos Ottóra emlékezve szinte bizonyosra vehetjük, hogy az életművét publikációiból ismerő ifjabb etnográfus nemzedékek elsősorban a kézműiparok történetének jeles kutatójaként gondolnak rá. Akik viszont nem csupán gazdag szakirodalmi munkásságát, hanem muzeológusi tevékenységét, a Soproni Múzeum utolsó hét évtizedének történetét és kiállítási hálózatát ismerik jól tudják, hogy élete delén, több mint huszonöt éven át a múzeum igazgatója is volt.¹

Ez a negyedszázad volt az, amikor a hazai társadalomtudományokban érzékelhető változások történtek. Egyrészt, a szociológia visszakapta társadalomtudományi rangját és intézményes kereteit. Sokrétű vizsgálatokat kezdtek annak aprólékos feltárására, hogy az anyagi világ, a társadalmi struktúra és az emberi értékviszonyok miként hatnak egymásra. Ehhez az élet anyagi feltételeinek, az értékorientációknak, a társadalmi követelményeknek és a társadalmi megfeleléseknek az életvitelben megfogható jelenségeit, tehát a különféle életmód-modelleket kellett vizsgálat alá venni.²

Másrészt, a történettudományban az esemény- és politikatörténeti kutatások mellett egyre nagyobb teret nyertek a modern gazdaság- és társadalomtörténeti vizsgálatok. Ez utóbbi kutatásokra inspirálóan hatottak a szociológiai példák és módszereiket történet-szociológiai elemzésekkel gazdagították, amikor például a nagy tömegben rendelkezésre álló források leíró és statisztikai feldolgozásába kezdtek, és ezzel az életforma változásának bemutatásában fontos eredményekre jutottak.³ Ennek köszönhetően „a mindennapok történetének feltárásába” szervesen beépült az életmód és az életvitel vizsgálatának szorgalmazása.⁴

Fontos kiemelni, hogy a társadalomtörténetnek ez a kutatási iránya és kutatásmódszertana mint társtudományban, a muzeológiában gyorsan teret nyert. Ezt az iskolát követve, a drágaságok elámitó és a ritkaságok meghökkentő egyedi tárgyait közszemlére tevő vitrines kiállítások⁵ helyett, egyre inkább a hétköznapiok elgondolkodtató történelmét

¹ Az akkor Liszt Ferenc Múzeum nevet viselő intézmény igazgatását 1963-ban vette át Csatkai Endrétől és folyamatosan e tisztségben maradt 1989 végéig, nyugdíjba vonulásáig.

² *Losonczy Ágnes*: Az életmód az időben, a tárgyakban, az értékekben. Budapest, 1977.

³ Például: *Gergely András*: Települések, lakások és lakóik a századforduló Magyarországon. Történelmi Szemle 14. (1971) 3–4. sz., 406–441.

⁴ *Hanák Péter*: A dualizmus korának történeti problémái. Budapest, 1971, 46–51.; *Uő*: Életmód és gondolkodásmód – történelmi összefüggésben. Magyar Tudomány 87. (1980) 2. sz. 84–90.

⁵ A belső szakzsargon ezeket „dicsekvő” kiállításnak nevezte, jelezve, hogy a rendezők a gyűjtemények kuriozitásaival próbáltak büszkélkedni.

kívánták illusztrálni és a gyarapodó számú közönség elé tárni. Az életforma változásának feltárása több gyűjteményi szakágban is számottevő eredményeket hozott, hiszen egy körültekintően és arányosan fejlesztett, tárgyakban dúskáló múzeum számára ez a bemutatási metódus ideális lehetőséget kínál. A jól válogatott tárgye gyűjtésekkel sokkal érzékletesebben lehet láttatni az egy adott korszak életmódját illusztráló „életkörülményeket”, mint bármely más szaktudomány pontos, de csak nyomtatásban megjelentetett száraz leírásaival, statisztikai táblázataival.

A soproni előzmények

Ismert, hogy az „életmód bemutatása” (még ha nem is e néven meghatározva) a néprajzi muzeológiától korábban sem volt idegen. Az országos és a megyeközpontokban a néprajzi gyűjtemények megalapozását a 19. század végére, az 1873-as bécsi világkiállítás magyarországi falusi épületeire, illetve az Ezredéves Kiállítás Néprajzi falujának felépítésének idejére vezethetjük vissza. Az abban az időben követett bemutatási illetve berendezési gyakorlat a legtöbb tekintetben ugyan nem felelt meg a muzeológiai hitelesség 20. század második felében érvényes elvárásainak,⁶ viszont a korán felhalmozott műtárgyállomány nélkülözhetetlennek bizonyult a század utolsó harmadában életre hívott, modern szemléletű kiállításokban, a tájegységenként szervezett skanzenekben és tájházakban.

Így volt ez Sopron vármegyében is, ahol Bünker János Rajnárd, kezdetben még mint „tiszteletbeli múzeumi őr”, a korszak elvárásainak tökéletesen megfelelően fejlesztette a város és a vármegye egyesített múzeumának az új városháza épületében elhelyezett néprajzi gyűjteményét.⁷ Behatóan ismerte a fent említett Néprajzi Falu épületállományát és berendezési elveit,⁸ s a lehetőségei szerint követte is azokat. Az újabb kutatások szerint a múzeum néprajzi szobáinak berendezéséhez gyűjtött tárgyak válogatási szempontjai nem csak az adott időszak elvárásainak feleltek meg, de több tekintetben elébe is mentek saját korának, s a kiállítás a hitelesség tekintetében a modern kritika több szempontjának is megfelel.⁹ Emlékeztessünk arra is, hogy a Sopron vármegye három nemzetiségének parádés szobáit bemutató kiállításrész mellett volt a múzeumban egy negyedik enteriőr is, melyet a korabeli leírások és a katalógus „soproni polgári szoba” megjelöléssel

⁶ K. Csilléry Klára: A szabadtéri néprajzi múzeumok berendezési problémái. In: Kecskés Péter (szerk.): Ház és Ember 2., Szentendre, 1984, 153–161.

⁷ Bünker János Rajnárd (1863–1914) 1893-tól foglalkozott néprajzzal, előbb tanítói tevékenysége mellett mellékállásban, majd 1912-től, mint főállású múzeumőr. *Domonkos Ottó*: Bünker János Rajnárd a Soproni Múzeum néprajzkutatója (1863–1914). In: Dávid Lajos (szerk.): Arrabona 24–25. Győr, 1988, 83–90.

⁸ Bünker, Johann Reinhard: Das ethnographische Dorf der ungarischen Millenniums-Landesausstellung in Budapest. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 27. (1897), 85–110.

⁹ *Csiszár Attila*: Bünker János Rajnárd és a Néprajzi Tár létrehozása. A Soproni Múzeum egykori néprajzi szobái. *Soproni Szemle* 71. (2017) 368–379. Itt jegyezzük meg, hogy a három, hitelessége érdekében némileg átalakított „néprajzi szoba” a hatvanas évek közepén újrarendezett állandó történelmi kiállítás mellett is megmaradt, s csak a hetvenes évek végén lett belőlük raktár, ill. dolgozószoba.

említenek. Erről az együttesről sajnos keveset tudunk, egy fénykép és egy szikár tárgyfelsorolás maradt ránk az első vezetőben.¹⁰

Bünker saját korán túlmutató szakmai talentumát jelzi, hogy 1913-ban, a múzeum Deák téri „Kultúrpalotában” újrarendezett kiállításában, a néprajzi szobák mellett, már néhány iparág munkáját, a posztoszövő, a kovács és az asztalos mesterségek műhelyeit és több-kevesebb gyártmányát is bemutatták, amelyek együtt szerepeltek a csávai fazekasműhely eszközeivel és teljes termékválasztékával, továbbá a kármentős harkai kocsmákomplett berendezésével. Bünker ezzel messze túllépett a hagyományos vitrines kiállítások megszokott körén. Ennél is többet ígért, hogy távolabbi terveiben a Kultúrpalota parkjában felállítandó, eredeti parasztházak berendezése is szerepelt, melyek nyilvánvalóan teljesebb képet mutattak volna a vármegye falvainak életviszonyairól. Reményei szerint ezzel „... Sopron megkezdéné az eleven múzeumok sorát.”¹¹ Sajnálatos módon, korai halálával ambiciózus tervei is hamvába holtak. Ráadásul, a vesztes háború utáni válság visszavetette a város és a vármegye gazdasági életét, a „kultúrsarok gondjai” évtizedekre behatárolták a múzeum fejlődésének lehetőségeit.¹² A két világháború közötti időszakban a múzeum műtárgyállománya a hely szűkéhez igazodva, lassan gyarapodott. A közben szinten tartott állandó- és a Csipkés Kálmán alkalmazása után rendezett időszakos kiállítások¹³ módszertani értéke nem haladta meg az alapítás utáni évtizedek szemléletmódban akkor élenjáró bemutatónak színvonalát.

A tetemes háborús károkat szenvedett múzeum Csatkai Endre személyében új és nagyralátó terveket dédelgető vezetővel, 1947-ben nyitotta meg termeit a közönség előtt. Lendületének hála, a múzeum az ötvenes-hatvanas években látványos közönségkapcsolati sikereket produkált, jelezve ezzel, hogy az intézmény a közgyűjteményin túl, közművelődési funkciójában is magára talált. A művészettörténész igazgató mellé előbb 1951-ben régészt, majd 1952-ben etnográfus muzeológust helyeztek, s ezzel a fő gyűjteményi egységek szakemberek irányítása alá kerültek.¹⁴ Ennek köszönhetően felgyorsult a gyűjtemények gyarapítása, az újrainvitástól számított húsz év alatt, 1967-re több

¹⁰ Kugler Alajos: Vezető Sopronvármegye és Sopron sz. kir. város egyesített múzeumában. Sopron, 1903, 43–45.

¹¹ Idézi a beadványból: *Domonkos Ottó – Környei Attila: A 125 éves Soproni Múzeum.* Sopron, 1992, 19.

¹² Tóth Imre: Szegény gazdagok. A város és múzeuma 1919–1922 között. *Soproni Szemle* 71. (2017) 380–385.; *Ifj. Nemes András: Lauringer Ernő (1883–1944) élete és munkássága.* *Soproni Szemle* 71. (2017) 386–392.

¹³ Csipkés Kálmán a múzeum törzanyagából és magánosoktól kölcsönzött iparművészeti tárgyakkal rendezett 1936-ban óra-, 1937-ben üveg-, porcelán- és fajanszkiállítást, melynek a „számbajövő közönség” körében sikere és elismerő sajtóvisszhangja volt. *Domonkos – Környei: A 125 éves ... i. m.* 24.

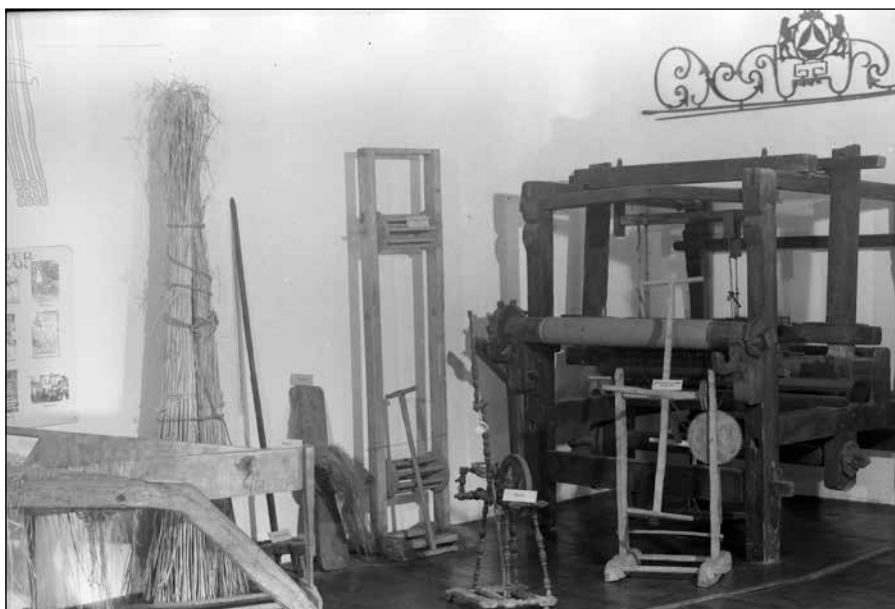
¹⁴ Nováki Gyula (1926–2022) régész és Domonkos Ottó (1928–2022) etnográfus ekkor kerültek a gyűjtemények élére. A vidéki múzeumok történeti osztályait az 1960-as évek elején alapították a 20. század, azon belül is elsősorban a munkásmozgalom emlékeinek gyűjtésére és bemutatására. Környei Attila a történész-muzeológusok első generációjához tartozott. *Ld.: Szikossy Ferenc: Környei Attila (1940–2000).* *Soproni Szemle* 54. (2000), 211–213.

1. kép. „A soproni vasipar története” c. kiállítás a Lábasházban.
(Fotó: Domonkos Ottó, 1960, SoM-AF 3909.)

2. kép. „A soproni ruházati iparok története” c. kiállítás a Lábasházban.
(Fotó: Domonkos Ottó, 1962, SoM-AF 5105.)

3. kép. „A soproni ruházati iparok története” c. kiállítás a Lábasházban.
(Fotó: Adorján Attila, 1963, SoM-AF 5770.)

4. kép. „A soproni múzeum céhemlékei” c. kiállítás a Lábasházban.
(Fotó: Adorján Attila, 1966, SoM-AF 7381.)

mint duplájára nőtt az egyedi leltári számmal ellátott műtárgyak állománya.¹⁵ E látványos fejlődés jó alap és biztos háttér lett a következő másfél évtized sok tárgyat igénylő kiállításaihoz. A polgár város életét az addigiaknál árnyaltabban megjelenítő, megváltozott megközelítésű kiállítások előkészítésének feltétele volt annak az elfogadtatása is, hogy a munka az emberi élet meghatározó, tehát bemutatandó része.¹⁶ Ebben a megközelítésben fogantak az 1956-tól múzeumi kezelésbe került Lábasház Domonkos Ottó által rendezett iptörténeti kiállításai.¹⁷ E tárlatok a néprajzi tárgyak mellett már történeti, levéltári anyaggal, régészeti leletekkel megalapozva, képzőművészeti alkotásokkal kiegészítve épültek fel és előfutárai voltak a későbbi, komplex szemléletű bemutatónak (1-4. kép).

A Patikamúzeum

A megváltozott szempontok szerint rendezett kiállítások sora 1968 júniusában, a Patikamúzeum megnyitásával indult. A városi múzeum anyagában alapításától fogva voltak gyógyászati eszközök, gyógyszerészeti tárgyak, fa, üveg és kerámia patikaedények, melyeket szakmatörténeti jelentőségük mellett, iparművészeti értékük miatt is becsben tartottak. Ugyanezért, 1949-ben az Angyal és az Oroszlán patikák berendezését is műemléki védelem alá helyezték. A tárgygyűjtéssel párhuzamosan folyt a város gyógyászatának és a gyógyszerészet-történetének feltárása. A 20. század elején Koritsánszky Ottó, a harmincas években Házi Jenő, a negyvenes évektől pedig Csatkai Endre végzett levéltári kutatásokat. Publikációik egyrészt a helyi orvoslás múltjára és a városban praktizáló orvosok személyére, másrészt a patikák számára, működésük helyére és idejére szolgáltak adatokkal. A háború utáni intenzív gyűjtőmunkának köszönhetően a múzeumba került, továbbá a gyógyszertárakban felderített, védelemre érdemes tárgyak lehetővé tették, hogy Csatkai 1954-ben sikeres különkiállítást rendezzen a soproni gyógyítás történetéről.¹⁸ Ez a kiállítás a muzeológusok mellett a város gyógyszerészeinek a figyelmét is felhívta a már felhalmozott és a még összegyűjthető muzeális anyag értékére, így csírája lett a gyűjtemény önálló keretek közötti bemutatására való törekvéseknek. Ennek ideje és alkalmá a hatvanas évek közepén teremtődött meg, amikor a Fő tér 2. szám alatti „Angyal” patika műemléki feltárását, a belső tér 17. századi alaprajzi állapotának megfelelő helyreállítását, valamint a védett empire berendezés restaurálását az Országos Műemléki Felügyelőség

¹⁵ *Domonkos – Környei: A 125 éves ... i. m. 28.*

¹⁶ Ebben az értelemben az agrárgazdaságot, az iparúszést, a kereskedelmet, stb. egyenjogúsították, és a tevékenységek színhelyéül szolgáló gazdaságokat, mőhelyeket, üzleteket, stb. is a bemutatandó terek közé sorolták.

¹⁷ A Lábasházban rendezett állandó kiállítások: „A soproni vasipar története” (1956), „A soproni ruházati ipar története” (1960), „A soproni múzeum céhemlékei” (1965).

¹⁸ *Domonkos Ottó: A soproni múzeum gyógyszerészeti, orvostörténeti gyűjteménye.* In: Dávid Lajos (főszerk.): *A soproni múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye.* Sopron, 1968, A GySM Megyei Múzeumi Szervezet Kiadványai 4. (1968), 5–9.

5. kép. A Patikamúzeum nyugati homlokzata. (Fotó: Adorján Attila, 1970, SoM-AF 14839.)

(OMF) szakemberei elvégezték.¹⁹ A hiteles belső tér és az épület frekventált helyszíne adta a lehetőséget a gyógyászat- és gyógyszerészet-történeti kiállítás megrendezésére (5. kép). A muzeológusok mellett a város gyógyszerészeinek sorából az országos szaktekintélynek örvendő Nikolics Károly volt a kiállítás egyik szorgalmazója és a gyógyszerészek támogató mozgalomának összefogója, az Evangélikus Líceumból pedig a tudós könyvtáros, Pröhle Jenő csatlakozott a rendezők kollektívájához. Az együttműködő intézmények közül a múzeum a tárgyi anyag nagyobb részével²⁰ és a kiállításrendezéssel, a gyógyszerészek a speciális szaktudással és a patikákban még kint lévő muzeális értékű edények begyűjtésével, a líceumi könyvtár pedig az állományában őrzött orvosi, botanikai és gyógyszerészeti szakkönyvek feltárással és kölcsönzésével járult hozzá a kiállítás létrejöttéhez.

¹⁹ Az épületben a 17. század közepétől működött patika, ám az 1966/1967-es helyreállítás után megváltozott alaprajz miatt a modern követelményeknek megfelelő felszerelést már nem lehetett a helyiségekben elhelyezni, ezért a gyógyszerterár működése megszűnt. *Dávid Ferenc*: Építéstörténeti összefoglalás. In: Dávid Lajos (főszerk.): A soproni múzeum gyógyszerészeti ... i. m. 10–13.

²⁰ Beleértve a Storno-gyűjteményből kölcsönzött 18. századi anyagot is.

Ebben a kiállításban már nem csak egy iparművészeti értékű bútorzattal berendezett patikát szándékoztak megmutatni, hanem a hiteles környezetben a gyógyítók és a gyógyszerkészítők személyét, felhalmozott orvosi, botanikai, vegyészeti tudását, munkáját, munkaeszközeit is a közönség elé tárták. A példás kooperáció eredményeként született soproni Patikamúzeum az ország első gyógyszerészeti múzeuma. Érdeme és hitelességének záloga, hogy muzeális értékű eredeti berendezése évszázadok óta patikaként szolgáló belső térbe került vissza. Bizonyosan ennek is köszönhető, hogy a megnyitásától eltelt több mint fél évszázad alatt nem veszített népszerűségéből, s a kiállítás szakmai értéke a mai napig sem vitatott.²¹

A brennbergi Bányászati Emlékmúzeum

1968 novemberében nyílt az év és a sorozat második jelentős kiállítása, „A brennbergi szénbánya és munkásmozgalom története” címet viselő emlékmúzeum. A kiállítást létrehozó Környei Attila 1963 őszén került a múzeumba, s a gyarapodási napló tanúsága szerint 1964-től folyamatosan dolgozott a kiállítandó anyag összegyűjtésén. Mint a cím is jelzi, ez az állandó kiállítás elsősorban történeti (adat- és levéltári) dokumentumokból, tervtárakból, sajtótermékekből és személyes visszaemlékezésekből merítette az anyagát, módszertana tehát a „hagyományos”, vitrinekkel és tablókkal installált tárlatoknak felelt meg (6. kép). Ám az új idők új szemlélete Környei Attilától egyáltalán nem volt idegen, s a szociális szempontokra amúgy is erősen koncentráló történeti kiállítás forgatókönyvébe – a bányászok életkörülményeit illusztrálandó –, beillesztett egy lakásenterőrrel berendezett helyiséget. Mivel a kiállítás az első gőzgépes szállítóakna (1840–1856) gépházában létesült,²² alaprajza műszaki épületnek nem pedig lakóháznak felelt meg, ezért a bányászlakás rekonstrukciója sem lehetett tökéletes. Az 1966-ban vásárolt berendezési tárgyakat egyetlen, oldalsó helyiségben, „lakókonyha”-szerűen voltak kénytelenek kiállítani.²³ Ez nem volt tipikus – bár nem is mondott ellent a történeti tényeknek –, mert a 20. században a bányászlakások zöme ugyan már szoba-konyhás volt, de a 19. századi építésű „munkáskaszárnyákban” jócskán akadtak még egyhelyiséges lakások, melyeket a századforduló után is használtak.²⁴ A mondottakból következik, hogy ez a lakásrekonstrukció csak részben, a berendezési tárgyak hitelessége tekintetében felelt meg az életmód-be mutatás szigorú szakmai és módszertani követelményeinek, de jól jelzi, hogy a szemlélet áthatotta a fiatal történész törekvéseit.

²¹ *Domonkos Ottó*: A soproni múzeum 1968. évi jelentése. *Soproni Szemle* 23. (1969) 281–282.; *Nikolics Károly*: Sopron – Patikamúzeum. TKM Kiskönyvtára 106. köt., Budapest, 1982; *Domonkos Ottó*: Az ország első patikamúzeuma Sopronban. *Soproni Szemle* 63. (2009), 114–117.

²² Az épület történetéről ld.: *Szemán Attila*: Melyik aknán működött az első brennbergbányai gőzgép? *Soproni Szemle* 76. (2022) 380–397.

²³ 1966-ban egy 19/20. század fordulóján használt bányászlakás teljes berendezését vásárolta meg Környei Attila, abból kerültek ki a lakásrekonstrukció tárgyai. *Domonkos Ottó*: A soproni múzeum 1966. évi jelentése. *Soproni Szemle* 22. (1968) 84.

²⁴ Környei Attila: A brennbergi bánya és munkásmozgalom vázlatos története. *Soproni Szemle* 22. (1968) 205.

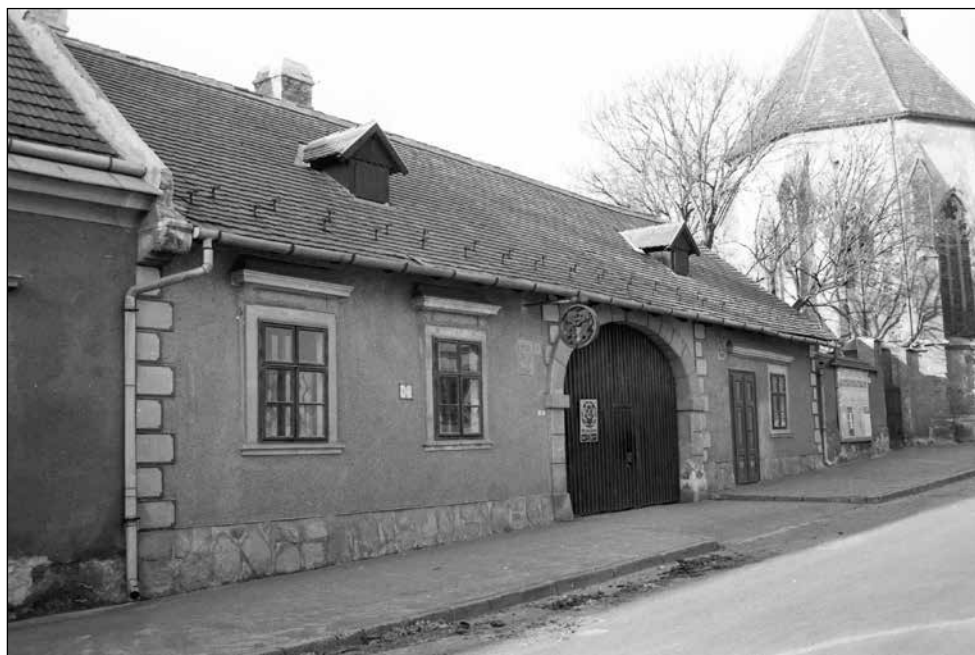
6. kép. A brennbergi Bányászati Emlékmúzeum udvari homlokzata.
(Fotó: Adorján Attila, 1977, SoM-AF 33732.)

A Pékmúzeum

A múzeum „belső használatra szánt krónikája” szerint, a Bécsi utca 5. szám alatt a majdani Pékmúzeum története az államosítások idején, a negyvenes-ötvenes évek fordulóján vette kezdetét. A pékség akkori tulajdonosa Sever Mihály már elmúlt hatvan esztendősen, amikor a sütőipar államosításával megbízott hivatalos személy (nem mellesleg és ráadásul, az ő egykori inasa!) felkereste és bejelentette az eljárás megindítását. A felháborodott mester – elmondása szerint – sebtében karót ragadott, a hivatalnokot elkergette, majd hirtelen felindulásának ugyanazon lendületével bement a tanácsházára és leadta az iparigazolványát. Attól kezdve szerényen, csekély nyugdíjából és pár holdnyi szőlőbirtokának terméséből élt – magyarul „bögrecsárdát” nyitott. Közvetlen örököse nem lévén, a házhoz nem nyúlt senki, így a pék- és cukrászműhelyben a szerszámok és a berendezések fölött megállt az idő.

A történetben itt kapcsolódnak be a múzeum munkatársai, akiknek sajnos gyakorta kellett a Szent Mihály-temetőbe járniuk a nyugdíjasokból verbuvált teremőri gardából eltávozottak búcsúztatására. Hagyománytisztelő kollégák lévén, a temetések után nem egyszer Sever Miska bácsi illegális Buschenschankjában emeltek poharat az elhunyt emlékére és jól megjegyezték, hogy a Sever-féle műhelyben minden a helyén maradt.²⁵

²⁵ A történet igen-igen visszafogott változatát Domonkos O. leírta a kiállítás vezetőjében. *Domonkos Ottó*: Sopron – Pékmúzeum. TKM Kiskönyvtára 105. köt., Budapest, 1982, 2.

7. kép. A Pékmúzeum utcai homlokzata. (Fotó: Adorján Attila, 1977, SoM-AF 33730.)

Amikor pedig a hetvenes években eljött a magyar muzeológia aranykora, az extenzív múzeumfejlesztés időszaka (ami Sopronban szerencsésen egybeesett a műemléki rekonstrukció évtizedeivel),²⁶ az elsők között jelezték: a bécsi-külvárosban kincs rejtőzik. A városi tanács sokszor lokálsovinizmussal vádolt illetékeseit meg lehetett győzni, hogy a házat ki kell sajátítani, berendezését az utolsó szögig meg kell venni, mert adott állapotában országos kuriózum, ami jelentős turisztikai látványosság lehet. Ezzel párhuzamosan, az OMF értékekre érzékeny szakembereit már könnyű volt megnyerni, hogy az épületet a belvárosban megszokott módon fel kell tární és helyre kell állítani, mégpedig a 19. és 20. század fordulójára érvényes állapotban, mert a hiánytalanul rendelkezésre álló berendezés ezt a korszakot képviseli hiteles formában. A feltárás során előkerült pékcímer tanúsága szerint 1666-ban már pékség működött a házban, a levéltári iratok pedig 1686-tól a tulajdonos pékmesterek nevét is tartalmazzák, egészen 1970-ig.²⁷ Az udvari homlokzatot a 17. századi, az utcait a 18. századi formájának megfelelően rekonstruálták (7. kép). Az alaprajz és a belső átalakítások a fent említett századfordulós állapotot őrzik. Mivel a 17. századtól üzemelő pékség és a bővítésére a 19. század végén alapított

²⁶ Ld. Környei A. sorait az adott időszakról. *Domonkos – Környei: A 125 éves ... i. m.* 37–38.

²⁷ Az 1972-ben múzeumi kezelésbe adott épület műemléki és levéltári kutatását is Dávid Ferenc művészettörténész (OMF) végezte.

cukrászműhely berendezései és szerszámai szinte hiánytalanul megmaradtak, a kiállítást rendező Domonkos Ottót szaktanácsaival segítő id. Hoffmann Ödön cukrászmester csak néhány apróbb szerszámmal gyarapította a gyűjteményt. A pék- és cukrászmesterség történetéről és jelentőségéről való tudásunkat gyarapítja a műhelyszárny hátsó traktusában, a volt lisztraktárban berendezett céh- és szakmatörténeti bemutató. A műhelyszárny alatt háromszintes pincerendszer maradt ránk, a szőlőfeldolgozás és a bortárolás eszközeivel. Ez azt a soproni kézművesek között általános gyakorlatot példázza, hogy a jól fizető iparűzés profitját szőlőbirtokokba fektették, amiket vagy megműveltek, vagy bérbe adtak, további bevételre téve ezzel szert. A kiállítást és ezzel a szolid, kispolgári körülmények között élő városi iparos életmódjának bemutatását, az épület keleti szárnyában berendezett kétszoba-konyhás lakás rekonstrukciója teszi teljessé. A furnérozott puhafa bútorokkal berendezett, gyári textilekkel, olajnyomatokkal és családi képekkel dekorált szobabelsők, a kor technikai színvonalán felszerelt konyha jól érzékelteti, hogy a századforduló idején szorgosan dolgozó pék- és cukrászmester, életkörülményeit, lakásviszonyainak tárgyi felteleit tekintve „mit engedhetett meg magának” (8. kép).²⁸

8. kép. A péklakás konyhája. (Fotó: Adorján Attila, 1977, SoM-AF 33743.)

²⁸ A kiállítás 2019-ben egy foglalkoztató helyiséggel bővült, amit a gondnoki lakásból alakítottak át. Ebben a múzeum szakemberei a régi szerszámok használatába, a pék- és cukrászipar rejtelseibe vezetik be az érdeklődő gyermekeket.

A Fabricius-ház lakásrekonstrukciói

A hetvenes évek közepére gulyáskommunizmussá konszolidálódó Kádár-rendszerben a „polgári” jelző lassan elveszítette szitokszó jellegét.²⁹ Ezzel lehetőség teremtődött arra, hogy „a dolgozók államának millióiból helyreállított”, ám nyilvánvalóan polgári lakóházak egyikében az eredeti, gazdag patrícius építetők lakásviszonyait rekonstruáló és ezzel életmódját bemutató kiállítás készülhessen „17–18. századi polgárlakások” címmel.

Mint a Patikamúzeum és a Pékmúzeum is példázza, a városban az 1960-as években elindult műemlék-helyreállítási program igen jó lehetőséget teremtett a rendhagyó múzeumi kiállítások megálmodói számára. Láttuk, mindkét kiállítás története a „rátalálás” pillanatával indult, s nem volt ez másként a Fabricius-ház Fő térre néző traktusának múzeummal alakítása esetében sem. Dávid Ferenc már 1970-ben publikálta a város középkori házállományáról az 1960-as években összegyűjt kutatási tapasztalatokat és felvázolta a korszak feltárt épületeinek alaptípusait.³⁰ Ám ahhoz, hogy a gótika korának házaihoz hozzáférjenek, le kellett fejteni róluk a barokk, majd a reneszánsz századainak rá- és átépítéseit. Ezzel elegendő tapasztalat gyűlt össze a 17. és a 18. század lakóházainak – gondolati szinten való – tipizálásához is. A számos épületben szerzett régészeti és falkutatási eredmények azt mutatták, hogy a két évszázad közötti eltérések a házak méreteinek növekedésén túl, a keletkezett terek eltérő felosztásában és a létrejött helyiségek használatának módjában mutatkoztak meg.

Nevezetesen, a 17. század jellegzetes lakásai a középkorból megörökölt, de homlokzati változtatásokkal, nagyobb ablakokkal, ajtókkal „korszerűsített” lakótömbben maradtak. Ez utóbbiakban a lakás méretéhez képest a nagy alapterületű, már kívülről fűtött kályhával ellátott lakószoba mellett szabadkérményes konyha és több-kevesebb kicsi, fűtetlen, kamraszerű helyiség szolgálta a tartózkodás és a tárolás funkcióit.

A 18. század folyamán az épületeket a kapubejárók feletti emeleti szobákkal és a hátsó, udvari traktusok beépítésével, vagy a korábban meglévő összeépítésével bővítették, egyben az alaprajzukat radikálisan megváltoztatták. A meghagyott és a mellettük újonnan képzett tereket kisebb egységekre osztva használatukban differenciálták, az egyes szobák funkcióit a privát szféra megteremtésének erősödő igényei szerint határozták meg.³¹

Különös véletlennek volt köszönhető, hogy az 1970-es évek fordulóján, a Fabricius-ház térre néző traktusában, egymás felett előkerült – datálható, jól visszabontható és rekonstruálható állapotban – két, „tipikusnak” mondott lakás. Adódott ezzel a vissza nem

²⁹ Környei Attila finoman utal rá, hogy Domonkos Ottónak erős szakmai, nemegyszer politikai érvekkel kellett megvédenie a múzeum hosszú távú fejlesztésének programját. *Domonkos – Környei: A 125 éves ...* i. m. 36–37.

³⁰ *Dávid Ferenc: Gótikus lakóházak Sopronban.* In: Dercsényi Dezső et al. (szerk.): *Magyar Műemlékvédelem* 5. (1967–1968) Budapest 1970, 95–123.

³¹ *D. Askercz Éva: Polgári otthonok a 17–18. századi Sopronban.* In: Dávid Lajos (szerk.): *Arrabona* 18. (1976) Győr, 1976, 89–143.; *Galavics Géza: A barokk szobafestés mint dekorációs műfaj.* *Soproni Szemle* 62. (2008) 262–278.

térő lehetőség, hogy egy épület két emeletén, hiteles építészeti környezetben, 17. és 18. századi lakásokat rekonstruáljanak.³²

A kiállítás forgatókönyvét az 1970-es évek első felében Askercz Éva készítette. A terv előkészítéseként a városi levéltár bőséges, korabeli iratanyagából több tucat hagyatéki leltárt választott ki és dolgozott fel, első megközelítésben a lakberendezési tárgyakra, bútorokra, használati eszközökre koncentrálván. Időszakos metszetekben tanulmányozta többek között a fel- illetve eltűnésüket, lakásokon belüli elhelyezésüket/vándorlásukat, bútortípusonként a fejlődésüket és variánsaikat, valamint statisztikai módszerekkel a számukat, korszakonként és lakásonként egyaránt. A sok szempontú vizsgálatnak köszönhetően, az egymást követő évszázadok lakásainak berendezésére ő is meghatározott egy-egy „ideáltípust”, miként a műemlékeket feltáró építészek és művészettörténészek tették azt a berendezendő lakások építészeti tipizálásakor. A múzeum – megalakulásának pillanatától – gyűjtötte az értékes bútoranyagokat, képző- és iparművészeti tárgyakat.³³ A megelőző muzeológus-generációknak, különösen a gyűjteményeket 1945 után bőségesen gyarapító, „kiváló és csalhatatlan szemű” Csatkai Endrének hála, a lakások berendezéséhez szükséges bútorok és tárgyak nagy része már az előkészítő szakaszban rendelkezésre állt.³⁴ Ezekből állt össze a kiállítás két enteriőrje, a rusztikus 17. századi szinten szellősebben elrendezett, a dekoratív falfestéssel ékes 18. századi lakásban jóval nagyobb számban elhelyezett bútorokkal, kályhákkal, képekkel, használati és dísz tárgyakkal, konyhai és asztali edényzettel, gazdag könyvtárral berendezve.³⁵ A ház földszintjén felszerelt présház, alatta pince jelezte, hogy a két korszak gazdag patríciusai kereskedelmi mennyiségben termeltek, adták és vették a bort, aminek forgalmazásából származó bevételeik nem kis részben fedezték az emeleti lakások választékos berendezését.³⁶

A Fabricius-házban megvalósított lakásrekonstrukció megnyitásának idején kutatómódszertanában úttörőnek, kivitelét tekintve példaértékűnek számított, s elismertségéből, hitelességéből a mai napig sem veszített.³⁷ Ennek köszönhető, hogy a szomszédos Tábornok-házban napjainkban készül az érdeklődéssel várt „folytatás”, a 19. század lakásrekonstrukciójának a bemutatója.

³² Szerencsés egybeesés volt az is a ház történetében és segítette a megszerzését, hogy a belső várfalra épült gótikus hátsó traktus 1962-től már múzeumi kezelésében volt a pincétől a padlásig. Ez a szárny ma is a régészeti gyűjtemény otthona.

³³ Példának okáért, a Fabricius-ház 17. századi lakószobájában kiállított támlás székek a múzeum már idézett, 1903-as katalógusában is szerepelnek, mint a „soproni polgári szoba” berendezésének darabjai.

³⁴ Nagy Márta: „A múzeumok vitrines kiállításainak vége ...” Interjú Askercz Éva művészettörténéssel. Várhely 4. (1998) 3–4. sz. 119–124., különösen: 122–123. A még szükséges darabokat kölcsönzés, illetve hiánypótló vásárlások útján szerezték meg.

³⁵ D. Askercz Éva: Sopron – Fabricius-ház 1. TKM Kiskönyvtára 23. köt., Budapest, 1982; Galavics i.m. 267–269.

³⁶ Sajnálatos, hogy teremőri létszámihiány miatt a présházat be kellett zárni. Visszaállítása annál is inkább indokolt lenne, mert megléte és berendezése magyarázattal szolgál a Fő térre nyíló kisebb és a hátsó szárny alatti hatalmas méretű borospincék egykor igen költséges megépítésére. Nem is szólva a bortermelesek és -kereskedelemtől a város gazdasági életében játszott, mai napig tartó szerepéről!

³⁷ Galavics i. m. 269.

A Fertőszéplaki Falumúzeum

A keserű szájjal mesélt múzeumi legenda szerint a Győr-Sopron megyei tájházprogram megalkotásának és elindításának – ezzel a „Fertőszéplaki Falumúzeum” létrehozásának – az első döntését Szombathelyen hozták. Állítólag úgy és akkor, amikor 1968-ban határoztak a Vasi Múzeumfalú felépítéséről, és ezzel felszították az örök rivális szomszéd megye „illetékes elvtársainak” irigységét és revánsvágyát. A történet igazságának kiderítésére nincs módunk, az viszont tény, hogy a hetvenes évek fordulójára már készen is lett a nevezett tájházprogram. Ebben, a járása területén illetékes Soproni Múzeum öt, az eredeti helyszínén megőrzött épületért/épületegyüttesért volt felelős.³⁸ A nagyralátó terveket sajnos elsodorta a hetvenes évek végének második olajválsága, egyedül az akkor már kivitelezés alatt álló széplaki házsor épült fel a terveknek megfelelően. A benne tervezett kiállítás koncepcióját az alábbi terjedelmes munkacím fejezte ki: „A paraszti élet átalakulása a Fertő-vidék magyar falvaiban, 1850–1950 között”.³⁹

Ha a néprajzi gyűjtemény törzssanyagának gyarapodástörténetét vesszük szemügyre kiderül, hogy a széplaki kiállításhoz szolgáló tárgyak gyűjtése Petőházán indult 1956-ban – még ha nem is a későbbi falumúzeum alapításának reményével. Domonkos Ottó a helybeli, akkor elsőéves néprajzszakos egyetemi hallgató, később elismert muzeológus, Ikvai (Iváncsics) Nándor hathatós támogatásával dolgozott.⁴⁰ Az első gyűjtésből 90 darab, az 1958-ban megismételt (Agyagosszergényre és Fertőendrédre is kiterjesztett) gyűjtésből 30 darab tárgy került a múzeumba. Ezek az eszközök, különösen a mezőgazdálkodás kéziszerszámai, a kiállítás nagyon fontos darabjai lettek, mert a 19. század közepétől induló első bemutatási periódusban szereplő tárgyak zömét közülük válogattuk. Amikor a fenti tájházprogram Széplakra vonatkozó tervét elfogadták, az is nyilvánvaló lett, hogy az öt porta hiteles berendezéséhez sok száz tárgyra lesz majd szükség. De mert a tárgyvásárlási keret mindig szerény volt, ezért annak nagyobb hányadát, (a gyűjteményegységek közötti megegyezéssel), mindig az épp aktuális fejlesztésre fordították. A hetvenes évek első felében a Pékmúzeum és a Fabricius-ház állandó kiállításaihoz szükséges beszerzések élveztek elsőbbséget. Ezért Lackovits Emőke 1971–1973 között, soproni muzeológusként a Fertő vidék lakáskultúra változásának vizsgálatára koncentrált.⁴¹ A tárgyi anyagot csak és

³⁸ Egy falusi viszonyok között élő, földbirtokkal nem rendelkező bányász háza Ágfalván, a Hegy utcában. Egy gazdapolgár lakásának és gazdaságának bemutatása Sopronban, a Balfi utcában. Egy-egy középparaszti lakóház és gazdaság bemutatása a horvát nemzetiségű Kópházán, illetve a német nemzetiségű Fertőrákoson. Öt házból álló, utcaképet meghatározó épületegyüttes berendezése Fertőszéplakon, a Fertő-vidék magyar falvainak 19–20. századi lakáskultúráját és gazdálkodását bemutató.

³⁹ Ld. még: *Kücsán József*: Fertőszéplak – Falumúzeum. TKM Kiskönyvtára 143. köt., Budapest, 1983

⁴⁰ *Domonkos Ottó*: A pályára indulás. In: Novák László (szerk.): Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére 2. (Studia Comitatus 24., Szentendre, 1994) 524. Ikvai Nándor kötelező múzeumi gyakorlatát töltve, gyűjtési tapasztalatait, helyismeretét és rokoni kapcsolatait latba vetve, igen értékes anyag megszerzésében segítette a múzeumot.

⁴¹ *S. Lackovits Emőke*: A lakáskultúra a Fertő mentén 1. In: Dávid Lajos (szerk.): Arrabona 17. (1975) Győr, 1975, 175–257.; *uő*: A lakáskultúra a Fertő mentén 2. In: Dávid Lajos (szerk.): Arrabona 19–20. (1977–1978) Győr, 1978, 279–295.

9. kép. A Fertőszéplak, Nagy Lajos út 35. sz. tájház. udvari homlokzata helyreállítás közben.
(Fotó: Kücsán József, 1978, SoM-AF 38630.)

elsősorban az e falvakban leginkább veszélyeztetett textíliák, és a 19. században használt festett bútorok még fellelhető példányainak megszerzésével gyarapította.⁴² A következő, a teljes háztartásra és a gazdálkodás egészére koncentráló, a Fertő délkeleti partjának valamennyi magyar községére kiterjesztett tárgygyűjtések sora – e sorok írójának munkájaként – a hetvenes évek második felében indult el és a részben vásárolt, részben ajándékba kapott több száz tárgyat a helyszínen, a majdani kiállítás épületeiben raktároztuk el.

A fenntartó megyei szervek által kezdeményezett kisajátítási eljárás után, 1975-re került az öt épület múzeumi kezelésbe, s elkezdődtek az OMF illetékes osztályaival a kivitelezésről való tárgyalások. Tekintettel a házak leromlott voltára, az évenkénti egy-egy épület átadásáról állapodtak meg. A gyors ütemben készített helyreállítási tervek az alapozások cseréjére, a szigetelések elkészítésére, valamint a szerkezeti megerősítésekre koncentráltak. A pontos alaprajzi beosztásról és az épített berendezési elemek elhelyezéséről szóló konkrét döntéseket, a feltárások eredményeinek ismeretében való tervezői művezetéssel, az egyes épületek kivitelezésének idejére utalták. A házak műemléki kutatását a Dávid Ferenc által Sopronban kidolgozott módszertant követve e sorok írója végezte. A kiállítás koncepciója szerint az öt ház faluképi jelentőséggel bír,

⁴² A Fertő menti falvakból ez időben mindössze 109 tárgy került a múzeumba, de negyedrészüik textilnemű, közel harminc százalékuk pedig bútor volt.

ezért az utcai homlokzatok az építéskori formájukban voltak helyreállítandók. Kitűzött célunk ilyen keretek között annak a bemutatása lett, hogy egy adott, az építésekor igen korszerűnek számító parasztház típus miként formálódott át egy évszázad alatt (9. kép). A felhasználási és berendezési koncepció értelmében a házsor keleti végének utolsó tagját (Nagy Lajos u. 39.) a lehetőségek szerint a belső térben korszerűsítették, s ez a későbbiekben komfortos gondnoki lakásként szolgált. A vele szomszédos 37-es számú épület helyiségei új ajtók nyitásával az utcai szobától a hátsó istállóig átjárhatók lettek, bennük a vidék falvainak újkori történetéről, a rostonövények, a gyékény és a sás háziipari feldolgozásáról, valamint a Fertő halászatának eszközeiről szóló kiállítást terveztünk, hagyományos installációval.

A gyűjtőmunkával párhuzamosan végzett feltárások során kiderült, hogy az épületek alig száz éves múltjuk ellenére is több átalakításon estek át. Az eredeti alaprajzok és a megismert átépítési fázisok lehetővé tették, hogy a nyugati három épület (Nagy Lajos út 31-33-35.) öt lakásában rekonstruáljuk a Fertő-vidék lakáskultúrájának változását, megközelítőleg húsz éves fejlődési ciklusokban, mindegyikhez az adott időszaknak megfelelő bútorokat, eszközöket, használati tárgyakat rendelve. A helyreállított gazdasági célú helyiségek, udvari építmények, a korábban leégett pajtasor pótlására áttelepített, különféle típusú pajták lehetőséget adtak arra is, hogy az öt periódus mindegyikéhez az adott évtizedeknek megfelelő gazdasági eszközöket párosítsunk, megmutatva az agrikultúra abban az időben végbement változását.

A kiállítás kritikussai az 1982 nyarán megnyitott falumúzeum legfőbb erényének ennek a száz éves változásnak jól felismerhető, következetesen végigvitt fázisokon keresztüli bemutatását tartották. Külön érdemként ismerték el, hogy a kiállítás az épületek bemutatásában többet nyújtott az átlagos skanzenekben megszokottnál – mert szerencsés körülményei többet is engedtek meg. Nevezetesen, bemutatta, hogy az egy tengely mentén, egymás mögé rendezett helyiségsorral felépült, „hagyományosnak” mondott parasztházak miként idomultak az egymást követő generációk folyamatosan változó igényeihez és időben meddig tudtak megfelelni a rohamosan átalakuló vidéki életforma elvárásainak. Falusi, paraszti körülmények közötti lakásrekonstrukciókban mutattak meg olyan változásokat, melyeket a Fabricius-ház városi, polgári viszonyok között tárt fel. Többek között a gerendás deszkafödémek stukatúros mennyezetté válását, a nyílt tűzhelyes, szabadkérményes „hideg” konyhák rakott tűzhelyes „meleg” konyhává, majd asztali sparheltes lakókonyhává alakulását, a sarokpados, festett ládás, mennyezetes ágyas lakószoba kombinált bútoros, rekamiés, kárpitozott foteles parádés szobává való fejlődését (10. kép). Igaz, a két helyszínen bemutatott váltások kezdetei közt kétszáz év pergett le, de ezen a vidéken ennyi volt a fáziskésés a szabad királyi város gazdag polgárai és az Esterházy-birtok közép-paraszti sorba felszabadított jobbágysai között.

Elhangzott ugyanakkor a kérdés is, hogy miért álltunk meg az 1950-es évek végén a bemutatóval, hiszen a megnyitás idejére már egy újabb ház-, bútor- és berendezési divaton is túl voltunk. Sajnálkozó válaszuk erre csak az lehetett, hogy a következő húsz éves periódus prezentálásához már egy új háztípus illik. A 29. számú telekre az addigra

10. kép. Domonkos Ottó és Bella Imre asztalosmester, Süttör, 1979.
(Fotó: Kücsán József, SoM-AF 38675.)

már ténylegesen meghaladott épületfajtát, a „Kádár-kockát” kellett volna telepítenünk. Természetesen a hozzá illő szekrény sorokkal és újmódi ülőgarnitúrákkal, beépített konyhabútorral, a gazdasági udvaron pedig a termelőszövetkezeti idők „háztáji gazdálkodásának” nehezen tipizálható eszközparkjával. Erre ott és akkor már nem volt pénz, még ha a lendület át is segített volna minket a máig járatlan út buktatóin.⁴³

⁴³ 2007-ben, „az életen át való tanulás elősegítése” okán, a fenntartó Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat a Fertőszéplaki Falumúzeumot a múzeumi kezelésből kivette és működtetésével a fertői székhelyű Porpáczy Aladár Technikumot bízta meg. A kiállított műtárgyak tulajdonosa továbbra is a Soproni Múzeum maradt.

Összefoglalás

Visszapillantva és pár sorban összefoglalva a fenti áttekintést, talán feltűnhet, hogy az új szemléletűnek mondott kiállításaink mindegyikében meghatározó volt a Sopronban zajló városrekonstrukciós folyamat, továbbá annak intézmények és szakemberek közötti szoros kapcsolata. Nem volt véletlen, hogy az OMF munkatársai – közülük is elsősorban Dávid Ferenc – mindegyik múzeum „megálmodásánál”, a befogadó épületek hitelessé formálásánál jelen voltak, a kiállítóterek át- és kialakításában a muzeológusokkal egyenrangú szerepet vittek.

Bár a felidézett kiállításokról szólván nem hangsúlyoztuk, itt feltétlenül említeni kell, hogy ezek a bemutatók kollektív munka eredményei voltak. Igaz, hogy a berendezésnél a tervet jegyző muzeológus mondta ki a döntő szót, de azt megelőzően a más szakos kollégák véleményét mindig meghallgatta, sokszor számításba vette. Nem véletlen, hogy a bútorokat mozgató etnográfus a „*próbáljuk ki a másik falon is*” kérések teljesítése közben tanulta meg a belső terekkel való bánás kényes tudományát. Mint ahogyan az sem, hogy más esetben a konyhai edények és felszerelések tömegének leltárbeli előfordulási helyén töprengő művészettörténésznek ő mondta el a nyílt tűzhelyek és a szabadkémény működésének a konyha és a kamra berendezését korlátozó/meghatározó tulajdonságait.

És itt kanyarodjunk vissza ismét Domonkos Ottó személyéhez, aki évtizedeken át szervezte és koordinálta a múzeum e kiállításokat létrehozó, szerény létszámú, ám rendkívül sokoldalú kollektíváját. Céltudatos, példamutatóan dolgozó szakember, együtt gondolkodó kolléga és tekintéllyel bíró igazgató (is) volt olyan időkben, amikor jó volt muzeológusnak lenni, mert a talpra állított, a közönség és a szakma által egyaránt elismert kiállítások értelmet adtak a munkának. Bár a fenti állandó kiállítások közül, rendezőként nevével csak a Pékmúzeumot jegyzi, a kollégákkal örömmel megosztott tudása, ötletei, tapasztalatai mindegyik épületben – különösen a széplaki falumúzeum házaiban – ott vannak. Ami pedig további, múlthatatlan érdeme, hogy nem lanyhuló kitartással dolgozott az időben messze előbbre mutató terveken. Megvalósításukért hihetetlen szívóssággal huzakodott a városi-, járási-, megyei-, állami- és pártszervekkel, az országos intézményekkel és legmagasabb szintű hivatalokkal. Ennyi idő elteltével és egy rendszerváltás után azt sincs okunk eltitkolni, hogy átlátta, néha ki is használta e sokszintű bürokrácia útvesztőit. Megtalálta a kiskapukat és a kínálózó lehetőségeket, hogy a rivalizáló hivatalokat „a jó ügy érdekében” akár ki is játssza egymás ellen.

Sajnálatos, hogy az ezredforduló körül dúló gazdasági és társadalmi válságok utáni elvonások, szerkezeti átalakítások jó időre visszavetették a múzeumok működési, fejlesztési lehetőségeit és szomorú, hogy Domonkos Ottónak egy következő negyedszázadon át ezt végig kellett néznie. Csak reménykedhetünk, hogy a lassan formálódó jövőben a dolgok majd visszatálnak a fenntartható fejlődés útjára, kései elégtételt adva ezzel neki és eltávozott kollégáinknak egyaránt.

Ismeretes, a kézművesség, kisipar történeti és néprajzi kutatása állt Domonkos Ottó munkássága középpontjában. Éppen ezért indokolt áttekinteni, milyen szerepet töltött be abban a szakmai közösségben, amely felvállalta e sokáig mellőzött tematikában folyó kutatások összefogását és koordinálását.

Amikor a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság invitálására a frissen tatarozott nagyvázsonyi Zichy kastélyban 1971. április 22-én az ország különböző pontjairól mintegy 30 történész, levéltáros és muzeológus összeült, hogy megvitassa a magyarországi céhkataszter összeállításának és számítógépes feldolgozásának lehetőségét,¹ Domonkos Ottó már vagy kéttucat kisebb-nagyobb tanulmánnyal és több, a témához kapcsolódó múzeumi kiállítás megrendezésével bizonyította rátermettségét és elkötelezettségét e témakör kutatásában,² így természetesen ő is a meghívottak között volt. S az is természetes, hogy jelen volt, hiszen olyan ügy került terítékre, amely gyakorló kutatóként érzékenyen érintette: a céhes mesterségekre vonatkozó források teljességre törekvő megismerése.

A Veszprém Vármegyei Múzeumba (1951-től: Bakonyi Múzeum, 1990-től: Laczkó Dezső Múzeum) az 1930-as években páratlanul gazdag céhes anyag került, amelynek tudományos feldolgozása és további tudatos gyarapítása az 1960-as évek elejétől kezdve, jelentős részben külső munkatársak segítségével folyt. Csaknem tíz évig tartott, mire több kutató kitartó munkája révén kiderítették, hogy a megyében egykor 140 céh működött és ezeknek 500-nál több tárgyi emléke, több ezer irata maradt fenn teljesen rendszertelenül szétszórva az ország 16 különböző közgyűjteményében, „az egyházak és magánosok tulajdonában lévő forrásértékű emlékeket nem is számítva”.³ Bartócz József⁴ vetette fel, majd Nagy Lászlóval* közösen 1970 végén dolgozta ki azt a módszert, hogy a számítástechnika igénybe vételével miként lehetne a céhes forrásanyagot feltárni és nyilvántar-

¹ Kiss Mária: A VEAB Kézművesipartörténeti Munkabizottságának 10 éves munkája. *Vasi Szemle* 35 (1981) 2. sz. 195., Nagybakay Péter: A III. Kézművesipartörténeti Szimpózium előzményei és célkitűzései. In: III. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Fertőd, 1976. október 26–27. Veszprém, 1977. 4. (A Magyar Tudományos Akadémia MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának értesítője, 1977. I.); *uő*: Veszprém és a kézművesipari kutatások. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 19–20. (1994) 511.; Dóka Klára: Kézművesipartörténeti kutatások. *Magyar Múzeumok* 4. (1998) 2. sz. 9.

² Szulovszky János: Domonkos Ottó (1928–2022) tudományos munkássága. In: *Ethnographia* 133. (2022) 4. sz. 701–717.

³ Éri István: A magyarországi céhes ipar történetének kutatásáról. A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának Értesítője (a továbbiakban: VEAB Értesítő) 1979/1. 33.

⁴ Itt és a továbbiakban a csillaggal jelzett kutatókról a szerző összeállításában rövid szakmai életrajz olvasható a tanulmány végén, a témába vágó főbb munkáikkal együtt (*A Szerk.*).

tani. 1971 elején elkészítették Veszprém megye céhemlékeinek kataszterét. Úgy vélték, hogy ez a módszer érdekelné a kézművességgel az ország különböző pontjain foglalkozó többi kutatót is. Jól gondolták: a példaként bemutatott Veszprém megyei céhkataszter megismerése után nem kellett különösebben győzködni az egybegyűlteket, hogy milyen jó lenne, ha elkészülne egy „olyan országos céhkataszter, amely a céhekre vonatkozó tárgyi és iratanyagot őrzési hely, időbeli, területi és természetesen szakmai vonatkozások szempontjából összefoglalja”, hiszen ez „egyszer s mindenkorra mellőzhetővé tenné a céhekre vonatkozó forrásanyag nehézkes és fáradságos, minden szakember számára megismétlődő feladatként jelentkező felkutatását”.⁵

Az összejövetel másik fő célja az volt, hogy a céhtörténeti kérdésekkel foglalkozó szakemberek megismerjék egymást, kicseréljék gondolataikat, tapasztalataikat, ismerjék meg kutatási tevékenységüket és munkamódszereiket, s kialakítsák az eredetileg 1971 őszére tervezett céh- és kézművesipar-történeti szimpózium témavázlatát annak érdekében, hogy a magyarországi gazdaságtörténetnek ezen a meglehetősen elhanyagolt területén egységesebb, szervezettebb, összefogottabb és komplex módon alakulhasson ki az adatgyűjtés, feldolgozás és publikálás. Az eszmecsere első napján a résztvevők a céhkataszter adatlapjai kidolgozására egy bizottságot választottak meg, amelynek Bartócz József, Bácskai Vera*, Bodó Sándor*, Kopasz Gábor,⁶ Nagy Lajos*, Nagy László, Nagybakay Péter* és Vörös Károly* mellett Domonkos Ottó is tagja lett, valamint végül, de egyáltalán nem utolsósorban Éri István, a szocialista korszak legkiemelkedőbb tudományos menedzsere,⁷ aki mindenkori munkahelyei révén⁸ még vagy két évtizedig biztosított egyfajta intézményi háttérrel – többek között – a kézművesség kutatóinak is.

Rendszeres megbeszélései alapján a felkért munkabizottság elkészítette és kinyomtatta – a kitöltési útmutatókkal együtt – az adatlapokat, s eljuttatták a céhes emlékeket őrző intézményekhez. Mindehhez megkapták a Művelődésügyi Minisztérium eszmei és anyagi támogatását is, így 1972 elején megindulhatott az adatlapok gondos kitöltése (1. a-b. kép). A tervezettnél ugyan egy esztendővel később, azonban jól előkészítve került sor az 1972 szeptemberében Veszprémben megrendezett első kézművesipar-történeti szimpóziumra. Ekkorra már 48 őrzőhelyről mintegy 1100 adatlap érkezett be, ami lehetőséget nyújtott a tapasztalatok levonására, s módot adott a feldolgozási módszerek újbóli, ismét szélesebb körben történő megvitatására.⁹ A résztvevők az együtt gondolkodás hatékonysága érdekében már a rendezvény előtt, augusztusban megkapták a – maguk

⁵ Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter: Bevezetés. In: Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter (szerk.): A magyarországi céhes kézművesiparforrásanyagának katasztere I. köt. Budapest, 1975 6.

⁶ Dr. Kopasz Gábor ekkoriban Pécsen volt főlevéltáros. 2000-ben hunyt el.

⁷ Munkásságáról Szulovszky János: Éri István emlékezete (1929 – 2009) Néprajzi Hírek 39. (2010) 1. sz. 70–73.

⁸ 1961-től 1973-ig volt a Bakonyi Múzeum, illetve a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatója, 1974–1980 között a Múzeumi Módszertani és Restaurátor Központ igazgatója, 1981–1989 között a Központi Múzeumi Igazgatóság igazgatóhelyettese.

⁹ Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter: Bevezetés i.m. 6–7.

7673

I. sz. ADATLAP
a népművészeti céhek (céhszövetek)

203

Azonosítási szám: 14 06 14 3 74 6 5 8

1. FELVÉTELI HELYE, ahol az írók és stígrák találkoztak

Az intézmény megnevezése: _____ 104

Hely: _____

2. A CÉH SZÉKHELYE

Magyarországon: _____ 14

Község, város: Mohács 06

3. A CÉH SZAKMAI MEGNEVEZÉSE (Rövidített névvel is)

Szarkovás hungaricus et germanicus, 057
Gansapacivores et Woodolivores 146
Magyar és német orvosi művészetek 108
és gabonafeldolgozás 0

4. A CÉH VEDŐSZERVEI

_____ 1

_____ 01

5. KIVÁLTSÁGLEVÉLEK (számból, példányszám, arányok stb.) (86.99.3)

eredeti - másolat 1

keltetve: I. Ferenc 01

a keltetés éve: 1821 (v. 22) 1821

_____ 1

Nyelve: magyar, latin, német, más: _____

1209

I. sz. ADATLAP
a népművészeti céhek (céhszövetek)

1020

Azonosítási szám: 14 08 01 05 6 9 7

1. FELVÉTELI HELYE, ahol az írók és stígrák találkoztak

Az intézmény megnevezése: János Pannonius Múzeum 1020
Mezőtúr-t. Övt.

Hely: Pécs

2. A CÉH SZÉKHELYE

Magyarországon: _____ 14

Község, város: Siklós 08

3. A CÉH SZAKMAI MEGNEVEZÉSE (Rövidített névvel is)

csizmás 018

_____ 0

_____ 0

_____ 0

_____ 0

_____ 0

4. A CÉH VEDŐSZERVEI

_____ 1

_____ 01

_____ 01

_____ 1815

_____ 1

Nyelve: magyar, latin, német, más: _____

1. a-b. kép. A *Céhkataszter* kitöltött adatlapjai Mohácsról és Siklósról (Őrzőhely: Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum, Kőrmend. Reprodukció: Móricz Péter)

között a borító színe alapján csak „kék füzetként” emlegetett – 110 oldalas vitaanyagot.¹⁰ Ebben Domonkos Ottó a 16–19. századi legényvándorlásoknak a kultúra közvetítésében betöltött szerepére hívta fel a figyelmet.¹¹ A konferencián elhangzottakat dokumentáló „zöld füzet” tanúsága szerint magán a tanácskozáson a kézművesipartörténeti kutatások technikátörténeti vonatkozásairól tartott bevezető előadást,¹² majd elnökölte e szekciót, s összegezte a témáról folytatott eszmecsere.¹³ Hozzászólt Vörös Károlynak, illetve Rózsa Miklósnak a kézművesipartörténeti kutatások tárgyának, határainak és főbb

¹⁰ Nagybakay Péter: A III. Kézművesipartörténeti Szimpózium előzményei... i.m. 4.

¹¹ Domonkos Ottó: A mesterlegények vándorlásának jelentősége a kultúra közvetítésében (16–19. század) In: Az 1972. szeptember 29–30-i veszprémi Kézművesipartörténeti Szimpózium vitaanyaga. Veszprém, 1972. augusztus. Veszprém, 1972. 39–42.

¹² Domonkos Ottó: A kézművesipartörténeti kutatások technikátörténeti vonatkozásai. Vitaindítás. In: Nagybakay Péter (összeáll.): Az 1972. szeptember 29-én és 30-án Veszprémben megtartott Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Veszprém, 1973. 55–58.

¹³ Domonkos Ottó: Vitazáró összefoglaló. In: Nagybakay Péter (összeáll.): Az 1972. szeptember 29-én és 30-án Veszprémben megtartott Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Veszprém, 1973. 69–70.

szempontjainak meghatározásáról tartott előadásaihoz, valamint Hoffmann Tamásnak a kézművesipartörténeti kutatások közízlést formáló, művészettörténeti vonatkozásairól megfogalmazott vitaindítójához is.¹⁴

Mivel a szimpóziumot a szakemberek körében nagy érdeklődés övezte, s határozott igény mutatkozott e szakmai fórum rendszeressé tételére, ezért a tanácskozás plénuma meghosszabbította a Nagyvázszyban megválasztott testület mandátumát, felhatalmazva őket a céhkataszter munkálatainak további folytatására és újabb kézművesipartörténeti tanácskozások megrendezésére.¹⁵ A résztvevők közül valószínűleg ekkor senki sem gondolta, hogy képviselőiket rövidesen befogadják a Magyar Tudományos Akadémia intézményrendszere.

Erdey-Grúz Tibor, az MTA akkori elnöke Szeged után Veszprémben is létre akart hozni egy területi akadémiai bizottságot, ám ehhez szükség lett volna nem csak természettudósok, hanem a bölcsészettudományok avatott művelőire is. Míg az előbbieket a Vegyipari Egyetem jóvoltából széles választékban álltak rendelkezésre, az utóbbiakból híján voltak. „Felvetették, hogy legyen egy régészeti bizottság, a Balaton környéke úgy is tele van romokkal” – idézte fel a kezdeteket csaknem három évtizeddel később Éri István, s emlékezését ekként folytatta: „Mivel akkor már régóta a megyei múzeum igazgatója voltam, engem kértek fel, legyek ennek a bizottságnak a vezetője. Voltam olyan «bátor», s 1972 decemberében azt javasoltam: régészeti helyett inkább településtörténeti legyen a neve. Abba voltaképpen minden belefér, hiszen minden korban «települtek», s aztán a településeken mindenfélvel foglalkoztak, teszem azt kézművesipari termékek előállításával is. Így jött létre a településtörténeti szakbizottság, amelynek egyik munkabizottsága rögtön a kézművesipartörténészeké lehetett”.¹⁶ Erre végül *de facto* 1973. novemberében került sor. A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának Településtörténeti Szakbizottsága keretében az lett e grémium küldetése, hogy „az egész ország területére kiterjedően összehangoltan szervezi a céh- és kézművesipartörténeti kutatásokat”.¹⁷

A 84 önkéntes munkatárs jóvoltából¹⁸ 1973 nyarára már csaknem valamennyi őrzőhely adatlapja beérkezett, s megkezdődhetett az adatlapok tüzetes átnézése, s kódolása, a gépi adatfeldolgozásra való előkészítése.¹⁹ Ennek során több új, megvitatandó szempont is felmerült. Ezért időszerűvé vált a II. Kézművesipartörténeti Szimpózium megrendezése, amelyre 1973 decemberében került sor. Ezen bemutatásra került három kötetben – és három példányban elkészítve – a céhkataszter ún. első alaptáblája, amely az ország

¹⁴ L.: Nagybakay Péter (összeáll.): Az 1972. szeptember 29-én és 30-án Veszprémben megtartott Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Veszprém, 1973. 32, 71.

¹⁵ Nagybakay Péter: A III. Kézművesipartörténeti Szimpózium előzményei... i.m. 4–5.

¹⁶ Éri István: A Kézművesipartörténeti Munkabizottság előtörténete. In: Szulovszky János (szerk.): X. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Budapest, 2001. október 29–30. Budapest, 2002. 11.

¹⁷ VEAB Értesítő 1979/1. 62.

¹⁸ Felsorolásuk: Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter: Bevezetés i.m. 12.

¹⁹ Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter: Bevezetés i.m. 7.

valamennyi közgyűjteményében őrzött tárgyi és írásos céhes forrásanyagot felsorolta az egyes céhszervezetek rendjében, földrajzi sorrendben, s ezen belül mesterségenként és forrásanyag-féleség szerint.²⁰

E tanácskozáson, amelyen négy téma: az országos céhkataszter, a többnyelvű mesterségnév szótár, a kézművesipartörténeti bibliográfia és a kézművesipari szerszámkataszter problémáit vitatták meg,²¹ Domonkos Ottó két előadást is tartott. Az egyiket a céhes anyag térképes feldolgozásának tapasztalatairól,²² a másikat pedig a vidéki múzeumokban őrzött kézművesipari műhelyek kataszteréről.²³ Néprajzos muzeológusként főként fontosnak tartotta, hogy a mesterségek írott dokumentumainak és céhtárgyainak feltérképezése mellett műhely- és szerszámkataszter is készüljön. A szimpózium végén a résztvevők azzal bízták meg a munkabizottságot, hogy „egészíttesse ki a céhkatasztert, és fejeztesse be a gépi feldolgozást, tegye lehetővé a kataszter kiadását, végül lehetőleg már a jövő évben, de mielőbb rendezzék meg a következő kézművesipartörténeti szimpóziumot.”²⁴

Jóllehet csaknem három évig, 1976 októberéig kellett várni az újabb tanácskozásra, ám a munkabizottság kutatói addig sem tétlenkedtek. A grémium – amelynek a munkájába bevonták Eperjessy Gézá* és Kaposvári Gyulát* is – gondoskodott az elsősorban Horvát-Szlavónországra és Erdélyre vonatkozó kiegészítésekről, valamint a kiadás anyagi-technikai feltételeinek megteremtéséről. Így 1975-ben sikerült megjelentetni *A magyarországi céhes kézművesipar*²⁵ forrásanyagának katasztere első kötetét (2. a-b. kép). Ebben Domonkos Ottó vezette be és gondozta a kézművesipari műhely- és szerszámkataszter fejezetét.²⁶

Ez az esztendő ezen túlmenően azért is nevezetes még, mert a Veszprémi Akadémiai Bizottság Településtörténeti Szakbizottságán belül *de iure* 1975 novemberében alakult meg Éri István elnöklétével az e testületen belül gyakorlatilag már két esztendeje aktívan működő *Kézművesipartörténeti Munkabizottság*.²⁷ Ettől kezdve tűnik fel e név kiadványaikon, hivatalos levelezésekben. A Munkabizottságot jószerivel ugyanazok alkották, mint akiket az első, a nevezetes nagyvázsonyi tanácskozáson felkértek: Bodó Sándor, Bácskai

²⁰ Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter: Bevezetés i.m. 8.; Nagybakay Péter: A III. Kézművesipartörténeti Szimpózium előzményei... i.m. 5.

²¹ Kiss Mária: A VEAB ... i.m. 196.

²² Domonkos Ottó: A céhes anyag térképes feldolgozásának tapasztalatai. In: Nagybakay Péter (összeáll. és bev.): Az 1973. december 14-én és 15-én Veszprémben megtartott II. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Veszprém, 1974. 47–49.

²³ Uo. 77–79.

²⁴ Nagybakay Péter: A III. Kézművesipartörténeti Szimpózium előzményei... i.m. 5.

²⁵ A kiadvány borítóján – meglehetősen tipográfiai okokból – a „kézműipar” szó szerepel, a belső címlapon, illetve a kötet más helyein már a helyes cím olvasható.

²⁶ Domonkos Ottó: Kézművesipari műhely- és szerszámkataszter. In: Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter (szerk.): A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere. 1. köt. Budapest, 1975. 162–179.

²⁷ Nagybakay Péter: A III. Kézművesipartörténeti Szimpózium előzményei ... i.m. 5.

2. a-b. kép. A *Céhkataszter* köteteinek a címlapjai (Reprodukció: Szulovszky János)

Vera, Dóka Klára*, Domonkos Ottó, Eperjessy Géza, Heckenast Gusztáv*, Kiss Mária*, Nagy Lajos, Vörös Károly – az elnök Éri István munkáját titkárként ezúttal is a fáradhatatlan Nagybakay Péter segítette.

Miután a *Céhkataszter* második kötete 1976-ban napvilágot látott (2 a-b. kép), az év októberében megrendezték a III. Kézművesipartörténeti Szimpóziumot. Erre Fertődön került sor, így ennek megszervezésében házigazdaként oroszánrészt vállalt Domonkos Ottó, illetve a Soproni Múzeum. Jóllehet, ahogy a korábbi tanácskozásokon, úgy ezúttal is helyet kaptak egyéni kutatási beszámolók, a hangsúly e szimpóziumon továbbra is a közös kollektív munkán volt: egyrészt a *Céhkataszter* kapcsán kínáló további feladatok, másrészt egy újabb nagyszabású forrásfeltárás elindítása megvitatásán. Az előbbihez kapcsolódva Domonkos Ottó megleléssel nyugtázta, hogy mire a kataszter megjelent, az abban közltek részben elavultak, mivel az adatgyűjtés óta eltelt két esztendő alatt több jelentős szerszámgyűjtés is bekerült a múzeumokba, s megeléknült az újkori gyűjtemények gyarapítása ilyen tárgyegyűttesekkel. A további teendőket illetően szorgalmazta a

műhelykataszter lehetőségeiből kiindulva az iparáganként végzendő témakutatások szaporítását. Felvetette továbbá, hogy indokolt lenne a műhelyek részletesebb feldolgozása, szerszámkataszterre szélesítése.²⁸

Ő volt az előadója a kézművesipari vonatkozású árszabások (limitációk) összegyűjtésére és feldolgozására irányuló javaslatnak is.²⁹ Nem véletlenül, hiszen tudományos munkássága során már addig is számos tanulmányában hasznosította e jelentős forráscsoport adatait.³⁰ A hozzászólók alapvetően egyetértettek, s támogatták ezt a vitathatatlantul fontos kezdeményezést. Így a Munkabizottság 1977-ben elindította ennek munkálatait. Két év leforgása alatt a 16. századtól a 19. század elejéig közreadott limitációknak kb. 3000 adatlapját gyűjtötték össze. 1978 decemberében még arra számítottak, hogy a következő esztendő során számítógéppel feldolgoztatják és kiadják ezt az anyagot. Több évtized távlatából már pontosan tudjuk, hogy ez az elgondolás illúzióknak bizonyult, mivel még nyolc évnek kellett eltelnie, mire a Domonkos Ottó, Kiss Mária és Nagybakay Péter által szerkesztett *Limitációkataszter* kötetei napvilágot láthattak (3. a-b. kép).³¹ Hamarabb jelent meg – a VEAB elnökségétől a Településtörténeti Szakbizottság részére az 1980. évre biztosított költségelőirányzat felhasználásával³² – a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportja és a VEAB közös kiadványaként Domonkosnak egy bevezető tanulmánnyal ellátott, soproni és Sopron megyei árszabásokat közreadó forrásközlése. E kiadványt az 1980. december elején megtartott IV. Kézművesipartörténeti Szimpózium résztvevői már kézbe is vehették, s egyúttal meghallgathatták a szerzőnek a források feldolgozása során levont következtetéseit. Ugyanis a konferencia egyik fő témája a magyarországi árszabások kérdésköre volt, s e szekcióban Domonkos Ottón kívül még tízen tartottak előadást.³³

A Kézművesipartörténeti Munkabizottság az 1981-ben végzett munkáról írt jelentésében többek között ezt írta: „lényegében befejeződött az árszabás jelzetkaszter számítógépes munkája, és megállapodás történt, a már tételesen ellenőrzött kataszter végleges formájára (terjedelem, kiegészítések, mutatók, bevezető magyarázó szöveg)”.³⁴ Egy év múlva: „A már teljesen lezárt és ellenőrzött, számítógépes módszerrel elkészített és mutatókkal ellátott országos árszabás jelzetkasztert – egyelőre 6 példányban – a kuta-

²⁸ *Domonkos Ottó*: Műhelykataszter, műhelyfelszerelések, szerszámkataszter. In: III. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. i.m. 11–12.

²⁹ *Domonkos Ottó*: Az árszabások feldolgozásának jelentősége. In: III. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. i.m. 27–30.

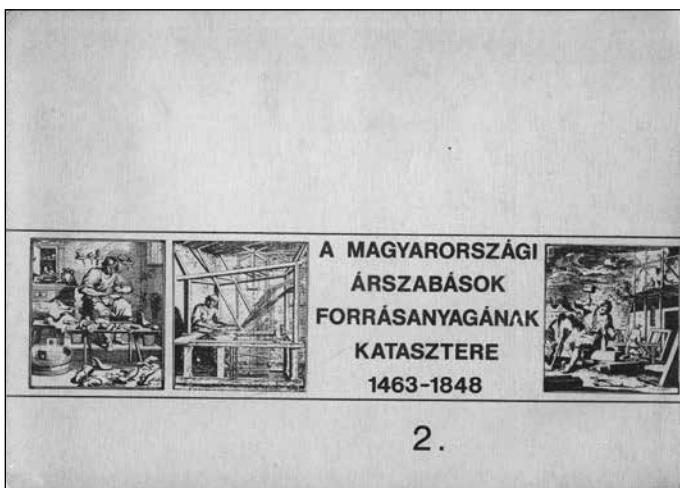
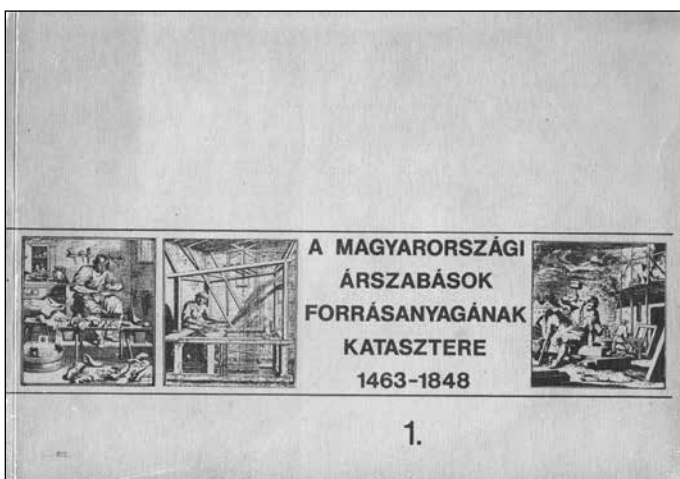
³⁰ Ld. pl. *Tuba László*: Domonkos Ottó irodalmi munkássága (1955–1997). In Arrabona 36. (1998) 1–2. sz. 279–288.

³¹ *Domonkos Ottó – Kiss Mária – Nagybakay Péter* (szerk.): A magyarországi árszabások forrásanyagának katasztere 1463–1848, 1–2. köt. Budapest, 1986.

³² VEAB Értesítő 1980/1. 395–396.

³³ Ld.: Nagybakay Péter (szerk.): IV. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1980. december 1–2. Veszprém, 1981. 41–121.

³⁴ VEAB Értesítő 1982/1. 107.

3. a-b. kép. A *Limitációkataszter* kötetének a címlapjai (Reprodukció: Szulovszky János)

tás rendelkezésére bocsátja” a Munkabizottság.³⁵ Az 1983. évről szóló beszámolóban: „a számítógépes módszerrel elkészített Országos Árszabás /limitáció/ Jelzetkataszter utolsó ellenőrző és kiegészítő munkái a munkatervnek megfelelően az év végéig lezárultak”.³⁶ 1984-ről: „Elkészült a magyarországi árszabáskataszter kiadásra való előkészítése”.³⁷ Az 1985. évi munkáról szólva: „A munkabizottság által folyamatosan napirenden tartott, hosszútávú munkák közül az országos árszabáskataszter *A magyarországi árszabások forrásanyagának*

³⁵ VEAB Értesítő 1983/1. 173.

³⁶ VEAB Értesítő 1984/2. 108.

³⁷ VEAB Értesítő 1985. 135.

katasztere címen – magyar, angol és német nyelvű bevezetővel – sokszorosításra alkalmas, teljesen nyomdakész állapotban elkészült, az országos céhkataszterhez hasonló formában és terjedelemben, két kötetben.³⁸ 1986-ban sikerült megoldani a nyomdai munkálatok finanszírozását: a „Nemzeti Hagyományaink feltárása...” Kutatási Főirány biztosította a kiadásához a szükséges 280 eFt. összeget,³⁹ így a kétkötetes, csaknem 900 oldalnyi mű az év végére végre kijöhetett a nyomdából.⁴⁰

Domonkos Ottó a limitációkataszter munkálataival párhuzamosan – egyike volt azoknak, akik kidolgozták az árszabások számítógépes feldolgozásához szükséges kódrendszert⁴¹ –, a Kézművesipartörténeti Munkabizottság más vállalásaiból is kivette a részét. Az 1970-es évek második felében komolyan foglalkoztak a *Céhkataszter* kiegészítésével. E kevéssé ismert mozzanatról szól a következő idézet: „Az országos céhkataszter kiegészítése újabb adatokkal tovább folytatódott, s ennek során az eredeti adatközlők által beküldött adatlapokon kívül a VEAB által kiírt és díjnyertes pályaművekben feltárt, eddig ismeretlen adatok beépítése is megtörténik. Ez év elején ismét elkezdődött az Országos Levéltár meghatározott iratcsoportjainak átvizsgálása, a céhkataszter kiegészítése szempontjából. Az F-128 jelzetű erdélyi anyag feldolgozása megtörtént. Ezt követi a R-276 jelzetű anyag adatainak adatlapokra történő felvétele. Ugyancsak tovább folyik a publikált céhlevelek kigyűjtése is. A további kiegészítés érdekében felvetődött az új Textilipari Múzeum anyagában található néhány adat, valamint a jelentősebb és hozzáférhető magángyűjteményekben lévő tárgyi és írásos forrásanyag felvételének feladata is. Domonkos Ottó a Burgenlandban, Pinkafőn feltalálható forrásanyagot adatlapokra felvezette. A céhkataszter további bővítésének anyagi és technikai feltételei lényegében biztosítottak, különös tekintettel arra, hogy a MTA ez évre ismét 25 úgynevezett céltámogatott, térítésmentes gépórát biztosított a Munkabizottság részére a MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézeténél.”⁴² Ha más feladatok miatt időnként háttérbe szorult, Domonkos Ottó volt az, aki napirenden tartotta a műhely és szerszámkataszter ügyét. Például, „1987. május 19–20-án a munkabizottság tudományos tanácskozást rendezett Kőrmenden, amelynek egyetlen főtémája a tervbe vett kézművesipartörténeti műhely- és szerszámkataszter összeállításának kérdése volt. Az országos szerszámkataszter ügyében összehívott tanácskozáson 30 szakember vett részt, többségükben a munkában leginkább

³⁸ VEAB Értesítő 1986. 347.

³⁹ VEAB Értesítő 1987. 143.

⁴⁰ Nincs itt módunk még a felvázolására sem annak, hogy milyen ösztönző hatása volt a további kutatásokra e kiadványnak. Itt csak jelezni szeretném, hogy a VIII. Kézművesipartörténeti Szimpóziumon Szende Katalin a limitációk feldolgozásában a számítástechnikának már a jelzet-kaszteren túli lehetőségeiről is beszámolt, soproni és Sopron megyei példakon bemutatva mire használható a KLEIO forrásfeldolgozó program (*Szende Katalin: A limitációk számítógépes feldolgozásának lehetőségei.* In: Nagybakay Péter (szerk.): VIII. Kézművesipartörténeti Szimpózium Veszprém, 1992. november 9–11. Veszprém, 1993. 29–40.

⁴¹ Kiss Máriával, Lukács Mártával és Nagybakay Péterrel együtt. VEAB Értesítő 1978/3. 47.

⁴² VEAB Értesítő 1978/3. 46.

érdekeltekt ethnográfus muzeológusok. A jelenlévők meghallgatták és megvitatták a munkabizottság által javasolt programot és megismerkedtek egy magyarországi kézműves mesterség (a kádárok) műhelyberendezésének és szerszámkészletének szakszerű technikátörténeti és néprajzi feldolgozásával, az adatfelmérés és gyűjtés metodikájával.⁴³ Nagy Zoltán visszaemlékezése szerint, az, hogy a két helyi funkcionárius megtisztelte jelenlétével a megnyitót, szokatlan figyelemnek számított. (4. kép)

Domonkos Ottó a kezdetektől 1996-ig valamennyi belföldi konferencián számot adott kutatásairól, olykor két témában is.⁴⁴ Tagja volt annak a szűkebb, öt fős rendezőbizottságnak (az összeszokott Éri István – Nagybákay Péter páros, valamint Bácskai Vera és Vörös Károly mellett), akik az I. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpóziumot megszervezték,⁴⁵ s ő tartotta az egyik fő témakör, a legényvándorlások jelentőségéről szóló bevezető előadást,⁴⁶ amelyhez hét referátum kapcsolódott. Jóllehet, 1982-ben a II. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpóziumon ő maga nem volt az előadók között, de ő elnökölte a legénymozgalmakról és a legényvándorlásról szóló szekciót, s a végén elhangzott elnöki összefoglalója egy kisebb referátumnak is beillett.⁴⁷

Gondoskodott arról, hogy a *Céhkataszter* eredményei eljussanak a *Magyar Néprajz* készülő szintézisét gondozó szakemberekhez: amikor 1978-ban az 50-nél több céhszervezetet számláló szakmákról elkészültek a kért táblázatok, azokat nyomban el is juttatta az érdekeltekhez.⁴⁸ Akkor valószínűleg még ő sem gondolta, hogy néhány esztendő múltán végül rá fog hárulni a *Kézművesség* kötet gondozása, s jelentős hányadának a megírása. Ezzel csak 1986-ban bízták meg, s ő három év megfeszített munkával és kilenc kiváló szerzőtárrsal e felkérésnek tisztességgel eleget is tett. A munkatársai az adott téma legjobb hazai szakértői voltak, közülük többen nemzetközileg is magasan jegyzett tudósok: Dankó Imre*, Gáborján Alice*, Juhász Antal*, Kresz Mária*, K. Csilléry Klára*, Paládi-Kovács Attila*, Selmeczi Kovács Attila*, Szolnoky Lajos*, Timaffy László*.

A Kézművesipartörténeti Munkabizottság 1990. évi beszámolójában többek között ez olvasható: „Domonkos Ottó és Nagybákay Péter egész éven át tovább folytatták és be is fejezték az új 8 kötetes *Magyar Néprajz* Kézművesipar c. kötetének szerkesztését. A kötet ez év végén az Akadémiai Kiadóval közösen megszerkesztve készen áll.”⁴⁹ A tekintetben is a

⁴³ VEAB Értesítő 1988. 160. Ld. még: Nagy Zoltán: A kézművesipari műhely- és szerszámkataszter Vas megyei tanulságai. In: Nagybákay Péter (szerk.): VIII. Kézművesipartörténeti Szimpózium Veszprém, 1992. november 9–11. Veszprém, 1993. 173–176.

⁴⁴ Vö. Szulovszky János: Az MTA VEAB Kézművesipartörténeti Munkabizottsága publikációinak tartalommutatója. Budapest – Veszprém, 2001. 3–40.

⁴⁵ VEAB Értesítő 1978/3. 49.

⁴⁶ Domonkos Ottó: A kézműves legényvándorlások útvonala és a legényvándorlások technikátörténeti jelentősége. In: Éri István – Bácskai Vera – Dóka Klára – Nagybákay Péter (szerk.): Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1978. november 22–24. Veszprém, 1979. 11–21.

⁴⁷ Ld.: Dóka Klára – Éri István – Nagybákay Péter (szerk.): II. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1982. augusztus 21–26. 2. k., Veszprém, 1984. 303–306.

⁴⁸ VEAB Értesítő 1978/3. 46–47.

⁴⁹ VEAB Értesítő 1991. 107.

4. kép. Domonkos Ottó (jobb oldali álló alak) megnyitó beszédet mond az MTA VEAB Kézművesipartörténeti Munkabizottsága 1987. május 19-én és 20-án megrendezett tudományos ülésén a Batthyány kastély frissen felújított dísztermében. Ülnek (balról jobbra): Nagy Zoltán néprajzkutató, a házigazda körmendi Rába Helytörténeti Múzeum (ma: Batthyány-Strattmann László Múzeum) igazgatója, Kercksmár Jenő, Körömend város kultúráért felelős tanácselnök-helyettese, Bognár Miklós városi párttitkár. (Fotó: Tóth László)

vállán hordozta az összegző kötet ügyét, hogy a több mint 800 nyomtatott oldalas műnek mintegy egynegyedét az ő tanulmányai teszik ki. A másfél száz oldalas, monográfiának beillő bevezető fejezetét Balassa Iván* biztatására 1989-ben benyújtotta az MTA Tudományos Minősítő Bizottságához nagydoktori disszertáció gyanánt. Magáért beszél, hogy a bíráló bizottság 1991 novemberében maximális pontszámmal értékelte impozáns munkáját.⁵⁰ Az 1991-ben megjelent kézikönyv⁵¹ olyan párját ritkító áttekintést nyújt, amely, ha napvilágot látott volna valamely világnyelven, hosszú ideig etalon lehetett volna a nemzetközi szakirodalom számára is.

Ahogy a saját kutatásai során is kész volt hosszú távú feladatokat felvállalni és következetesen végigvinni,⁵² nem idegenkedett attól sem, hogy az időigényessége és aprólékossága miatt hálátlan, ám felettébb fontos kézművesipartörténeti bibliográfia

⁵⁰ VEAB Értesítő 1992. 107.

⁵¹ Magyar néprajz 3. Kézművéség. Főszerkesztő: Domonkos Ottó; szerkesztő: Nagybakay Péter. Budapest, 1991.

⁵² Szulovszky János: Domonkos Ottó (1928–2022) tudományos munkássága i.m. 708–711.

egyik felelőse legyen. Ugyancsak Nagybakay Péterrel együtt gondozta a magyarországi kézművesipartörténet mintegy 30 ív terjedelmű, 5600 címszót tartalmazó válogatott könyvészetét. Aligha tévedek, mikor azt feltételezem, hogy Domonkos Ottó személyének, szakmai respektusának meghatározó szerepe volt abban, hogy az MTA Néprajzi Kutatóintézete felvállalta e mű kiadását és jelentős anyagi támogatásával 1992-ben közreadta azt.⁵³

Csaknem két évtizeddel azután, hogy Domonkos Ottó a II. Kézművesipartörténeti Szimpóziumon szorgalmazta, 1992-ben megjelent kézművesipari műhely- és szerszámkataszter első, megyei kötete: Nagy Zoltán gondos munkája a Vas megyei anyagot mutatta be.⁵⁴

Jelképes értékű, hogy e három fontos mű éppen Domonkos Ottó elnöki időszaka alatt került a tudomány asztalára. Ugyanis Éri István 1990-ben már nem vállalta tovább a Kézművesipartörténeti Munkabizottság elnöki feladatait, csak a Történettudományi Szakbizottság kevesebb adminisztrációs és szervezési teherrel járó elnöki posztját tartotta meg. Az eddigiek fényében nem meglepő, hogy az 1990. szeptemberében lezajlott tisztújítás során Domonkos Ottót választották meg a Kézművesipartörténeti Munkabizottság új elnökének.⁵⁵ (A Munkabizottság titkára Németh Gábor maradt, aki e feladatkört már korábban átvette Nagybakay Pétertől, aki viszont 1993 szeptemberéig még betöltötte a szakbizottsági titkári tisztét, „amelyet közmegelegedéssel, két évtizeden át ellátott”.⁵⁶)

1990 novemberében a VII. Kézművesipartörténeti Szimpózium már Domonkos Ottó elnöksége idejére esett. Az 1978-ban megkezdett négy éves rendezési ciklus szerint ebben az esztendőben nem belföldi, hanem nemzetközi tanácskozás lett volna esedékes. Ezúttal ez köztes módon valósult meg: a konferenciát eleve úgy tervezték meg, hogy azon Kárpát-medencei, határainkon kívüli magyar kutatók is részt vehessenek. „A szimpóziumon 22 előadás hangzott el. A résztvevők száma 56 volt, közülük 5-en Erdélyből (Románia) 4-en Kárpátaljáról (Szovjetunió), 2-en a Felvidékről (Szlovákia) jöttek el.”⁵⁷ Külön blokkot szántak annak, hogy a külhoni vendégek az országukban zajló kézművesipartörténeti kutatásokról beszámoljanak. Jellemző Domonkos Ottóra, hogy mivel nem jött Burgenlandból előadó, ő vállalta magára az Ausztria e tartományában folyó kutatások ismertetését.⁵⁸

⁵³ *Domonkos Ottó – Nagybakay Péter* (szerk.): Magyarország kézművesipartörténetének válogatott bibliográfiája. Budapest, 1992.

⁵⁴ *Nagy Zoltán*: Kézművesipari műhely- és szerszámkataszter. Vas megye. Veszprém–Körmend, 1992. – Két évvel később jelent meg: *Szabó Sarolta*: Kézművesipari műhely- és szerszámkataszter. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Veszprém–Nyíregyháza. Más megyék múzeumi anyaga nem talált feldolgozójára, így e sorozat torzóban maradt.

⁵⁵ VEAB Értesítő 1991. 107.

⁵⁶ VEAB Értesítő 1994. 107.

⁵⁷ VEAB Értesítő 1991. 106.

⁵⁸ *Domonkos Ottó*: Kézművesipartörténeti kutatások Burgenlandban. In: Nagybakay Péter – Németh Gábor (szerk.): VII. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1990. november 12–14. Veszprém, 1991. 191–195.

1993 augusztusában egy konferencián még a Kézművesipartörténeti Bizottság elnökeként köszöntötte kiváló pályatársát, Szolnok Lajost, annak 70. születésnapja alkalmából.⁵⁹ Pár héttel később, az 1993 szeptemberében lezajlott tisztújítás során, egészségi állapotára való tekintettel lemondott e tisztségéről. Utódjának Dóka Klárát, a munkabizottság alapító tagját választották meg, a titkári teendők ellátására Turbuly Évát kérték fel.⁶⁰ Sokatmondó, hogy a Kézművesipartörténeti Munkabizottság új vezetése az 1994-ben végzett munkáról szóló beszámolójában fontosnak tartotta megemlíteni, miszerint „Domonkos Ottó, a korábbi elnök megvált tisztségétől, azonban tapasztalatait felhasználva sokoldalú programot dolgozott ki a további munkához. Az 1994. évi munkaterv összeállítására és végrehajtására ennek szellemében került sor”.⁶¹

Domonkos Ottó a maga elé kitűzött nagyobb összegű feladatokat a 2000-es évek elejére elvégezte. Ezek közül az utolsó, a magyarországi mesterlegények közép-európai kapcsolatairól és szokásairól szóló, a Kézművesipartörténeti Munkabizottság új kiadványsorozata, a Nemzeti Szakképzési Intézet (NSZI) által támogatott-kiadott Ipartörténeti Könyvtár első köteteként látott napvilágot.⁶² Ezzel is a Munkabizottság segítségére sietett: miután az NSZI-vel megállapodtunk egy hosszú távú együttműködésben, 2002 végén szóltak, hogy a költségvetésükből lesz annyi maradvány, hogy abból két könyvet ki lehet adni. Ő csak elővette a kész kéziratot a fiókjából, és a rendelkezésünkre bocsátotta. Ha túl a nyolcvanon már nem is tudott eljönni tudományos tanácskozásainkra, küldött kéziratot, ha volt mondandója a számunkra.⁶³ Az MTA VEAB Soproni Tudós Társasága társadalomtudományi alelnökeként amikor és amennyivel csak tudta, anyagilag támogatta konferencia-kiadványaink megjelentetését. 2001-ben, a nagyvázsonyi tanácskozás 30. évfordulója alkalmából rendezett konferenciánkon „A Kézművesipar-történeti Munkabizottság örökös tiszteletbeli tagja” oklevéllel ismertük el a kézművesipar múltja kutatóinak szakmai közösségéért végzett önzetlen fáradozásait.

⁵⁹ Sajnos, az ünnepelt már nem élhette meg, hogy nyomtatásban megjelenjenek a laudáló szavak, így a köszöntőből nekrológ lett: *Domonkos Ottó*: A szövéés néprajzi kutatása. A 70 éves Szolnok Lajos köszöntése. In: Flórián Mária (szerk.): Szöttek tegnap és ma. A Hevesen, 1993. augusztus 11–14-én tartott konferencia előadásai. Heves, 1994. 15–19.

⁶⁰ VEAB Értesítő 1994. 108.

⁶¹ VEAB Értesítő 1994. 103.

⁶² *Domonkos Ottó*: A magyarországi mesterlegények közép-európai kapcsolatai és szokásai a XV–XIX. században. Budapest, 2002. (Ipartörténeti Könyvtár 1.)

⁶³ *Domonkos Ottó*: Csont, bőr, melléktermékek. In: Gömöri János – Körösi Andrea (szerk.): Csont és bőr. Az állati eredetű nyersanyagok feldolgozásának története, régészete és néprajza. Budapest, 2010. 277–283. (Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 4.); *Uő*: Az ipari rajziskolák mintalapjai. In: Márkusné Vörös Hajnalka (szerk.): Céhládától az adatbázisig. Új utak és eredmények az ipartörténet kutatásában. Veszprém, 2012. 315–320. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 26.); *Uő*: A pannonhalmi koronázópalást rajza a Storno Gyűjteményben. In: Szulovszky János (szerk.): A textilművesség évezredei a Kárpát-medencében. Budapest, 2014. 59–63. (Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 5.); *Uő*: Egy mészároslegény üzenete a 18. századból. In: Cseh Fruzsina – Szulovszky János (szerk.): A művesség dicsérete. Tanulmányok Flórián Mária tiszteletére. Budapest, 2016. 137–142.

Aktív éveiben, s még a nyugdíjasként is sokáig helyi és országos tudományos vállalkozások tevőleges közreműködője volt, aki, ha kellett, felvállalta a „hajcsár” hálátlan szerepét is. Mindig lehetett számítani rá, s ha csak tehetett, segített. Nemcsak profi pályatársai, hanem a hozzá forduló autodidakta helytörténeti kutatók szakmai támogatását is egész életében erkölcsi kötelességének érezte. Több mint négy évtizedes ismeretségünk alatt egyszer sem hallottam, hogy rosszat mondott volna akár egy kollégára is. Annál többször emlegette tisztelettel és hálás hangon a Soproni Múzeum munkatársait, akik nyugdíjas éveiben is készséggel segítették őt éppen aktuális munkájában. Ahogy a kutatástól, úgy a múzeumtól sem tudott teljesen elszakadni utolsó pillanatáig.

Végezetül néhány személyes megjegyzés. Jómagam 1981-ben ismertem meg, amikor egyedi tanszékvezetői engedéllyel a miskolci Herman Ottó Múzeum helyett mellette tölthettem el az első egyetemi év után kötelező múzeumi gyakorlatomat. A kisiparok története és néprajzi kutatása iránt elkötelezett hallgatóként, mondhatni kutató-inasként kértem és kaptam lehetőséget arra, hogy egyetemi katedra nélkül is professzorom, mesterem lehessen. Ő azonban – ahogy az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottságának nem sokkal később megismert többi tagja is – nem zöldfülű tudományos tanoncként, hanem egyenragú félként, legalábbis felszabadított legényként viszonyult hozzám.

A mester-tanítvány viszonyból az idők folyamán barátság lett, atyai jó barátomként tekinthettem rá, s megtisztelt azzal, hogy ő is a barátjának nevezett. Bár a világ néhány dolgában másként gondolkodtunk, ez egy pillanatra sem árnyékolta be a kapcsolatunkat. S ez a hozzáállása nem volt egyedi. Egykori beosztott munkatársa, Gömöri János is ekként emlékezik rá: „Tudós ember volt, jó múzeumigazgató, aki az ideológiai más vélemények miatt nem különböztette meg a munkatársait. Csak az számított neki, hogy ki hogyan látja el a munkáját. Az alakulóban lévő Kézművesipar-történeti munkabizottság üléseire elhívott engem is Veszprémbe, mivel a kovácmesterség emlékeivel foglalkoztam. Írtam is oda egy vitaanyagot a kovácmesterségről. Tagja voltam ennek a munkabizottságnak is. Amikor a kezdeményezésemre a Magyar Nemzeti Múzeummal megszerveztük az első országos iparrégészeti és interdiszciplináris kutatási konferenciát, a Soproni Múzeum helyet adott ennek 1980-ban, és a Lábasházban rendezhettük meg az országos konferenciához csatolt «ipari égetőkemencék és régészeti felárt melléktermékeik» című kamarakiállítás. Ottó a konferencián hozzászólásban javasolta, hogy az alakuló félben lévő új VEAB Munkabizottság a néprajzi emlékeket is vegye figyelembe. Erről a konferencia kötetében rövid cikket is írt.”⁶⁴

Domonkos Ottó halálával a Kézművesipar-történeti Munkabizottság utolsó alapító tagja is távozott közülünk. Ezzel egy korszak is lezárult.

⁶⁴ Gömöri János szíves baráti közlése.

Életrajzi függelék

Balassa Iván, dr. (1917–2002) Herder-díjas etnográfus, művelődéstörténész, muzeológus. A debreceni tudományegyetemen 1940-ben kapott magyar–német tanári diplomát, s egyúttal magyar–finnugor szakon is ledoktorált. Gyakornokként dolgozott 1938-tól a debreceni, 1940-től a kolozsvári egyetemen. 1944 őszén került a Néprajzi múzeumba, ahol előbb munkatársként, majd osztályvezetőként, s hat évig főigazgatóként dolgozott. 1956-tól 1961-ig a Sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatója volt. 1966-ban nyerte el a történelemtudományok (néprajz) doktora címet 1969-től a Mezőgazdasági Múzeum megbízott főigazgatója volt, majd nyugdíjba vonulásáig tudományos főigazgató-helyettesként dolgozott. Számos kisebb-nagyobb tanulmánya, és fontos történeti-néprajzi, agrártörténeti monográfiája látott napvilágot. Több nyelven is megjelent az 1979-ben Ortutay Gyulával közösen írt *Magyar néprajz* c. könyve. A 20. század második felében a magyar néprajz egyik befolyásos, meghatározó személyisége volt. Munkásságáról *Viga Gyula*: Balassa Iván, a sokoldalú néprajztudós. *Zempléni Múzsza* 13. (2013) 1. 40–44.

Bartócz József, dr. (1909–1991) közgazdász, ipartörténész. 1928-ban a veszprémi Kerkápoly Károly Fiú Felső Kereskedelmi Iskolában érettségizett. 1933-ban a budapesti műegyetemen szerzett oklevelet. Visszatért Veszprémbe, s 1934-től közgazdaságtant és könyvvitelt tanított egykori iskolájában, valamint a veszprémi angolkisasszonyoknál. Nagy Lászlóval megismerkedve és összebarátkozva, az ő ösztönzésére a kezdett el foglalkozni a csutorás mesterséggel, amely hagyományos veszprémi iparág volt. 1941-ben doktorált. Közgazdász végzettségével 1949-ben az építőiparban helyezkedett el. Az 1960-as évek elején már a 26. sz. Állami Építőipari Vállalat főkönyvelője, majd az Építésügyi Minisztériumban főosztályvezetői beosztás után 1966 márciusától a 43. sz. Állami Építőipari Vállalat gazdasági igazgatója, majd vezérigazgató-helyettese lett. Gazdasági és szervezési szakemberként ismerte meg a korabeli számítástechnika kínálat felhasználási lehetőségeket. Az Építőipari Tudományos Egyesület Közgazdasági Szakosztályában kifejtett sokéves szakmai, szervező és nevelő tevékenységét 1973-ban Alpár-éremmel ismerték el. Az 1930-as években a csutorás mesterségre vonatkozó kutatásait Éri István szorgalmazására 1971-ben összegezte (*A veszprémi csutorások. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 10. (1971) 241–267). 1991. április 17-én hunyt el Budapesten. Több kézművesipar-történettel kapcsolatos cikket és könyvet publikált. A fontosabbak: *A fa és kő mesterei. A magyarországi építőipari céhek*. Budapest, 1976.; *Mezei grófok és más mesterségek*. Budapest, 1979.; *A magyarországi kovácscéhekről*. Pápa, 2000.

Bácskai Vera dr. (1930–2018) iskolateremtő történész. A Leningrádi Egyetemen szerzett történész diplomát 1953-ban. Eleinte a középkor kutatásával foglalkozott. Férje, Tánzos Gábor, a Petőfi kör titkára volt, így az 1956-os forradalom leverése után vele együtt a romániai Snagovba deportálták. Egyfajta büntetésként került 1959-ben a Fővárosi Levéltárba, ahol 1976-ig dolgozott. A források közelségét felhasználta azok alapos

megismerésére, s ennek köszönhetően az újkori társadalom- és várostörténet nemzetközileg is elismert kutatójává vált. Az ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszékének alapító professzora volt, s egyik kezdeményezője a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület létrehozásának. Életről és munkásságáról bővebben: *Kövér György*: Bácskai Vera (1930–2018) Századok 152. (2018) 2. 455–456.

Bodó Sándor, dr. (1943–2021) néprajzkutató, muzeológus. A hazai múzeumügy és a néprajztudomány meghatározó alakja volt. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–néprajz szakja elvégzése után előbb egy évet a Szolnoki Damjanich Múzeumban dolgozott, majd pedig a Herman Ottó Múzeum munkatársa lett. Kutatási területe az állattartás és a kézművesség, illetve a muzeológia volt. 1973-tól megyei múzeumigazgató-helyettes lett. 1979-től a Heves megyei múzeumi szervezet igazgatója 1989 március végéig, azt követően 1995. december 31-ig a Művelődési és Közoktatási Minisztérium közgyűjteményi főosztályát vezette. 1996. január 1-től 2013 végéig, a nyugdíjba vonulásáig a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója. 2017-ben írta meg *A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában* című akadémiai doktori disszertációját, amelyet 2018-ban sikerrel megvédett. Munkásságáról: *Kemecsi Lajos*: Bodó Sándor (1943–2021) búcsúztatása. *Ethnographia* 132. (2021) 764–770.

K. Csilléry Klára, dr. (1923–2002) néprajzkutató, muzeológus. 1947-ben a Képzőművészeti Főiskolán rajztanári, 1950-ben a budapesti tudományegyetemen muzeológusi oklevelet szerzett. 1947-től a Néprajzi Múzeum munkatársa, 1961-től osztályvezető-helyettese, 1971-től 1979-ig, a nyugdíjazásáig a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum muzeológiai osztályvezetője volt. 1970-ben a történelemtudományok (néprajz) kandidátusa, 1993-ban a néprajztudomány doktora lett. Fő kutatás területei az összehasonlító népi lakáskultúra vizsgálata, a népi bútor története és népművészet története volt, melyeknek nemzetközileg is elismert szaktekintélyének számított. Főbb művei: *Magyar népművészet* (Fél Edittel és Hofer Tamással) Budapest, 1958, második kiadása: 1969.; *A magyar nép bútorai*. Budapest, 1972. (francia, német, angol nyelven is); *A magyar népi lakáskultúra kialakulásának kezdetei*. Budapest, 1982. Munkásságáról *Hofer Tamás*: K. Csilléry Klára köszöntése. *Néprajzi Értesítő* 75. (1973) 5–8.

Dankó Imre, dr. (1922–2008) etnográfus, történész, muzeológus, múzeumigazgató, címzetes egyetemi tanár, az MTA doktora. Tanulmányait a budapesti és a debreceni tudományegyetemen végezte, 1945-ben tanári, 1946-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Muzeológusként, illetve múzeumigazgatóként Túrkevéen, Sárospatakon, Baján, Gyulán, Pécsen dolgozott, majd 1969-ben a debreceni Déri Múzeum és a Hajdú-Bihar megyei múzeumi szervezet igazgatója lett. Széles körű tevékenységet végzett a múzeumszervezésben és a múzeumok közművelődési tevékenységének kiterjesztésében. Több múzeumi kiadvány, évkönyv, helytörténeti-néprajzi tanulmánykötet szerkesztője. Elsősorban népi építkezéssel, kerámiával, valamint a vásárok és az árucseré néprajzával foglalkozott,

nagy súlyt fektetve a népi kultúrában a változás-váltás folyamatának vizsgálatára. A legtermékenyebb, és ebből következően a legismertebb szerzők közé tartozott. Mind tudományos, mind honismereti tevékenységét elismerés kísérte: 1967-ben kandidátus, 1989-ben a tudományok doktora; a Kossuth Lajos Tudományegyetemen előbb címzetes docens, majd címzetes egyetemi tanár lett. Munkásságáról ld. pl. *Szilágyi Miklós: A Dankó Imre-jelenség. Ethnica* 4. (2002) 2. 77–78.

Dóka Klára, dr. (1944–2012) levéltáros, történész. A 20. század harmadik harmadának és a 21. század első évtizedének kimagasló pályát befutott levéltárosa: nem a ranglétrán elért posztok, hanem az elvégzett munka mennyisége és minősége alapján. A 400 tétel is meghaladja publikációinak száma, amelyet munkálkodása bő négy évtizede alatt tett a tudomány, illetve a levéltárügy asztalára. A történészként általa feldolgozott témák alapvetően a 18–19. századi gazdaság- és társadalomtörténetre vonatkozó ismereteinket teszik teljesebbé. Már a Vízügyi Levéltárban is sok tapasztalatra tett szert a térképek kapcsán, később az Országos Levéltárban részt vett a kamarai térképek feltárásában, így szívesen és nagy szakértelemmel dolgozta fel az egyházi levéltárak térképanyagát, amelyet 16 kötetben adott közre. Ez alapján írta meg 1993-ban a Változó tájak, átalakuló gazdaságok. Az egyházi birtokok a 18–19. századi felmérések tükrében című akadémiai doktori disszertációját, amelyet 1995-ben sikeresen védett meg. Megjelent művei között jelentős számban vannak a mások kutatásait elősegítő levéltári segédletek, illetve élete utolsó időszakában a közép- és felsőfokú levéltári tanfolyamok számára készített tankönyvek. Hatalmas tudása, munkabírása, megbízhatósága mellett jóindulata és segítőkészsége miatt kollégái megbecsülése övezte. Halála után a Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE) – amelynek munkájában 1986-os újjraalapításától kezdve évtizedeken át tevékenyen részt vállalt – 2013 májusában szakmai díjat nevezett el róla, amellyel azokat a levéltári munkatársakat jutalmazták, akik a levéltárügy területén huzamosabb időn át kimagasló szakmai munkát, elismerést érdemlő tevékenységet végeztek. Munkásságáról: *Szulovszky János* (összeáll, szerk.): *Dóka Klára tudományos munkássága (1970–2004)*. Budapest–Veszprém, 2004; *Demény-Dittel Lajos: Néhány mondat Dr. Dóka Klára történészről, levéltárosról*. Hatvan, 2012.

Eperjessy Géza, dr. (1926–1998) történész, főiskolai tanár. 1961-ben lett a történelem-tudományok kandidátusa, a történelemtudományok doktora címet 1985-ben szerezte meg. Fő kutatási témái: a hazai céhes ipar fejlődése, illetve az iparosodás a török kiűzésétől 1848-ig. Főbb művei: *Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1686–1848*. Budapest, 1967.; *A szabad királyi városok kézművesipara a reformkori Magyarországon*. Budapest, 1988. Munkásságáról *Katona András: Egy példamutató életpálya. Eperjessy Géza tanár úr, a tanszékalapító. Pedagógusképzés* 5. (2007) 3. 65–73.

Gáborján Alice, dr. (1922–2018) néprajzkutató, muzeológus. Tanulmányait a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán végezte (1951). Rövid kitérő után

1954-ben lett a Néprajzi Múzeum munkatársa, onnan vonult nyugdíjba is. 1968-ban bölcsészdoktori fokozatot szerzett a magyar népviseletek témakörében írott dolgozatával, amely egy évvel később a Corvina Kiadó gondozásában több nyelven is megjelent. A magyar népviselet, a magyar népi lábbelik, a magyar bőrkikészítés terén folytatott alapvető kutatásokat. A múzeumi tárgyak kultúrtörténeti vonatkozásai álltak tudományos érdeklődésének középpontjában, különösen foglalkoztatta a főúri és paraszti öltözködés egymásra hatásának problémája. A gyapjú felsőruhák, elsősorban a szűrők, szűrűjasok szerkezeti szempontú rendszerezése is az ő nevéhez fűződik. Tanulmányai elsősorban az *Ethnographia* és a *Néprajzi Értesítő*, illetve külföldi szakfolyóiratok hasábjain jelentek meg. 1994-ben kandidátusi fokozatot szerzett.

Heckenast Gusztáv, dr. (1922–1999) Kossuth-díjas történész. 1949-től haláláig az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa volt, emellett pályája kezdetén a Szegedi Tudományegyetemen, majd idős korában a Miskolci Egyetemen is tanított. 1959-ben a történettudomány kandidátusa, 1987-ben pedig doktora lett. Munkásságáról: *Bánkúti Imre: Heckenast Gusztáv (1922–1999) Hadtörténelmi Közlemények* 112. (1999) 3. 1–2. 495–496.

Juhász Antal, dr. (1935–2020) néprajzkutató, muzeológus. A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1957-ben szerzett diplomát. Végzése után a szegedi múzeum munkatársa lett. 1961-ben egyetemi doktori fokozatot szerzett. 1991-ben nevezték ki a József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékére tanszékvezető docensnek. 1995-ben az egyetemi tanári címet is megkapta. 1998-ig vezette a tanszékot, de professzorként tovább tanított. Kutatásai középpontjában az anyagi kultúra – benne a kisiparok – és a népi társadalom történeti és néprajzi vizsgálata állt. A magyar néprajztudomány elismert és egyik meghatározó tudósa volt.

Kaposvári Gyula (1916–1998) muzeológus, megyei múzeumigazgató, a 20. századi „nagy értékmentő, intézményeket alapító, tudományt szervező és a tudományos ismeretterjesztést megalapozó muzeológus generációjának tagja”. A Szolnok megyei múzeumi szervezet éléről 1977-ben vonult nyugdíjba, de azt követően is tovább folytatta tudományos munkáját. 80. születésnapja alkalmából a szolnoki Damjanich János Múzeum közel 700 oldalas kötetben jelentette meg válogatott írásait, és adta közre akkor (1996-ban) 1081 tételt számláló bibliográfiáját. Szolnok Megyei Jogú Város Közgyűlése 2010-ben a „kultúra munkásai iránt érzett tisztelete és megbecsülése jeléül” évente kiadható Kaposvári Gyula-díjat alapított olyan személyek vagy közösségek elismerésére, akik, vagy amelyek Szolnok Város kulturális értékeinek létrehozásában, megőrzésében és terjesztésében kimagasló tevékenységet folytatnak, illetve folytattak. Munkásságáról: *Selmeczi Kovács Attila: Kaposvári Gyula (1916–1998) Magyar Múzeumok* 4. (1998) 4. 63–64.

Kresz Mária, dr. (1919–1989) néprajzkutató, muzeológus, a történettudományok (néprajz) kandidátusa (1978). Egyetemi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte, 1944-ben ott szerzett bölcsészdoktorátust is. 1943-ban került a Néprajzi Múzeumba. 1981-ben ugyan nyugdíjba vonult, ám utána is ott dolgozott egészen 1989-ben bekövetkezett haláláig. A népi kerámia, a népviselet, a népművészet-kutatás történetének nemzetközileg is elismert kutatója volt. Tudományos érdeklődése kiterjed a népi társadalom, különös tekintettel a paraszti gyermeknevelés kérdéseire is. Főbb művei: *Magyar parasztviselet 1820–65.* Budapest, 1956.; *Palóc ködmönök.* Budapest, 1976.; *Virág és népművészet.* Budapest, 1976.; *A csákvári fazekasság.* Székesfehérvár, 1987.; *Magyar fazekasművészet.* Budapest, 1991. Munkásságáról: *G. Varga Mária: Kresz Mária irodalmi munkássága.* Néprajzi Értesítő 59. (1977) 9–16.

Kiss Mária, dr. (1930–2019) levéltáros, történész. Pályafutása során négy levéltárat is igazgatott nagy odafigyeléssel. Egyetemi tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karán 1953-ban fejezte be. Kötelező gyakornoki évét a Magyar Országos Levéltárban töltötte, ezt követően 1954-ben vette át történelem–levéltár szakos diplomáját. A Szombathelyi Állami Levéltárban segédlevéltárosként kezdte, Magyarország első női levéltár igazgatójaként 1955. szeptember 1-től a Győri Állami Levéltárat vezette, majd 1959 februárjában a Veszprémi Állami Levéltár igazgatójának nevezték ki. 1961-ben beosztott levéltárosként tért vissza Szombathelyre. Doktori fokozatát 1966-ban a „Szombathely céhes iparának története a 17–19. században” című dolgozatának megvédésével szerezte meg. 1981. januárban lett a Vas Megyei Levéltár igazgató-helyettese, majd 1982-től 1986. október 1-jén történt nyugdíjba vonulásáig annak igazgatója. Nyugdíjazása után rendszeres kutatója volt a püspöki levéltárnak, amelynek ügyét megyei levéltári vezetőként is mindig szívéen viselte. A rendszerváltozás után 1991-ben Konkoly István megyéspüspök felkérte az egyházmegyei levéltár vezetésére, hogy az egyházi gyűjtemények előtt megnyíló lehetőségekkel élve pótolni lehessen az évtizedes hiányosságokat. A 2008-ig tartó igazgatói működése alatt az egyházmegyei levéltárban alapvető rendezési és állományvédelmi munkákat sikerült megvalósítani, számos értékes iratanyagot mentett meg az utókor számára, és tett kutathatóvá. Munkásságáról: *Feiszt György: Dr. Kiss Mária (1930–2019) Levéltári Szemle 69. (2019) 4. 103–104.*

Nagy Lajos, dr. (1926–1984) történész, levéltáros, muzeológus. A budapesti református gimnáziumban érettségizett. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyartörténelem szakán tanult. 1948-ban szerzett diplomát, s még abban az évben doktorált. 1949-től 1961-ig levéltárosként dolgozott. 1961-től a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa volt, 1973 és 1978 között a Várostörténeti Osztály vezetője, 1979-től haláláig ismét levéltárosként, az Új Magyar Központi Levéltár Módszertani Osztályának tudományos főmunkatársaként tevékenykedett. 1984-ben jelent meg a Bácskai Verával közösen írt „Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban” c. monográfiája. Életéről: *Müller Veronika: Nagy Lajos (1926–1984) Levéltári Közlemények, 56. (1985) 1. 139.*

Nagy László, dr. (1904–1978) muzeológus, ipartörténész, régész, könyvtárszervező. 1933-ban az első szakképzett diplomásként került veszprémi Városi Múzeumba. Elődje halála után 1936-ban rábízták a múzeum vezetését. Rendbe tette az addig összegyűlt céhes anyagot, majd a gyűjtést kiterjesztette, s céltudatosan egész Veszprém megyéből összeszedte a céhes emlékeket. Az egyik nevezetes veszprémi mesterség, a tobakok történetének a feldolgozásába kezdett, munkamódszerüket tanulmányozva Erdélyen és Bulgárián át egészen Kis-Ázsiáig eljutott anyaggyűjtései során. 1949-ben koholt vádak alapján eltávolították a múzeumból. A Budapesti Történeti Múzeumba kerülve ősrégészettel foglalkozott. A nevéhez fűződik Budapest régészeti leletmentő hálózatának, a későbbi Adattárnak megszervezése. Éri István biztatására az 1960-as évek végén hozzálátott a tobakokra vonatkozó kutatásai összegzésének, amelynek első része 1971-ben látott napvilágot (*A veszprémi tobakok. Egy bőrkészítő kismesterség és művelői a XVIII–XIX. században. 1. rész. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 10. (1971) 189–240*). Ennek folytatásaként a mesterség eredetéről, a céh megalakulásáról, szervezetéről, tevékenységéről, gazdasági szerepéről, a céh tagjairól, vagyoni helyzetükről szóló, illetve a veszprémi tobakházak topográfiáját leíró kézírata 1978-ban bekövetkezett halála miatt torzóban maradt. A tanulmány II. és III. fejezetének nagy része megszövegezésre került ugyan, de maradtak megiratlan részek. Hiányt pótló jellege miatt a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei szerkesztősége így is feltétlenül közlésre méltónak ítélte, s posztumusz publikálta e művét (*A veszprémi tobakok. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17. (1984) 501–530*). Életről és munkásságáról ld.: *Kőszegi Frigyes – Kralovánszky Alán – Varga Béla: In memoriam Dr. Nagy László (1904–1978) Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 14 (1979) 7–9*.

Nagybáky Péter, dr. (1922–2002) vaskereskedő, jogász, heraldikus, a néprajztudomány kandidátusa, tudományszervező. Számos megkerülhetetlen tanulmány és könyv szerzője. Tudományos és tudományszervező munkásságáról ld.: *Szulovszky János: A (céh)heraldika avatott kutatója volt. Száz éve született Nagybáky Péter. In: Néprajzi Hírek 50. (2021) 2. sz. 17–23*.

Paládi-Kovács Attila, dr. (1940–) etnográfus, egyetemi tanár, akadémikus, tudományszervező. 1963-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen történelem–földrajz–néprajz szakon szerzett oklevelet. Végzése után előbb Egerben, majd Debrecenben muzeológus, 1965-től a debreceni egyetem Néprajzi Intézetének munkatársa. 1968-tól az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának, illetve Kutatóintézetének tudományos kutatója, majd főmunkatársa, osztályvezetője (1976–80), igazgatóhelyettese (1979–80), 1986 és 2004 között az igazgatója. Ezzel párhuzamosan 1981-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz tanszékén kapott docensi megbízást. 1985-től 1995-ig tanszékvezető egyetemi tanár. 1974-ben lett a történettudomány (néprajz) kandidátusa, 1987-ben védte meg az MTA doktori disszertációját. 2001-ben választották meg az MTA levelező tagjává, 2010 óta az MTA rendes tagja. A Kárpát-medencei anyagi kultúra történetének

sokoldalú, a társtudományok eredményeit is messzemenően figyelembe vevő, nemzetközileg is elismert, sok alapvető tanulmányt és monográfiát publikáló és sokat hivatkozott kutatója. Jelentős a szakmai utánpótlás kinevelésében játszott szerepe és a tudományszervezői munkássága. Többek között a főszerkesztésében készültek el az új akadémiai szintézis, a Magyar Néprajz kötetei. A magyar néprajztudomány megkerülhetetlen, meghatározó személyisége. Munkásságáról pl.: *Szilágyi Miklós*: Paládi-Kovács Attila 60. születésnapjára. *Ethnica* 2. (2000) 3. 82–83.; *Glatz Ferenc* (főszerk.): A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. II. (I–P). Budapest, 2003. 959–960.

Selmeczi Kovács Attila, dr. (1942–) etnográfus, muzeológus, tudományszervező. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) magyar-néprajz szakán végzett. 1967 és 1976 között a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban muzeológus, 1976-tól a KLTE Néprajzi Intézetének tudományos munkatársa, 1979-től az MTA Néprajzi Kutatócsoport főmunkatársa, majd osztályvezetője. 1986-ban lett a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, mely munkakört 1998-ig látta el. Azt követően főtanácsosi címmel muzeológusi munkakörben dolgozott nyugdíjba vonulásáig. A KLTE-n 1969-ben tett bölcsészdoktori vizsgát. 1978-ban lett a történettudományok (néprajz) kandidátusa, 1996-ban védte meg a néprajztudomány doktora címért benyújtott disszertációját. Kutatási területe a gazdasági néprajz (földművelés, eszköztörténet, gazdasági építkezés), mesterségek, tudománytörténet, s újabban a népművészet vizsgálata. Tudományos kutató- és feldolgozó munkája eredményeit eddig 16 önálló kötetben és kb. 400 szakcikken publikálta itthon és külföldön. A kézművesipar múltjával kapcsolatos fontosabb művei: *Elfeledett magyar mesterségek és népélet*. Budapest, 2009, *Vízimalmok és molnárok a Mátraalján*. Budapest, 2021. Jelentős a szerkesztői, muzeológiai, honismereti és tudományszervezői munkássága is. Szerepet vállalt a néprajz egyetemi oktatásában is. Munkásságáról *S. Lackovits Emőke*: Köszöntjük a hatvan esztendő Selmeczi Kovács Attilát. In: *S. Lackovits Emőke – Viga Gyula* (szerk.): *Kéve*. Ünnepi kötet a 60 esztendő Selmeczi Kovács Attila tiszteletére. Debrecen – Veszprém, 2003. 5–8.

Szolnoky Lajos, dr. (1923–1994) etnográfus, muzeológus. Tanulmányait a debreceni egyetem jogi karán (1946) és a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán végezte (1948). 1948-tól a Magyarságtudományi Intézet tanársegédje, 1950-től a Néprajzi Múzeum muzeológusa, osztályvezetője és főigazgató helyettese. Nyugdíjazásig a Mesterség Gyűjteményt kezelte. 1971-ben lett a történelemtudományok (néprajz) kandidátusa. Szűkebb szakterülete a magyar anyagi kultúra vizsgálata; textiltechnikák, eszközök tanulmányozása volt. Fő műve: *Alakuló munkaeszközök*. Budapest, 1972. Munkásságáról: *Domonkos Ottó*: A szöveg néprajzi kutatása. A 70 éves Solnoky Lajos köszöntése. In: *Flórián Mária* szerk.: *Szöttek tegnap és ma*. A Hevesen, 1993. augusztus 11–14-én tartott konferencia előadásai. Heves, 1994. 15–19.

Timaffy László, dr. (1916–2002) Magyar Örökség-díjas néprajzkutató, geográfus. A budapesti tudományegyetemen 1939-ben szerzett történelem–földrajz szakos tanári és doktori oklevelet. Tanári munkája mellett foglalkozott magas szinten néprajzi kutatásokkal és honismereti munkával. Szűkebb szakterülete a néphit, népi gazdálkodás, állattartás és közlekedés témaköre volt.

Vörös Károly, dr. (1926–1996) az 1970-es évektől haláláig az egyik legnagyobb hatású, kivételesen eredeti történész, hatalmas forrásismeret birtokában a társadalomtörténeti, illetve kultúrtörténeti kutatások megújítója. Műveinek jegyzéke: *Vörös Boldizsár: Vörös Károly (1926–1996) életművének bibliográfiája. Történelmi Szemle* 38 (1996) 4. 421–450. Munkásságáról ld. pl. *Szász Zoltán: Vörös Károly (1926–1996) Századok* 130. (1996) 6. 1615–1616.

Domonkos Ottó és Dávid Ferenc Fertőhomokon, 1976 telén. (Fotó: Kücsán József, SoM-AF 38484.)

A kékfestőipar kutatása

Domonkos Ottó néprajzkutató az MTA doktora, a magyarországi kézművesipar történetének egyik legkiemelkedőbb kutatója volt. A kézművességen belül a kékfestés volt az egyik legjelentősebb terület, mellyel már pályafutása elején foglalkozni kezdett, és ami mellett élete végéig kitartott. Ennek részletes feldolgozása egy nagyobb lélegzetű tanulmányt is megérdemelne, mely a szakmai munkásság mellett az ehhez szorosan fűződő személyes kapcsolatok is bemutatásra kerülnének. A kékfestés egy olyan speciális szakma, ahol a családi kötelékek rendkívül fontosak. A tudást zárt körön belül tartják, a gyermekek belenevelődnek a mesterségbe. Az egyes műhelyek szakmai titkait nem osztják meg külső féllel, ezért a kékfestést kitanulni rendkívül nehéz. A kutató is csak nehezen, hosszú idő elteltével kerülhet olyan közelségbe hozzájuk, hogy bizalmukat elnyerve, megosszák vele lefeltettebb szakmabéli titkait. Ez majd' minden mesterség esetében így van, de különösképpen igaz a kékfestésre, ami nem sajátítható el autodidakta módon, tanfolyamok keretei között, csak a mesterek folyamatos, szakmai útmutatása és felügyelete mellett. Minőségi kékfestő árut több éves gyakorlat és tapasztalat megszerzésével lehet előállítani, speciális kémiai ismeretek birtokában és megfelelő infrastrukturális háttérrel.

Domonkos Ottó évtizedek szívós munkájával kivívta magának a kékfestők tiszteletét, maguk közé fogadták, aminek köszönhetően a mesterségről rendkívül sok fontos adatot gyűjtött és publikált. A kékfestéshez kapcsolódó munkássága hozadékaként olyan kapcsolatok, barátságok alakultak ki, melyekből nemcsak a néprajztudomány profitált, hanem az iparművészet, a történettudomány, a tudományos ismeretterjesztés, és maga az élő kékfestés is. Külön fejezetet érdemelnek a kékfestő vonatkozású külföldi kutatásai, kiállítási tevékenysége, az a szakmai támogatás, mellyel Bódy Irén kékfestő iparművész művészi felemelkedését segítette, aki a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagját is elnyerte.¹ Jelen tanulmány keretében ezeket a szempontokat figyelembe véve, Domonkos Ottó kékfestéssel kapcsolatos munkásságának mérföldköveit, illetve személyes szakmai, muzeológiai pályafutásom általa mentorált kibontakozását mutatom be.

A kisipar viszonylag későn keltette fel az anyagi kultúra kutatóinak érdeklődését. A kékfestésről Sági János írt elsőként egy rövid tanulmányt a dunántúli gyűjtései alapján,² emellett a festőnövények hazai termesztési kísérleteiről készült egy-egy leírás.³ A kékfestő-

¹ Bódy Irén (1925–2011) textilművész 1993-ban lett a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja.

² Sági János: Dunántúli kékfestés. Néprajzi Értesítő, 6. (1905), 184–186.

³ Katona Dienes: Honi indigo, Pest, 1839.; Szatmáry László: Csüllengtermesztési és csüllengindigó-gyártási kísérletek hazánkban. Pápa, 1937.

ipar néprajzi kutatása feltehetően a kelme hétköznapisága, kevésbé díszes, reprezentatív volta, valamint etnikai és táji meghatározottságának hiánya miatt az 1950-es évekig nem indult meg.

Domonkos Ottó érdeklődése már pályájának kezdetén a történeti néprajz, ezen belül a kézművesség és a kisiparok felé fordult, mely végig kísérte munkásságát. Bizonyítja ezt a sokféle mesterség, melyekkel néprajzkutatóként foglalkozott, közülük többről monográfiák, gyűjtemények is születtek. Ilyen volt a takácsmesterség és a kékfestés, mely utóbbinak legnagyobb formátumú magyarországi kutatójává vált. Az első eddig ismert írásos nyoma a kékfestéssel való találkozásának egy jelentés, melyet a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára őriz.⁴ Mézeskalácsos és kékfestő témakörben végzett terepmunkát 1952-ben, ekkor kereste fel a csornai Fraszt kékfestőműhelyt. A látogatás mély benyomást tehetett rá, mivel többször is visszatért ide, és 1971-ben hosszabb tanulmányban ismertette a műhelyt.⁵

Hazai kutatási előzmények hiányában a kékfestés területén Domonkos Ottó a szomszédos európai országokban megjelent monográfiákra, Vydra, Reinfuss és Stadler⁶ műveire támaszkodhatott, melyek összehasonlítási alapot képeztek a saját kutatási eredményeihez. Ezek közül Josef Vydrának a szlovák kékfestésről készült monográfiája a felvidéki kékfestő hagyományok megismeréséhez, a technológia és a mintakincs 18. századi rétegei, és a viselet kérdéseire, érintőlegesen a céhek kialakulásának kutatásához nyújtott segítséget, mely kötetet fejezetekre bontva 1956-ban, az *Ethnographiában* ismertetett.⁷

A kékfestés a textilnyomás egy speciális ága, ezért európai történetének megismeréséhez tehát szükséges a textilnyomás alpmunkáinak ismerete. Domonkos Ottó jól ismerte és alapozott Forrer⁸ két munkájára, emellett szakmai és baráti kapcsolatot ápolt a textilipar történetének egyik legnagyobb hazai kutatójával, Endrei Walterrel, akivel közös munkát is jegyzett.⁹ A textilnyomás európai változatait és fejlődését mutatták be, tisztázták a technológiai korszakokat, a 17. századig tartó pigmentnyomást, majd az azt követő rezervnyomást, melyek egyértelműen meghatározták a nyomott textilek fejlődését, és ebben a folyamatban a kékfestés meghonosodását.¹⁰ Megjegyezték azonban, hogy a 18. században a nyomóeljárások különböző típusai szinte elburjánoztak, több technológia

⁴ NM EA 3839. Jelentés a kismesterségeket kutató kiszállásról.

⁵ Domonkos Ottó: A csornai kékfestő műhely. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. 13. (1971), 109–159.

⁶ Vydra, Josef: Der Blaudruck in der slowakischen Volkskunst. Prag, 1954.; Reinfuss, Robert: Polskie druki ludowe na plotnie. Warszawa, 1953.; Stadler, Marius: Textilni sbírky kralovédvorské. Praha, 1941.

⁷ Domonkos Ottó: Vydra, Josef: Der Blaudruck in der slowakischen Volkskunst. Prag, 1954. Ethnographia 67. (1956) 1–2. sz. 195–196. (könyvismertetés).

⁸ Forrer, Robert: Der Zeugdruck der byzantinischen, romanischen, gotischen und späteren Kunstepochen. Stuttgart, 1894., Idem, Die Kunst des Zeugdrucks vom Mittelalter bis zur Empirezeit. Stuttgart, 1898.

⁹ Domonkos Ottó – Endrei Walter: Európai textilnyomás és hazai kékfestés. Technikatörténeti Szemle, 1. (1962), 35–61. (a továbbiakban: Domonkos – Endrei 1962.)

¹⁰ A rezervnyomás a kékfestőknél a gátló nyomást jelentette, amikor a fehér vászonra mintafával fedőréteget nyomtak. Az indigófestés után a fedőmasszát leoldották és az előbukkanó fehér szín adta a textil mintáját.

1. kép. Domonkos Ottó gyűjtés közben Lakos Lajos szekszárdi kékfestővel, 1955.

élt egymás mellett.¹¹ Ennek ismerete azért is fontos, mivel egyes kékfestőműhelyekben a rezervnyomás mellett fennmaradhattak ezeknek a korábbi eljárásoknak, mint például a pigment dúcnyomás gyakorlásának nyomai is.¹²

Az 1950-es évektől a terepmunka, a kékfestőműhelyek felkeresése folyamatosan zajlott, közel egy évtizeden keresztül járta az ország kékfestőműhelyeit (1. kép). 55 helységben 65 műhelyt keresett fel, melyről a Soproni Múzeumban leadott jelentései és az 1979-ben megjelent átfogó tanulmánya tanúskodnak.¹³ Az eredmény meglehetősen vegyes volt – írta. Több műhelyt a felszámolása előtt sikerült dokumentálnia, de volt, ahol már csak az épület állt, viszont voltak még működő műhelyek, mi több, olyanok is, amelyekben a berendezés és az eszközök mellett az írásos anyag is fennmaradt. Ilyen volt a már említett csornai Frasz- és a pápai Kluge-műhely. Egyes műhelyekben még élőben és

¹¹ Domonkos – Endrei 1962. 37.

¹² Domonkos – Endrei 1962. 39.

¹³ Domonkos Ottó: A magyarországi kékfestő műhelyek vásári körzetei. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények 19–20. (1979), 183–256.

működés közben láthatott és dokumentálhatott olyan ipartörténeti kuriózumokat, mint a középkori technikát őrző lójárgányos szerkezet, a tarkázó kalapács, vagy a kendőfényező asztal. A lójárgányos mángorlót több műhelyben sikerült megmenteni, és a nagyközönség számára is láthatóvá tenni.¹⁴ A bonyhádi Deckert-műhelyben fellelt kendőfényező asztal 1962-ben a pápai Kékfestő Múzeumba került.¹⁵

A kékfestőipar innovációi közé tartozott a Perrotine-gép és az indantrén festés. Az előbbi a 19. század végén jelent meg, a tőkeerős műhelyek túlélését és fejlődését, a kapacitásuk növekedését biztosította. Az indantrén festés pedig a színminőség, a színtartás, a kopásállóság technológiai fejlődését jelentette, a megváltozott piaci igényeknek megfelelően. Ezt a technológiaváltást is megfigyelhette az ötvenes években még működő műhelyekben amellet, hogy több kisebb műhely megszűnésének lehetett szemtanúja. A mesterekkel kialakult jó kapcsolat a megszűnő műhelyek tárgyi anyagának megmentését, a területileg illetékes múzeumba kerülését eredményezte. Gyűjtései során a kor rögzítőeszközeinek megfelelően fényképfelvételeket és mozgófilmeket készített, a kékfestő nyomódúcokat pedig saját kezűleg lenyomta fekete festékkel A/4-es lapokra.¹⁶ A nyomat adja ugyanis vissza a legpontosabban a minta paramétereit. A nyomóformák sorsát nem minden esetben tudjuk nyomon követni, ám az általa készített lenyomatok olyan mintákat is megőriztek, amelyeknek a nyomódúca ma már nem lelhető fel, mert megsemmisült, vagy szerencsésebb esetben múzeumi gyűjteményekbe, hazai, vagy külföldi műhelyekbe került (2. kép).

Az évtizedes munka eredményeként egy olyan értékes fotó- és mintagyűjtemény jött létre, amely megalapozta a kékfestés mintakincsének részletes kutatását, melyet szinte az összes munkájában, a minták taglalásánál szorgalmazott. A dokumentáció értékes részét képezi az 1963/1964-ben forgatott *Kékfestők* című rövidfilm, melyben három műhelyt mutatott be.¹⁷ A film digitalizált változata részét képezte az Szellemi Kulturális Örökség jegyzékére való felterjesztés anyagának, valamint éveken keresztül a Kékfestő Múzeum festéstechnológiát bemutató kiállításának. 1958-ban összefoglalta a magyarországi kékfestőipar kutatásának eredményeit a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának ülésén.¹⁸ A több, mint ötven meglátogatott és dokumentált műhely feldolgozása folyamatosan zajlott, az első tanulmányt a debreceni kékfestőipar történetéről

¹⁴ Kluge-műhely, Pápa, Vladár-műhely, Nagykőrös (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre), Skorutyák-Bakos-műhely, Bácsalmás (elektromos meghajtással).

¹⁵ *Domonkos Ottó*: Kendő-fényező asztal (Glatt-tisch) a kékfestőiparban. *Technikatörténeti Szemle* 3. (1964), 12. sz. 263–267.

¹⁶ A 2824 lenyomat és a 20222 darabot számláló fotógyűjtemény a pápai Kékfestő Múzeumba került.

¹⁷ Kolep Lajos siklósi, Stengel János bátaszéki és Lakos Lajos szekszárdi műhelye. *KM Fotótár* 5319/2000. *Kékfestők* c. 23 perces, 8 mm-es rövidfilm.

¹⁸ *Domonkos Ottó*: A magyarországi kékfestő ipar kutatásának eddigi eredményei. *Ethnographia*, 69. (1958). 4. sz. 503., Egy muzeális értékű gyár: a pápai Kluge-féle kékfestő üzem. *Élet és Tudomány*, 15. (1960), 12. sz. 355–359., A kékfestés újjáéledése. *Élet és Tudomány*, 32. (1977) 29. sz. 908–910.

2. kép. A gyűjtés során a minták lenyomására használt festékpárna és mintalenyomat

írta.¹⁹ Rendszeresen jelentek meg kékfestő vonatkozású hosszabb-rövidebb cikkei, tanulmányai.²⁰ Első nagyobb terjedelmű összegzése a nyugat-magyarországi kékfestést mutatta be, melynek első része 1961-ben, a második 1964-ben jelent meg az *Ethnographia* hasábjain.²¹ A mesterség történetét a levéltári céhes iratanyagok bemutatásával vázolta fel, soproni és pozsonyi források alapján. Ebben a tanulmányban olvashatjuk tőle először, hogy a kékfestésnek mint rezerv eljárásnak az első hazai említése a Kistler-krónikából²² származik. A második rész a néprajzi vonatkozásra tér ki, különös tekintettel a kékfestő szerepére a viseletben és a lakáskultúrában.

A műhelyek közül a csornai mellett a pápaival foglalkozott behatóbban. 1979-ben a magyarországi kékfestő műhelyek vásári körzeteiről írott tanulmányában minden műhelyt ismertetett, ahol gyűjtést végzett. Az összes műhely részletes feldolgozására nem vállalkozhatott, viszont tényyszerű és alapos ismertetői, továbbá a témában készült néprajzi tanulmányai számos kutatót motiváltak a saját régiójukban működött műhelyek, vagy

¹⁹ *Domonkos Ottó*: Adatok a debreceni kékfestő ipar történetéhez. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1958–1959. [1960] Debrecen, 161–166.

²⁰ Pl.: *Domonkos Ottó*: 175 éves a pápai Kluge-féle kékfestőüzem. Középdunántúli Napló, 14. 277. sz. 1958. november 23. 6.

²¹ *Domonkos Ottó*: Fejezetek a nyugat-magyarországi kékfestés történetéből. (első rész) *Ethnographia*, 72. (1961), 2. sz. 200–236., Fejezetek a nyugat-magyarországi kékfestés történetéből. (második rész). A kékfestés néprajzi vonatkozásai. *Ethnographia*, 75. (1964), 121–125.

²² K.84.3.1. Kistler Jakob krónikája 1754–1778. „... dieser mein Grossvater war der erste, so das Blaufärben hier aufgebracht hat. Meine Grossmutter verheirathete sich nach diesem, mit Joh. Christof Ehlich einen Färber Gesellen von Leibzig, allwo noch von der Freundschaft vorhanden...”

a múzeumukban rejlő anyag részletes feldolgozására. Juhász Antal a kisteleki képfestőműhelyről írott tanulmányában utal rá, hogy „... a képfestés országos szintézisét Domonkos Ottó soproni muzeológus készíti”.²³ A későbbiekben készült szinte minden jelentősebb tanulmány hivatkozik rá, többek között a putnoki, jászapáti, szombathelyi, sárvári, újabb pedig a veszprémi, képfestéssel foglalkozó kutatók.

Újabb mérföldkő volt kutatásaiban a céhes anyag megismerésének igénye, melyet a kor lehetőségeihez mérten ki is aknázott, a soproni és országos, valamint a szlovákiai és kelet-német levéltárak vonatkozó anyagának tanulmányozásával.²⁴ Az addig felhalmozott ismereteit először a *Fejezetek a nyugat-magyarországi képfestőipar történetéből* című munkája első részében taglalta, amelyben bemutatta a képfestés hazai előzményeit, a pozitív nyomás emlékeit, a képfestés megjelenését, a kifejezés első ismert említését és a rokonszakhalmok kapcsolatát a képfestéssel. A céhes szerveződésre is részletesen kitért a pozsonyi céh vonzaskörzetének és az oda tartozó mesterek számának térképre vetített bemutatásával. A miskolci festőcéh megalakulásának külön tanulmányt szentelt 1963-ban.²⁵ A magyarországi festőcéhek történetét a *Magyarország festőcéhek* című kétrészes munkáiban gazdag térképanyaggal és forrásközlésekkel, részletesen ismertette.²⁶ Megrajzolta a magyarországi festőcéhek származási térképét, a céhek megalakulását, a mesterek hovatarozását, a vonzaskörzetek változását. A második részben tartalmilag elemezte a festendő anyagokat, azok változását, a különböző eljárásokat, a textilszakhalmok: a vászonnyomók, olajnyomók, képfestők specializálódását. Ezek legmarkánsabban a céhek közötti vitákban rajzolódtak ki, melyekből megismerjük a festőknek az akkoriban terjedő rezervnyomású képfestés gyakorlásához való jogok érdekében vívott harcait is.

A képfestőipar kutatása terén végzett munkásságának megkoronázása lett *A magyarországi képfestés* című, magyar és német nyelven 1981-ben megjelent munkája. A monográfia hiánypótló volt, hiszen már évtizedek óta váratott magára a magyar képfestés szintézise. A kötet a Corvina Kiadó gondozásában jelent meg és Akadémiai Nívódíjat is kapott, mind a beltartalma, mind a külső megjelenése tekintetében. A tervezett angol nyelvű kiadás akkor nem valósulhatott meg, viszont a szerző 80. születésnapjára a Textil-múzeum Alapítvány megjelentette a bővített angol nyelvű változatot is. Sajnos, a magyar nyelvű változat újbóli kiadása még várat magára.

A bőségesen illusztrált tanulmánykötet a képfestés magyarországi történetét olyan történeti kontextusba helyezi, melyben kirajzolódik a mesterség megjelenése, elterjedése, virágkora, hanyatlása és megújulásának lehetőségei. A technológiai leírás, a munka-

²³ Juhász Antal: A kisteleki képfestő műhely. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged, 1963. 101–120., itt: 102.

²⁴ Bécs, Pozsony, Lőcse, Eperjes, Erfurt, Drezda, Lipcse.

²⁵ Domonkos Ottó: Adatok a miskolci festő céh megalakulásához (1822). In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 3. (1959–1961), Miskolc, [1963], 79–85.

²⁶ Domonkos Ottó: Magyarországi festőcéhek. (Első rész). In: Arrabona – Múzeumi Közlemények, 16. (1974), 101–164., Magyarországi festőcéhek. (Második rész). Festendő anyagok. Céhvíták. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. 18. (1976), 49–74.

folyamatok ismertetése a néprajzos szemszögéből történt, a kémiai folyamatok kevésbé részletes leírása semmit nem változtat a munka tudományos értékén. A mintakincsnek, a formakészítésnek, a kékfestő kelmék használatának, a megújulási lehetőségeknek külön fejezetet szentel. A monográfia mai is aktuális alpmunka, megkerülhetetlen kézikönyv a kékfestéssel foglalkozni szándékozó néprajzkutatók, iparművészek, textiltervezők és általában a magyar népi kultúra iránt érdeklődők számára.

Domonkos Ottó tudományos fokozataihoz kapcsolódó disszertációk témakörei is a kékfestéshez kötődnek. A „kisdoktorit” (1961) a nyugat-magyarországi kékfestésből írta, a kandidátusi értekezése ennek a témának a kiterjesztése, *A magyarországi kékfestő ipar* címmel (1981). A következő években a kékfestés témakörében kevesebb tanulmánya látott napvilágot, *A Magyar Néprajzi Lexikon* "kékfestő, -főstő" szócikkét,²⁷ majd a *Magyar Néprajz* sorozat *Kézművesség* kötetének e témába vágó fejezetét írta meg,²⁸ és átfogó jelleghű ipartörténeti munkáinak is mindegyikében jelen van a kékfestés, legyen az a mesterlegények közép-európai kapcsolatai, vagy a *Győr-Moson-Sopron megye népművészete* kötet „Céhemlékek” című fejezete, a céhkataszterek, avagy az árszabások. Egy-egy tanulmány erejéig vissza-visszatért a témához, melyekben korábbi gyűjtéseit, a Baranya megyei, selyeyi műhelyt, a Néprajzi Múzeum török festőmintáit, továbbá a csehországi Dvůr Králové nad Labem (Königinhof an der Elbe) formakészítő központ működését dolgozta fel és publikálta, többek között a Textilmúzeum Évkönyvében. 2009-ben bemutatta a korábbi két tanulmányából kimaradt céhes tárgyi emlékeket is.²⁹

A pápai Kékfestő Múzeum

Első pápai kiküldetésére 1955. június 29-én került sor, a műhely bezárása előtti évben, de már a műemléki védettség alá helyezés (1959) után. Feljegyezte a műhelyben található tárgyakat, eszközöket, történeti dokumentumokat, majd az 1958-as jelentésében kiemeli, hogy mennyire fontos lenne annak megmentése. Felhívja a figyelmet arra, hogy a „műemléki védettség” önmagában nem véd, mert az ipari műemlék fizikai értelemben pusztul, állaga leromlik, s ha ezt a folyamatot nem állítjuk meg, menthetetlenül elvesz valami, ami pótolhatatlan, hiszen az idő szerint már egyedülálló. Így fogalmaz: „A pápai Kluge-féle kékfestő üzemet múzeummá kell alakítani. [...] A szükséges helyreállítási munkákhoz hitelkeretet kell biztosítani. [...] A helyi tanácsnál az üzem rendezéséhez kedvező hangulatot kell kialakítani. [...] A rendezett és múzeummá alakított üzemet a látogatók számára hozzáférhetővé kell tenni.”³⁰

²⁷ Domonkos Ottó: Kékfestő, -főstő. In: Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon II. Budapest, 1979. 118–120.

²⁸ Domonkos Ottó: Kékfestés. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): Magyar néprajz. 3.. Kézművesség. Budapest, 1991. 386–391.

²⁹ Domonkos Ottó: Magyarországi festőcéhek III. Pecsétek, címerek, céhedények, céhládák. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények, 47. (2009) 1. sz. 133–150.

³⁰ SoM-NA 318.

Nyomatékosító szavai és az azt követő tettei, szakmai elhivatottsága nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a műhelyt sikerült teljes egységében megmenteni és múzeummá alakítani. Kapcsolata a Kékkfestő Múzeummal – mint ahogy a mesterséggel is – élethosszig tartott, az évtizedek alatt sok szakmai és érzelmi szál fűzte Pápához, annak ellenére, hogy sosem volt a múzeum állandó munkatársa.³¹ Elkészítette az első kiállítás forgatókönyvét, oroszánrészt vállalt a kiállítás megvalósításában, melyhez négy nyelven megjelent vezetőt is írt. A már idézett, Endrei Walterrel közös tanulmányuk alcíme „A pápai Kékkfestő Múzeum megnyitása elé”, melynek második részében helyiségenként és tárlónként mutatja be a múzeum kiállítását. Az ország első textilmúzeumaként jegyzett Kékkfestő Múzeum 1962. augusztus 2-án nyitotta meg kapuját, a megnyitóbeszédet Végh László könnyűipari miniszterhelyettes mondta.³² Az eseményen megjelentek a műhely egykori dolgozói is (3. kép).

A múzeum első gondnoka az 1970-es évek közepéig a Kluge-család leszármazottja, Sinkó Ottóné, született Karcsay Borbála (ahogy közeli ismerősei nevezték, Baba) volt, akinek munkáját Domonkos Ottó szakmai tanácsokkal segítette, mivel a fiatal múzeumnak nem volt muzeológusa. Felismerte, hogy a Kluge-család iratanyaga levéltári őrzést igényel, ezért szorgalmazta a dokumentumoknak a Veszprém Megyei Levéltárba kerülését, mely a pápai fióklevéltár fennállása alatt Pápán volt, majd 2021-ben visszakerült Veszprémbe.³³ A Kékkfestő Múzeum megnyitásakor muzeális kiállítóhelyként került bejegyzésre, 1975-re sikerült előrelépni, az intézmény szakgyűjteményi besorolást kapott. Domonkos Ottó kardoskodott az országos gyűjtőkörű múzeumi rangra emelés mellett szakmúzeum vagy tematikus múzeum formájában. A múzeum ennek érdekében elkezdte gyűjteni a megszűnő műhelyek anyagát, majd a működő műhelyek kékkfestő termékeit is. Saját gyűjtéseinek anyagát is a Kékkfestő Múzeumnak ajánlotta fel, mellyel a gyűjteményi anyag több ezer darabbal (textilek, fotóanyag, szakkönyvek), gyarapodott. A műhely fennállásának 200. évfordulójára újonnan megnyílt a felújított műhely, mely alkalomra megírta a Kluge-család és a műhely azóta is alapműként szolgáló történetét.³⁴ A múzeumról 1985-ben a Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára sorozatban jelent meg összefoglalója, melyet 2005-ben, bővített formában, újból kiadtak.

A múzeum fenntartása az ezredfordulót követő években bizonytalanná vált, melyet Domonkos Ottó aggodalommal kísért figyelemmel. Javasolta, hogy ha a fenntartási problémákat a múzeum önmaga nem is tudja megoldani, de legalább szakmai alapon erősítse meg magát és szervezeti hovatartozását. Már ezekben az években elhangzott tőle az is, hogy a szakma és a múzeum védelme érdekében fontos lenne kezdeményezni egy

³¹ 1963 és 1967 között másodállásban dolgozott a múzeumnak, a Textilipari Kutató Intézet megbízásából. Ld.: *Turbuly Éva*: Kismesterségek vonzásában. A 80 éves Domonkos Ottó köszöntése. Soproni Szemle 62. (2008) 4. sz. 65–78.

³² *Domonkos Ottó*: A pápai Kékkfestő Múzeum. Sine loco, 1962.

³³ A Kluge-család (Pápa) iratai. Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, XIII.81.

³⁴ *Domonkos Ottó*: A pápai Kluge-féle kékkfestő üzem 200 éves jubileumára. In: A Textilipari Múzeum Évkönyve 5. (1983), Budapest, 3–51.

3. kép. A pápai Kékfestő Múzeum megnyitása, 1962.

magasabb szintű örökségvédelmi felügyeletet. Ez lépésenként valósulhatott meg, így a magyarországi kékfestés hagyománya 2005-ben felkerült a Szellemi Kulturális Örökség jegyzékére, majd az örökségben érintett további négy ország együttműködésével a kékfestés (Blaudruck / modrotisk / modrotlač) néven ismert, rezerv eljárású dúcnyomás és indigó textilfestés Európában 2018. november 28-án felkerült az UNESCO „Az emberiség szellemi kulturális öröksége” reprezentatív listájára.³⁵ Az elismerés pápai átadó ünnepségén 2019-ben Domonkos Ottó is jelen lehetett.

Kékfestő barátságok

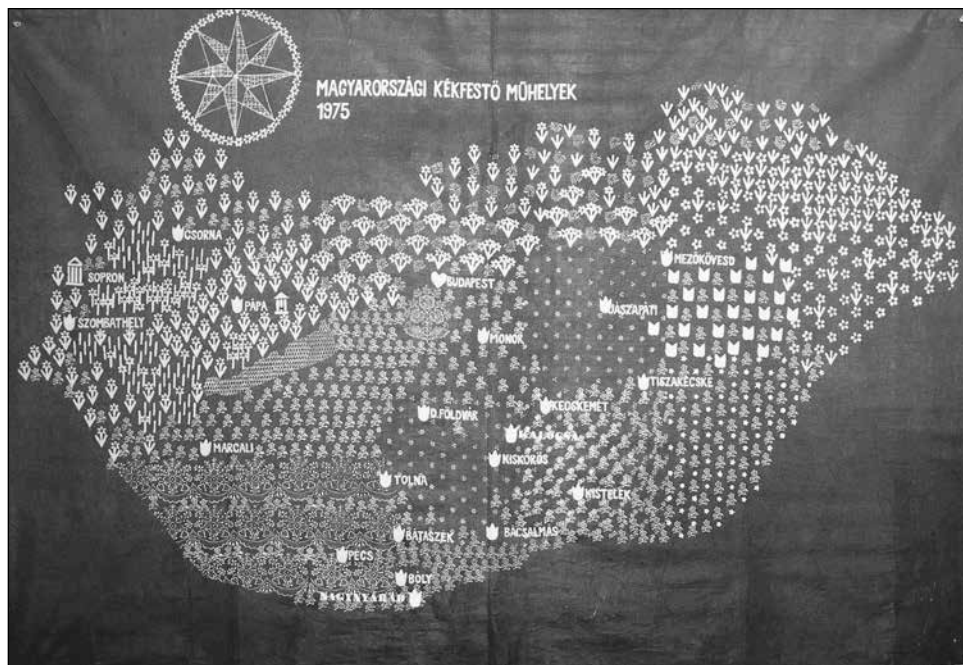
A kékfestőipart feltáró gyűjtései során megismerkedett sok műhellyel és mesterrel, akikkel folyamatosan tartotta a kapcsolatot. Évtizedes barátságot ápolt, levelezést folytatott velük. Különösen kedves volt számára a nagynyárádi Sárdi, a tiszakécskei Kovács család, a dunaföldvári Vadász-Gál műhely, de nyitott volt a fiatal műhelyek felé is, támogatta az utánpótlás kinevelését. A győri kékfestőműhely szép példája egy szünetelő műhely újbóli felemelkedésének és sikerének. Dr. Bolyós András debreceni kékfestővel szakmai kapcsolatba került, aki a kékfestőmunka gyakorlása mellett tudományos kutatómunkát is végzett és publikált a mesterség kémiai vonatkozásairól, mely jól kiegészítette a már feltárt történeti-néprajzi ismereteket.³⁶ A kékfestők találkozási lehetőségét élesztette újra

³⁵ <https://ich.unesco.org/en/RL/blaudruck-modrotisk-kkfests-modrotla-resist-block-printing-and-indigo-dyeing-in-europe-01365> (hozzáférés: 2023.02.26).

³⁶ Bolyós András: Adatok a magyarországi kékfestés kialakulásához. In: Textil- és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum Évkönyve, 11. (2003), Budapest, 5–19.

a Képfestő Múzeum 1984-től „Képfestőmesterek találkozója” című rendezvénysorozatán, melyen a képfestőmesterek és családjaik vettek részt. Ezek kiváló alkalmat adtak a távol élő mesterek személyes találkozására, szakmai és baráti beszélgetésekre, melyeken Domonkos Ottó is igyekezett részt venni.

Szoros barátság fűzte Bódy Irén iparművészhez, aki kérésére 1975-ben elkészítette az országban akkor működő 21 műhelyt ábrázoló térképet, mely ma is ikonikus darabja a múzeum gyűjteményének (4. kép).³⁷ Ugyanebben az évben „Hagyomány és modernség” címmel készült kiállítás a Soproni Múzeum és Bódy Irén Munkácsy-díjas érdemes művész képfestőiből, melyet Franciaországban, a Magyar Hetek keretében Brest, Amiens és Calais városokban mutattak be. A művésznő életmű-kiállítása a Képfestő Múzeum szarítópadlásán kapott helyet 1991-ben, majd 2000-ben selyemre nyomott munkáival egészült ki. 1991-ben elhangzott megnyitó beszédében Domonkos Ottó hangoztatta: „Aki ma Európában ismeri és szereti a képfestést, annak a pápai Képfestő Múzeum zarándokhelyévé fog válni”³⁸ A Múzeum valóban nemzetközi hírnévre tett szert, melyhez nagyban hozzájárult az iparművész munkássága, mellyel a képfestés technológiájának és mintakinésének művészetekben is alkalmazható voltát sikerült bemutatnia (5. kép).

4. kép. Bódy Irén térképe a magyarországi képfestő műhelyekről, 1975.

³⁷ A térkép topográfiai szempontból hozzávetőlegesnek tekinthető, Sopron jele például nagyjából Kőszeg helyén található (A Szerk.).

³⁸ Erdei T. Lilla – Sz. Farkas Ananka (szerk.): Bódy Irén a képfestés művésze. Budapest–Veszprém, 2020. 45.

5. kép. Bódy Irén életmű-kiállításának megnyitója, 1991.

A magyarországi kétfestés mintakincse

A mintakincs tanulmányozása mindig is fontos szerepet játszott munkásságában, gyűjtései során a minták dokumentálása mellett, ahol lehetett, a mintaneveket is lejegyezte. Külön tanulmányt írt „Haladó mozgalmak tükröződése a kétfestés mintakincsében” címmel,³⁹ melyben a kétfestőipar szerepét mutatta be a 19. század közepén, majd a 20. század elején kibontakozó iparpártoló mozgalmakban. Nemzeti jelképeink megjelenése a termékeken ugyan egy időre reflektorfénybe helyezte a kétfestést, mely eljutott a magasabb osztályok szintjére is, de célját, a hazai ipar védelmét nem érte el.⁴⁰ A „Fejezetek a nyugatmagyarországi kétfestés történetéből II.” című tanulmányában a kétfestő használatának ismertetésénél az egyes textileket igyekezett összekapcsolni a minták szín- és formavilágával, elnevezésével, a különböző korosztályokkal, etnikai csoportokkal. Az asztalterítőknél például a terített asztalt idéző mintakincs jelentőségéről szól, utalva azok eredetére, a viseleti daraboknál a szoknyák, kendők, kötények mintázatára, végül a mintakincs különböző történeti rétegeit is összefoglalja.

³⁹ *Domonkos Ottó: Haladó mozgalmak tükröződése a kétfestés mintakincsében.* In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. 11. (1969), 177–198.

⁴⁰ A kétfestők ma sem tudják iparjogvédelmi érdekeiket érvényesíteni, márkavédelmet bejegyeztetni főként az utóbbi években felerősödött képesítéssel nem rendelkező, magukat és termékeiket kétfestőnek nevező konkurenciával szemben.

6. kép. Domonkos Ottó 80. születésnapján feleségével, 2008.

Ugyanígy megjelennek a minták a vásári körzetekről szóló munkájában is az egyes műhelyek ismertetésénél. A mintakincs teljes feldolgozására már nem vállalkozott, de előmunkálatai, a felgyűjtött adatmennyiség nagyban segítette és ösztönözte a későbbi kutatásokat. A mintakincshez kapcsolódóan elvégezte az alapvetést a formakészítés kutatásához is. A Textilipari Kutatóintézet támogatásával 1965-ben a csehországi Dvůr Králové nad Labem formakészítő műhelyben járt Jozef Vlk mesternél, ahol a mintafakészítés fortélyait a szakma specialistáitól láthatta. A tanulmányút eredményének publikálására több, mint ötven év elteltével került sor a *Textilmúzeum Évkönyvében*, mely az első részletes hazai bemutatása a formakészítésnek és eszközkészletének.⁴¹ A képfestőmesterek közül többen tudtak mintafát készíteni,⁴² de ezek egyedi darabok, voltak és általában

⁴¹ *Domonkos Ottó*: Egy csehországi formakészítő központ Dvůr Králové – Königinhof. In: *Textil- és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum Évkönyve*, 11. (2003), Budapest, 20–46.

⁴² Többek között Gál Gyula Dunaföldváron és Sztaricskay Ferenc Békéscsabán.

saját szükségletre készültek. A többi mester ilyen jellegű tudása a nyomódúcok javítására, karbantartására korlátozódott, a mintákat specialistáktól, mint az említett Jozef Vlk formakészítőtől rendelték. Domonkos Ottó munkásságának köszönhetően a magyarországi kékfestés mintakincsének feldolgozásához szinte minden adott volt.

Domonkos Ottóval, – „Ottó bácsival” – 1992-ben ismerkedtem meg az egyetemi éveim megkezdése előtt, a Soproni Múzeumban töltött két év során. A néprajz szak elvégzése után 2001-ben kerültem a pápai Kékfestő Múzeumba, egyúttal elkezdtem doktori tanulmányaimat az ELTE Európai etnológia szakán. Javaslatára a tanulmányok ideje alatt témát váltottam és bátorítására elkezdtem a kékfestés mintakincsével foglalkozni. Felkértem, hogy vállalja el a témavezetést, amit ő örömmel elfogadott. A Kluge műhely mintakönyveinek digitalizálása és feldolgozása eredményeként *A pápai Kluge kékfestő-műhely mintakönyvei* című három nyelvű albumot állítottuk össze 2003-ban, melyhez a bevezető tanulmányt Domonkos Ottó írta, a mintákat közösen válogattuk és csoportosítottuk. A rendelkezésre álló anyag feldolgozása során a mintahordozók különbözősége, összehasonlíthatósága, valamint a több ezer minta kezelése okozta a legnagyobb nehézséget. Konzultációink során folyamatosan ellátott tanácsokkal, javaslatokkal és a minták rendszerezéséhez ritkaságszámba menő szakirodalmakat kaptam tőle. A disszertációt 2008-ban védtem meg, melynek kiadását már akkor szorgalmazta.⁴³

Ugyanebben az évben töltötte be 80. életévét, mely alkalommal Domonkos Ottót a Kékfestő Múzeumban köszöntöttük és sor került *A magyarországi kékfestés* című, eredetileg 1981-ben megjelent munkája angol nyelvű változatának könyvbemutatójára (6. kép). Mindig bízott abban, hogy lesznek követői, akik a kékfestés kutatását hasonlóan szívégyüknek tekintik és azon munkálkodnak, hogy fizikai valójában is fennmaradjon az immár UNESCO jegyzékén szereplő magyarországi kékfestés hagyománya. Szívégye volt, hogy méltó megbecsülést kapjon a Közép-Európában egyedülálló ipartörténeti műemlék, a pápai Kékfestő Múzeum, és legyen kereslet a kékfestő kelmére, mely által a kékfestő szakma is tovább élhet.

⁴³ A disszertáció kiadására eddig még nem kerülhetett sor.

1952. szeptember 10-én Domonkos Ottó néprajzkutató kópházi gyűjtőútján lefényképezett egy egérfogót. (1. kép) Mondhatnánk, hogy ebben aztán semmi rendkívüli nincs. Valóban. Hiszen a 20. századot megelőző időkben a tájképek, a látképek vagy az életképek között meglepően hatott volna egy ilyen eszköz ábrázolása, de a második világháborút megelőző évtizedektől fogva már nem okozott meglepetést. Marcel Duchamp „Forrás” címmel felruházott, piszoárt ábrázoló fényképének ismeretében a fénykép ekkor már mindent „elbirt”. Számunkra, akik együtt dolgoztunk Ottó bácsival, mégis különös jelentőséggel bír ez a látszólag jelentéktelen felvétel.¹ A személyes ismeretség okán is biztosan mondhatom, hogy Ottó bácsi nem művészi szándékkal készítette a felvételt, mégis rengeteg információt közvetít. Készítése előtt szelektált a körülötte lévő tárgyakból, majd azt

1. kép. Egérfogó, Kópháza, Payrich Ferenc. Fotó: Domonkos Ottó, 1952. szeptember 10.
(Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám: SoM-AF 5)

¹ Sok éven át a Storno-házban, a Soproni Múzeum irodájában együtt dolgoztunk Kiss Melinda művészettörténésszel és Kelemen István történésszel, ahova dr. Domonkos Ottó nyugdíjasként, de aktív kutatóként rendszeresen, szinte minden héten bejárt dolgozni, segítséget kérni, egyeztetni, és a fiatalabbakkal tapasztalatait megosztani.

kapta lencsevégre, amit lényegesnek talált. Mindez láttatja, hogy mi volt gondolatának fókuszában, de választása rengeteget elárul a szakértelméről is. A témához fűződő érzékenységgel olyan részleteket vett észre, ami nekünk nem tűnne fel. Értéke az információban van, a tárgy megismerésének társadalmi hasznosságában: megmutatja milyen az anyaga, a szerkezete, és azt is, hogyan működik. Érték, mert egy szakavatott szemlélő válogatása. Ebben a felfedezésben jelen van a megismerésre törekvő tiszta szándék, ellentétben az alkalmazott fotográfia olyan területeivel, mint a reklámfotózás, amely a kereskedelmi haszon reményében gyakran szebbet és többet láttat.

Ortutay Gyulának, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja vezetőjének levele 1952. július 7-én érkezett a Soproni Múzeumba, melyben tájékoztatta az intézmény vezetőjét, hogy július 1-jével Sopronba helyezi segédmuzeológusnak Domonkos Ottót.² A frissen kinevezett szakember július 18-án foglalta el munkahelyét és alig több, mint egy hónappal később első gyűjtőútja Kapuvárra, majd Kópházára vezetett.³ A Hanság állattartásának kutatásába még abban a hónapban szerették volna bevonni, amelyre korábban Béres András mellett több más néprajzkutatót is kijelöltek,⁴ a fiatal néprajzkutató azonban felmentését kérte. Az évekig tartó ízületi betegségéből éppen kilábal, és hosszan tartó terepmunkát egyelőre nem szeretett volna vállalni.⁵ Kisebb utakat azonban igen: 1952. szeptember 9-én Kapuváron, majd 10-én Kópházán végezett gyűjtő- és kutatómunkát, amikor is az említett egérfogót lefényképezte. 1952 őszén Sopronon kívül öt környékbeli településen készített fényképeket és volt, ahova többször is visszatért.⁶ A múzeum fotótárának létrehozása is ehhez az évhez és Domonkos Ottóhoz köthető. A kutatás és a gyűjtőutak alatt megszorodott fotók használata megkövetelte, hogy visszakereshető nyilvántartást hozzon létre, ráadásul nemcsak ő, de Nováki Gyula is rengeteget fotózott a régészeti feladatok ellátása közben. 1952-ben elindította a fotógyűjteményt,⁷ amelyhez mutatókat is készített.⁸ A sokasodó feladatok az eltelt néhány év alatt végül azt eredményezték, hogy az 1958-ban restaurátori munkakörbe kerülő Adorján Attila vette át a fotólaborálást és a fotógyűjtemény kezelését, akinek Csatkai Endre a fotózásra is engedélyt adott.⁹ Domonkos Ottó fokozatosan adta át a fényképezést. Kezdetben elsősorban a reprodukciós fotózást, majd később minden képet Adorján Attila készített. Domonkos Ottó 1963-ig fényképezett aktívan, utána már csak elvétve fotózott, például a Soproni Szüret eseményéről (1967) vagy távolabbi útjai alkalmából (Freiburg, Drezda, 1968).

² Soproni Múzeum (SOM), Iktatott ügyviteli iratok (Ikt. ügyv. ir.), 505/1952. 1952. június 30.

³ SOM, Ikt. ügyv. ir. 538/1952. 1952. július 19.

⁴ SOM, Ikt. ügyv. ir. 559/1952. 1952. július 25.

⁵ SOM, Ikt. ügyv. ir. 700/1952. 1952. szeptember 20.

⁶ Soproni Múzeum Fényképtára, I. leltárkönyv leltári tételeinek dátumai alapján.

⁷ Soproni Múzeum Fényképtára, I. leltárkönyv, Csatkai Endre a leltárkönyvet hivatalosan nyilvántartásba vette, amelyet a tábla belső oldalára írt. 1953. január 1-re dátumozta a bejegyzést, de 1952-ben már kerültek tételek a leltárkönyvbe.

⁸ Dr. Domonkos Ottó: Munkásságom rövid összefoglalása. SoM-NA 482., 1963. március 27.

⁹ Bartha Dénes – ifj. Sarkady Sándor: Városunk hűségese megörökítője. Beszélgetés a 75 éves Adorján Attilával. In: Soproni Szemle, 57. (2003/4), 385.

2. kép. Hidas (disznóól), Mihályi, Korona utca 4., Fotó: Domonkos Ottó, 1952. szeptember 17.
(Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám: SoM-AF 15)

Pályája kezdetén már fontos, mindennapi munkaeszköz volt a muzeológus számára a fényképezőgép. Sopron és környéke történeti feltárásában és műemlékvédelmi kutatások közben elsőként id. Storno Ferenc készített rajzokat. Ő jelentette a legkorábbi tudatos képi dokumentálást a környéken. Néprajzi témában Rupprecht Mihály Ágfalván készített fotói inkább tekinthetők a polgári élet vívmányának, a fotografálás „alkalmi” beszivárgásának, mint tudatos gyűjtésnek, annak ellenére, hogy a soproni néprajzkutatók által számontartott dokumentumok.¹⁰ Kapuvári és soproni zsánerképei pedig leginkább a 19. században népszerű, népeleti festmények inspirációi. A *Fényképészeti Lapok*ban megjelent cikkében hangot is ad annak, hogy a fotográfusnak a rajz és a festészet ismerete is szükséges.¹¹ Tudatos és rendszeres, kutatási céllal készített néprajzi fényképezésről elsőként Bünker János Rajnárd esetében beszélhetünk, amit a Soproni Múzeumban őrzött brómezüst zselatinos felvételek igazolnak.¹² Storno Miksa is készített felvételeket műem-

¹⁰ Soproni Múzeum Fényképtára, Rupprecht Mihály ágfalvi és zsánerfotói.

¹¹ *Rupprecht Mihály: A közönség fényképészeti ízlése és még valami.* (Elmefuttatás.) *Fényképészeti Lapok* 1 (1882), 5. sz., 65–67.

¹² Soproni Múzeum Fényképtára, Bünker János Rajnárd fotói

3. kép. Gádoros ház, Beled, II. Rákóczi Ferenc utca 195. Fotó: Domonkos Ottó, 1953. április 1.
(Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám: SoM-AF 186)

4. kép. Üstökös ház, Beled, Kossuth Lajos utca 4. Fotó: Domonkos Ottó, 1953. április 1.
(Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám: SoM-AF 193)

lékvédelmi munkája során a háború előtt.¹³ Ugyanígy tett akkor, mikor a Bécsi és Balfi utcák középkori eredetű épületeit próbálta felkutatni és dokumentálni, amelyről 1956-ban publikált a *Soproni Szemlében*.¹⁴ Az 1930-as évektől kezdve Csatkai Endre művészettörténész síkfilmre és üvegnegatívra fényképezett köztéri alkotásokat, épületeket, tárgyakat, egyházi emlékeket és iratokat. Ezzel is magyarázható, hogy a „gyámsága alá” érkező fiatal Domonkos Ottónak természetes munkaeszköze volt az akkor költséges hobbinak számító fényképezés. A fotók készítésénél a valóságúságra törekedett és arra, hogy a kép dokumentum értéke minél nagyobb legyen és a legtöbb információt hordozza. Ennek megfelelően nem szokatlan, hanem hagyományos nézőpontokat választott, gyakran az épületek fotózásánál megszokott nézetekben. Viselet fényképezésénél például a portréalanyokat szemből és hátulról, sőt oldalról is megörökítette azért, hogy a ruha minden irányból és minden részletében rögzítve legyen (5/a és 5/b képek). Gyakran a személyt a tárggyal együtt fényképezte, így meghagyta azt a kontextusában. Ezzel a kép ezernyi információ és történet hordozójává vált (8. kép). A múzeumi publikációk vagy nívósabb

5/a kép. Régi viseletbe öltözött leány, Kópháza,
Fotó: Domonkos Ottó, 1954.
(Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám:
SoM-AF 1595)

5/b kép. Régi viseletbe öltözött leány hátulról, Kópháza,
Fotó: Domonkos Ottó, 1954.
(Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám:
SoM-AF 1594)

¹³ Soproni Múzeum, Storno-gyűjtemény, Storno Miksa fotói

¹⁴ *Storno Miksa: Középkori részletek külvárosi lakóházakon*. In: *Soproni Szemle*, 10. (1953), 3. sz. 261–264.

kiadványok esetén azonban továbbra is – ahogy ez a háború előtt is történt – Diebold Károlytól rendeltek fotót, vagy korábban elkészített képeit használták.

A gyűjtőutak engedélyeztetését a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának a Muzeológiai osztályával, majd később a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztályával kellett egyeztetni. A kiszállás megtörténte után jelentést kellett továbbítani, amelyben rövid beszámolót készített. Közölte, hogy merre és kinél járt, milyen fényképeket készített, kivel beszélt. A gyűjtött tárgyakat felsorolta és indokolta, hogy azok miért fontosak a gyűjtemény gyarapítása szempontjából. Előfordult, hogy pénzt kért a gyarapításra.¹⁵ A megvásárolt nagyobb gyűjtemények esetében levélben tartotta a kapcsolatot a tulajdonossal, hogy mikor tud visszamenni és megvásárolni a tárgyakat, ahogy ez például Molnár István esztergályos műhelye esetében, Mihályiban is történt.¹⁶ A kiküldetésben feladata volt, hogy minél több emberrel felvegye a kapcsolatot és beszéljen.¹⁷ A szükséges kiszállás útiköltségét, valamint a gyűjtést követő szállítások intézéséhez a pénzt a Múzeumi Főosztály utalta ki, de a döntésről előtte a múzeumot levélben tájékoztatták.¹⁸ Ez mindig a jelentés alapján vagy az előtte lezajlott levelezés alapján történt. Előfordult, hogy külön kértek pénzt gyűjtéshez és tárggyarapításhoz, ahogy ez a Fertő esetében is történt.¹⁹

Megesett, hogy a „kiruccanás” eredmény nélkül zárult, miután meglátogatta a fertőrákosi TSz kovácsmesterét, így a Fertő esetében a beszámolóba az alábbi sor került: „Más téma gyűjtésére vagy vásárlására sem időm sem pénzem nem volt, így eredménytelen utat tettem.” Általában ősszel és tavasszal utazott vidékre, a mélyebb feldolgozásra és leltározásra pedig a téli időszak adott nagyobb lehetőséget. Ez látható a kiszállások eloszlásából is. Kialakult rendszer volt, hogy az intézmény a hatóságot értesítette az érkezéséről, valamint megpróbált beszélni fontosabb személyekkel, például a helyi tanítóval.²⁰ Az utazás vasúton történt, de a vonathoz történő szállításhoz fuvarozó kocsist fogadtak. Az apróbb tárgyakat nyilván magukkal is vihették, azonban gyakran adódott, hogy a nagyobb tárgyakkal együtt „darabáruként” adták fel a vonatra. Az 1956. augusztus 15-én Petőházán eltöltött napon a tárgyakat Fertőszentmiklósra kellett szállítani, mert a vonat csak ott vett fel darabárut. A felfogadott kocsis – mint orvvadász – kilátásba helyezte egy kampósbotba szerelt puska felkutatását is. Felajánlotta, hogy vadászatra magával vinne valakit, aki fényképezhetné a vadfogás változatait. Természetesen a legteljesebb titoktartás jegyében!²¹

¹⁵ SOM, Ikt. ügyv. ir. 749/1952. 1952. október 8.

¹⁶ SOM, Ikt. ügyv. ir. 760/1952. 1952. október 15.

¹⁷ SOM, Ikt. ügyv. ir. 831/1952. 1952. november 10.

¹⁸ SOM, Ikt. ügyv. ir. 412/1953. 1953. május 22.

¹⁹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 553/1953. 1953. június 13.

²⁰ SOM, Ikt. ügyv. ir. 381/1955. 1955. május 30.

²¹ SOM, Ikt. ügyv. ir. 450/1956. 1956. augusztus 16.

1. sz.

HIVATALOS IGAZOLVÁNY

Név: Domonkos Ottó

Fogl: múzeológus

Szül. év, hely: 1928. Orgerény

Lakcím: Sopron, Rét u. 14.

Budapest, 1953. március 20.

Hivatalosan igazolom, hogy Domonkos Ottó
a Magyar Nemzeti Múzeum - Néprajzi Múzeum megbízásából az ország egész területén néprajzi tanulmányokat végez és a Múzeum részére tárgyakat gyűjt. E célból a lakosság minél több tagjával kapcsolatot teremt, fényképez, rajzol stb.

Kérem az illetékes hatóságokat, hogy múzeumunk hivatalos kiküldöttjét fontos közérdekű és tudományos munkájában a legmésszebbmően támogatni sziveskedjenek.

D. D. D. D.
az Üzemi Bizottság titkára

Imre...
főigazgató

6/a-b kép. Domonkos Ottó hatósági igazolványa, melyet az Országos Néprajzi Múzeum állított ki (Soproni Múzeum, Helytörténeti gyűjtemény, Kézirattár, Leltári szám: SoM-K 2023.2.1)

Fontosnak és saját eredménynek tekintette a Kárpáti-malom műemléki védelem alá kerülését, ezt személyes beszélgetéseink során többször megemlítette, közvetlenül a halála előtti években is. Ő javasolta műemléki védettség alá helyezést, amelyhez fotódokumentációt is készített. 1953. áprilisában járt Sopronbánfalván, amikor megtekintette az akkor özv. Kárpáti Sándorné tulajdonában lévő ún. „Tiefbrunner féle” vízimalmot, vagy Kárpáti-malmot. Még ebben a hónapban levelet írt Sopron Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának, amelyben tájékoztatást adott, hogy kísérletek voltak a malomba való betörésre és többször rongálás is történt, amely ellen a tulajdonos védekezni nem tud. A malom teljes berendezéssel rendelkezik és az egyik legrégebb vízimalom, amelyet megőrzésre javasol.²²

²² SoM, Ikt. ügyv. ir. 332/1953. 1953. április 28.

NÉPMŰVELÉSI MINISZTERIUM
MÚZEUMI FŐOSZTÁLY
Epesi, VIII., Puskin-u, 14-16.

46. szám

GYŰJTÉSI-ÁSATÁSI IGAZOLVÁNY

Név: Domonkos Ottó

Foglalkozás: muzeológus

Szül. év, hely: 1928, Orgovány

Lakóim: Sopron.

P. H.

tulajdonos névalírása.

Hivatalosan igazolom, hogy Domonkos Ottó
muzeológus a Népművelési Minisztérium Múzeumi
Főosztálya megbízásából a muzeum gyűjtő-
területén néprajzi
tanulmányokat végez és a soproni Liszt Ferenc
Múzeum részére tárgyakat gyűjt, tudományos kutatómunkát végez, amelynek során
a lakossággal közvetlen kapcsolatot teremt, rajzol, fényképez, térképet használ.
Kérem az illetékes hatóságokat, hogy a múzeum hivatalos kiküldöttjei, köz-
érdekű tudományos munkájában támogatni sziveskedjenek.

Jelen igazolvány a 93. sz. múzeumi arcképes ~~nyomtatvány~~
hivatalos igazolvánnyal együtt visszavonásig érvényes.

Budapest, 1953. szept. hó 22. napján.

P. H.

személyügyi előadó főigazgató - osztályvezető

7/a-b kép. Domonkos Ottó gyűjtési-ásatási igazolványa, melyet a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya állított ki (Soproni Múzeum, Helytörténeti gyűjtemény, Kézirattár, Leltári szám: SoM-K 2023.2.2)

Az 1950-es évek végétől fokozatosan átvette az múzeumvezetői feladatokat Csatkai Endrétől, majd 1963-ban múzeumigazgató lett.²³ Rendszeres őszi és tavaszi gyűjtőútjainak sora megszakadt, de a kutatómunkát és a publikációt nem hanyagolta. A fényképek továbbra is fontos részét képezték a mindennapjainak. Hangsúlyozta a kép és a vizuális kultúra fontosságát a múzeumi munkában és a nevelésben. 1978-ban például beszerettek egy automata diavetítőt a Soproni Városszépítő Egyesület támogatásával, amelyet utcai ismeretterjesztésre használtak. A Soproni Ünnepi Hetekre tették a „képmutogató” nevű program bevezetését. Naponta 17 órakor indult a vetítés és két műsorban (40-50 perc)

²³ SoM, Ikt. ügyv. ir., Számos iratból látható, hogy Domonkos Ottó intézte a múzeum ügyeit, fokozatosan átvette a vezetői feladatokat.

8. kép. Almaprés összerakva, mellette Marics Kálmán,²⁴ Mihályi, Árpád utca 31., Fotó: Domonkos Ottó, 1952. szeptember 18. (Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám: SoM-AF 29)

100-100 képet vetítettek. Az egyik a múzeum értékesebb tárgyait és a kiállításokat mutatta be, a másik a Soproni Városszépítő Egyesület 110 éves munkájának eredményeiből válogatott. A műsor rejtvényt is tartalmazott, amelyben a számozott tájképek és városképek megfejtését kellett beküldeni. Az Ünnepi Hetek zárónapján ismertették a megfejtéseket és a pályázók közül a legtöbb helyes megoldást beküldőket jutalmazták.²⁵ A mára fontos múzeumi szakterületként kezelt múzeumpedagógia megteremtésében hangsúlyozta Csatai Endre úttörő szerepét. Elsőként tette rendszeressé az időszakos kiállításokat Sopronban, műkedvelő előadásokat tartott, felnőtt és gyerekcsoportokat vezetett és foglalkoztatott.

²⁴ A személyt a Régiségtár facebook oldal követői, közöttük unokája határozta meg az online térben.

²⁵ Kisalföld 34., (1978), 151. sz., június 29. 8. p. „Képmutogató”

9. kép. Lábasház Fotó: Domonkos Ottó, 1953. szeptember (Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám: SoM-AF 811)

10. kép. Lábasház Fotó: Domonkos Ottó, 1955. (Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám: SoM-AF 3937)

„Fényképezni annyi, mint birtokba venni a lefényképezett tárgyat.”²⁶ 1953 szeptemberében a felújítás alatt álló, majd 1955-ben a felújított Lábasházat is lefényképezte, „birtokba vette” (9-10. képek). Korábban Csatkai Endre elérte, hogy a Népművelési Minisztérium a Lábasház felújítására pénzt biztosítson,²⁷ majd 1953. augusztus 5-én levélben fordult a Sopron Városi Tanács Végrehajtó Bizottságához az épület átengedése ügyében. Indoklásában arra hivatkozott, hogy a múzeum nyomasztó helyszűkében szenved.²⁸ Az elkövetkező több, mint tíz évben Domonkos Ottó szakmai munkája kiteljesedésének egyik helyszínévé vált a ház. Követte az építkezést, intézte ügyeit és benne három állandó kiállítást rendezett. Elsőként a soproni vasipar történetéről (1956), majd a soproni ruházati iparágak történetéről (1960), végül a múzeum céhemlékeiből (1965).²⁹ Még ez-

11. kép. Sopron városi kórház, Dr. Khoór Ödön császármetszés közben a szülészeti műtőben.
Fotó: Domonkos Ottó, 1954. április 1. (Soproni Múzeum, Fotótár, Leltári szám: SoM-AF 1177)

²⁶ Susan Sontag: A fényképezésről. Budapest, 2007, 10.

²⁷ SoM, Ikt. ügyv. ir. 561/1953. 1953. július 13.

²⁸ SoM, Ikt. ügyv. ir. 589/1953. 1953. augusztus 5.

²⁹ Bolodár Zoltán: A Soproni Múzeum kiállításai. In: Soproni Szemle, 71. (2017), 4. sz. 401–404. Az említett kiállításokról készült képeket ld. Kücsán József cikkében a jelen számban.

előtt – a rendszeres gyűjtőutak befejezése miatt is – felhagyott a fényképezéssel, és egyre inkább Adorján Attilára támaszkodott a fotók felhasználásakor. A Soproni Múzeumban őrzött fotói helytörténeti-, és néprajzi szempontból is jelentős értékkel bírnak nem csak Sopron és környéke számára. Munkássága ezen tárgyilagos része a művészfotográfusok szemével talán másképp értékelhető, a muzeológus szeme azonban a „jó fénykép” fogalmán mást ért! „A múzeum nem annyira azt dönti el, melyik a jó fénykép és melyik a rossz, inkább új feltételeket teremt mindenféle fotó megtekintéséhez.”³⁰ Nekünk Ő volt a szakavatott fényképező!

12. kép. Szíjgyártó üzem, Sopron, Várkerület 90. Fotó: Domonkos Ottó, 1963.

Ha egy szakmáról tanulmányt írt, igyekezett a szakmát is megismerni, ezért látogatott el Sopronban a szíjgyártó műhelybe. Tanulmány: A soproni magyar szíjgyártók és csizárók történetéhez.

In: Soproni Szemle 17. (1963/3), 255-260.

³⁰ Susan Sontag: A fényképezésről. Budapest, 2007, 211.

Domonkos Ottó munkáiról utoljára Méri Edina készített összefoglaló bibliográfiát 2008-ban.¹ Azóta jó néhány tétellel bővült a lista, és a szerző tiszteletére készült Domonkos Ottó-emlékszám aktuálissá tette egy újabb bibliográfia elkészítését, amely jelen számban jelenik meg. Egyes folyóiratok, egyesületek, kiadók esetében az ismétlődések elkerülése és a könnyebb olvashatóság végett néhány helyen rövidítéseket alkalmaztunk, amelyeket alább közlünk.

GyMSMMI = Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága

MNL = Magyar Néprajzi Lexikon

MTA TMB = Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Minősítő Bizottság

MTA VEAB = Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottsága

NIT = Népi Iparművészeti Tanács

TKME = Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület

VÁTI = Városépítészeti Tudományos és Tervező Intézet

VMMI = Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága

VITUKI = Vízgazdálkodási Tudományos Kutatóintézet

Domonkos Ottó munkái

1954

- Versenyfelhívás. In: Múzeumi Híradó 4. (1954) 3–4. sz. 106. (Felhívás korabeli, forrásértékű néprajzi fényképek gyűjtésére)

1955

- Adatok a „sodorva nyújtás” kérdéséhez. In: Magyar Textiltechnika 9. (1955) 9. sz. 341–342.
- Egy tisztántúli szőrtarisznyás műhely. In: Néprajzi Értesítő 37. (1955) 191–214.
- A soproni gombkötők céhszabályzata 1633-ból. In: Soproni Szemle 9. (1955) 1–2. sz. 118–128.
- A soproni Liszt Ferenc Múzeum tíz éve a felszabadulás után (1945–1955). 3. Néprajz. In: Soproni Szemle 9. (1955) 3–4. sz. 146–148.

¹ Méri Edina: Domonkos Ottó tudományos munkássága 1952-2008. MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága. Kutatási életművek 4. Budapest – Veszprém, 2008. 19 oldal

1956

- Kovats ár Jegyzes (1848). In: Néprajzi Közlemények 1. (1956) 1–4. sz. 276–279. (szövegközlés)
- Canto 1855. A Méltóságos Gróf Széchenyi István Ur Ő Excelentziája Nagyczenki gazdasághoz Bognár munka. In: Néprajzi Közlemények I. 1956. 1–4. sz. 280–282. (szövegközlés)
- A nagycenki „Hegybéli Articulosok” 1817-ből. In: Soproni Szemle 10. (1956) 1. sz. 67–73.
- Sopron bibliográfiája 1955-ben. In: Soproni Szemle 10. (1956) 4. sz. 391–392. (az adatokat gyűjtötte: Csapody István, Csatkai Endre, Domonkos Ottó és Mollay Károly)
- Vydra, Josef: Der Blaudruck in der slowakischen Volkskunst. Prag, 1954. In: Ethnographia 67. (1956) 1–2. sz. 195–196. (könyvismertetés)

1957

- Adatok a kapuvári férfiruha szabásához. In: Ethnographia 68. (1957) 1. sz. 123–132.
- Péczely Piroska – Csatkai Endre – Domonkos Ottó: Céhen kívüli mesterségek. III. Vadászok. In: Soproni Szemle 11. (1957) 1–2. sz. 131–132.
- Móringlevelek Sopron vidékéről. In: Néprajzi Közlemények 2. (1957) 1–2. sz. 319–324.
- Sopron bibliográfiája 1955-ben. In: Soproni Szemle 11. (1957) 1–2. sz. 159–160. Az adatokat gyűjtötte: Csapody István, Csatkai Endre, Domonkos Ottó és Mollay Károly
- A soproni főzelékárosok céhalakítása 1848-ban. In: Soproni Szemle 11. (1957) 1–2. sz. 136–139.

1958

- Egy keszthelyi köteles munkája. In: Néprajzi Közlemények 3. (1958) 4. sz. 167–224.
- A magyarországi kékfestőipar kutatásának eddigi eredményei. In: Ethnographia 69. (1958) 4. sz. 503. (a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának ülésén tartott előadás, 1957. május 17.)
- 175 éves a pápai Kluge-féle kékfestőüzem. In: Középdunántúli Napló 14. 277. sz. 1958. november 23. 6.

1959

- Die eisengewerbliche Ausstellung des staatlichen Museums der Stadt Sopron. In: Ethnographica (Brno), 1959. 264–272.
- Domonkos Ottó – Nováki Gyula: Fertőd. In: Régészeti Füzetek (1959) 11. sz. 8.
- Nováki, Gyula – Domonkos, Ottó: Fertőd, Archäologische Forschungen im Jahre 1958. In: Archaeologiai Értesítő 86. (1959) 2. sz. 196.
- A soproni gombkötő legények szabályzata. In: Néprajzi Közlemények 4. (1959) 303–308. (szövegközlés)

1960

- Adatok a debreceni kékfestő ipar történetéhez. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1958–1959. Debrecen, 1960. 161–166.

- Egy muzeális értékű gyár: a pápai Kluge-féle kékfestő üzem. In: *Élet és Tudomány* 6. (1960) 12. sz. 355–359.
- Faller Jenő: A soproni Központi Bányászati Múzeum kalauza. A Bányászati Kutató Intézet kiadása, 1959. In: *Soproni Szemle* 14. (1960) 3. sz. 287–288. (könyvismertetés)

1961

- A soproni ruházati iparágak története. Kiállítási kalauz. Liszt Ferenc Múzeum, Sopron, 1960. 32 oldal. Ismerteti: Dávidházy István. In: *Soproni Szemle* 15. (1961) 3. sz. 284–285.
- Fejezetek a nyugatmagyarországi kékfestőipar történetéből (első rész). In: *Ethnographia* 72. (1961) 2. sz. 200–236. 7 térképpel
- Soproni árszabás a 17. századból. In: *Soproni Szemle* 15. (1961) 2. sz. 159–163.

1962

- Adalék a pünkösdi ladikázás történetéhez. In: *Néprajzi Értesítő* 44. (1962) 323–325.
- Egy soproni csiszármester levele a céhmesterhez 1621-ben. In: *Soproni Szemle* 16. (1962) 3. sz. 280–282.
- Domonkos Ottó – Endrei Walter: Európai textilnyomás és a hazai kékfestés. In: *Technikatörténeti Szemle* 1. (1962) 1-2. sz. 36–61.
- A pápai Kékfestő Múzeum. *Sine loco*, 1962. 32 oldal
- Sopron megye pásztorművészete (első rész). In: *Soproni Szemle* 16. (1962) 2. sz. 124–134.
- A süvegviselés történetéhez. In: *Néprajzi Értesítő* 44. (1962) 141–153.

1963

- Adatok a miskolci festő céh megalakulásához (1822). In: *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 3. (1959-1961) Miskolc, 1963. 79–85.
- Sopron megye pásztorművészete (második rész). In: *Soproni Szemle* 17. (1963) 1. sz. 41–51. 16 képpel
- A soproni magyar szíjgyártók és csiszárok történetéhez (Városi céhviták, „feketelisták” a XVII. században). In: *Soproni Szemle* 17. (1963) 3. sz. 255–260. 4 képpel

1964

- Fejezetek a nyugatmagyarországi kékfestőipar történetéből (második rész). A kékfestés néprajzi vonatkozásai. In: *Ethnographia* 75. (1964) 121–154. 5 térképpel
- A győri szíjgyártó legények szokásai a XVII. században. In: *Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve*, 6. szám. Győr, Xántus János Múzeum, 1964. 83–98.
- Kendő-fényező asztal (Glatt-tisch) a kékfestőiparban. In: *Technikatörténeti Szemle* 3. (1964) 1–2. sz. 263–267. 2 táblával
- Domonkos Ottó – Ekés Mihály: A pápai kékfestő múzeum, egy régi magyar ipari műemlék. In: *Magyar Műszaki Múzeumok Évkönyve*, Budapest, 1964. 201–218.

1965

- Horváth Zoltán: Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1964. 206 oldal. In: *Soproni Szemle* 19. 1965. 3. sz. 286–287. (Könyvismertetés)

- A tudományos és népművelő munka aránya a múzeumban. In: Múzeumi Közlemények, 1965. 1. sz. 1–5.

1966

- A soproni Liszt Ferenc Múzeum és kiállításai. (A Győr-Sopron megyei Múzeumi Szervezet kiadványai, 2. füzet). Összeállították: Domonkos Ottó, Környei Attila, Nováki Gyula. Győr, 1966. 48 oldal

1967

- A nyugat-magyarországi tyúkásatról. In: Néprajzi Értesítő 49. (1967) 255-275. 1 térképpel
- Száz éves a Soproni Múzeum. In: Soproni Szemle 21. (1967) 2. sz. 123–154.

1968

- A Soproni Múzeum 1966. évi jelentése. In: Soproni Szemle 22. (1968) 1. sz. 84–86.
- A Soproni Múzeum gyógyszerészeti, orvostörténeti gyűjteménye. In: A Soproni Múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye. Írta: Csatkai Endre, Dávid Ferenc, Domonkos Ottó és mások. Szerkesztette Domonkos Ottó. Sopron, 1968. 5–9.
- Százéves a Soproni Múzeum. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve, 10. Győr, Xántus János Múzeum, 1968. 177–221.

1969

- Haladó mozgalmak tükröződése a képfestés mintakincsében. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve, 11. Győr, Xántus János Múzeum, 1969. 177–198.
- Domonkos Ottó – Vendel Miklós: Jelentés a Központi Bányászati Múzeum 1967-1968. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 23. (1969) 3. sz. 278–280.
- Jelentés a Soproni Múzeum 1967. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 23. (1969) 1. sz. 90–93.
- Sopron város műemléki szabályrendelete 1886-ból. In: Műemlékvédelem 13. (1969) 3. sz. 129–135.

1970

- Csatkai Endre (1896–1970). In: Soproni Szemle 24. (1970) 3. sz. 273–278. (megemlékezés)
- Jelentés a soproni Liszt Ferenc Múzeum 1969. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 24. (1970) 3. sz. 280–283.
- A kesztyűsök munkájáról. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve, 12. Győr, Xántus János Múzeum, 1970. 213–228.

1971

- A csornai képfestő műhely. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve, 13. Győr, Xántus János Múzeum, 1971. 109–159.

- „A helytörténeti kiállítás 25 éve Sopronban” című kiállítás. In: Soproni Szemle 25. (1971) 1. sz. 81–84.
- Domonkos Ottó – Vendel Miklós: Jelentés a Központi Bányászati Múzeum 1969. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 25. (1971) 1. sz. 84–85.
- Domonkos Ottó – Vendel Miklós: Jelentés a Központi Bányászati Múzeum 1970. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 25. (1971) 1. sz. 85–86.
- Néprajz. In: MTA Fertő-táj bizottsága: A Fertő-tájjal kapcsolatos kutatásokat és feltárásokat áttekintő helyzetfelmérő tanulmányok. Budapest, VITUKI, 1969–1971. 3. kötet. A táj lakossága. 1971. 35–47.

1972

- „Handbuch der Tischlerei.” Joseph Fleischhacker nyugat-magyarországi asztalos feljegyzései 1848-ból. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve, 14. Győr, Xántus János Múzeum, 1972. 175–184.
- A Liszt Ferenc Múzeum 1971. évi munkája. In: Soproni Szemle 26. (1972) 4. sz. 367–368.
- A mesterlegények vándorlásának jelentősége a kultúra közvetítésében, 16–19. sz. In: Az 1972. augusztus 29–30-i veszprémi I. Kézművesipartörténeti Szimpózium vitaanyaga. MTESZ Veszprém Megyei Szervezete, Veszprém, 1972. 39–42.
- A pápai Kékfestő Múzeum. In: Éri István (szerk.): Műszaki múzeumok Veszprém megyében. MTESZ Veszprém Megyei Szervezete, Veszprém, 1972. 6–37.

1973

- Hozzászólások. In: Nagybakay Péter (szerk.): Az 1972. szeptember 29-én és 30-án Veszprémben megtartott Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 1973. 32.; 71.
- A kézművesipartörténeti kutatások technikatörténeti vonatkozásai. Vitaindítás. In: Nagybakay Péter (szerk.): Az 1972. szeptember 29-én és 30-án Veszprémben megtartott Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 1973. 55–58.
- Vitazáró összefoglaló. In: Nagybakay Péter (szerk.): Az 1972. szeptember 29-én és 30-án Veszprémben megtartott Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 1973. 69–70.
- A Liszt Ferenc Múzeum 1972. évi munkája. In: Soproni Szemle 27. (1973) 3. sz. 265–269.
- „Múzeumi Hónap” Sopronban (1963–1972). In: Soproni Szemle 27. (1973) 1. sz. 74–83.

1974

- A céhes anyag térképes feldolgozásának tapasztalatai. In: Nagybakay Péter (szerk.): Az 1973. december 14-én és 15-én Veszprémben megtartott II. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. MTA VEAB Településtörténeti Szakbizottsága, Veszprém, 1974. 47–49.
- A vidéki múzeumokban őrzött kézművesipari műhelyek katasztere. In: Nagybakay Péter (szerk.): Az 1973. december 14-én és 15-én Veszprémben megtartott II.

Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. MTA VEAB Településtörténeti Szakbizottsága, Veszprém, 1974. 77–79.

- A Csatkai-díj megalapítása és első odaítélése. In: Soproni Szemle 28. (1974) 1. sz. 83–85.
- A kisiparok néprajzi kutatása. In: Ethnographia 85. (1974) 1. sz. 18–37. (Bibliográfia: 33–35.) 12 képpel és térképpel
- Magyarországi festőcéhek. (Első rész). In: Arrabona – Múzeumi közlemények. A Győri Múzeum évkönyve, 16. Győr, Xántus János Múzeum, 1974. 101–164.
- A település története. In: Ágostházi László – Voith Mária – Dragonits Tamás – Farkas Tibor – Domonkos Ottó – Vargha László: Fertőrákos építészeti, műemléki és idegenforgalmi rekonstrukciós javaslata. Városépítészeti Tudományos és Tervező Intézet (VÁTI) IV. iroda, Budapest, 1974. 101 oldal 45 fotóval és 28 tervrajzzal. 1–2. (Építészeti és műemléki helyreállítási javaslat)
- Honi szoknyám Sümeget lett festve... In: Múzsák. Múzeumi Magazin. 1974. 3. sz. 30–32.
- La teinture en bleu. Tradition et modernisme de Budapest á Amiens. Exposition du 12 au 30 Avril 1975 Musée de Picardie Amiens. 16 oldal (kiállításvezető; francia nyelven)
- La teinture en bleu. Tradition et modernisme. Grand Salon de l'Hotel de Ville Calais, du 15 au 30 Mai 1975. 8 oldal (kiállításvezető; francia nyelven)

1975

- A Csatkai-díj 1975. évi odaítélése. In: Soproni Szemle 29. (1975) 1. sz. 79.
- Jelentés a Soproni Múzeum 1973. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 29. (1975) 1. sz. 79–83.
- Jelentés a Soproni Múzeum 1974. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 29. (1975) 3. sz. 282–284.
- Kézművesipari műhely-és szerszámkataszter. In: Éri István – Nagy Lajos – Nagybakay Péter: A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere. 1. kötet. Budapest, 1975. 162–179.
- A Soproni Pékmúzeum. In: Sütőipar 22. (1975) 212–216.
- A soproni pékház és a pékek XVI–XIX. századi síremlékei. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum Évkönyve, 17. Győr, Xántus János Múzeum, 1975. 143–174.

1976

- Jelentés a Soproni Múzeum 1975. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 30. (1976) 2. sz. 167–175.
- Magyarországi festőcéhek. (Második rész). Festendő anyagok. Céhvíták. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve, 18. Győr, Xántus János Múzeum, 1976. 49–74.
- Néprajz. Előszó. In: A Fertő-táj monográfiáját előkészítő adatgyűjtemény 5. Alkalmazott kutatások: A Fertő-táj lakossága. Budapest, Vízgazdálkodási Tudományos Kutatóintézet (VITUKI), 1976. 171–173. A Néprajz fejezetet szerkesztette: Domonkos Ottó; 171–249.

1977

- Az árszabások feldolgozásának jelentősége. In: Nagybákay Péter (szerk.): A 3. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Fertőd, 1976. október 26-27. MTA VEAB Értesítője 1. Veszprém, 1977. 27–30.
- Céh. In: Ortutay Gyula (szerk.): Magyar Néprajzi Lexikon 1. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 413–417.
- Céhkoszorú, céhkorona. In: Népi kultúra – népi társadalom 9. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának Évkönyve, 1977. 217–240. Bibliográfia: 240.
- Egy régi pékség emlékei. In: Élet és Tudomány 32. (1977) 6. sz. 187.
- Jelentés a Soproni Múzeum 1976. évi munkájáról. In: Soproni Szemle 31. (1977) 1. sz. 90–91.
- A kékfestés – és újjáéledése. In: Élet és Tudomány 32. (1977) 29. sz. 908–910.
- Műhelykataszter, műhelyfelszerelések, szerszámkataszter. In: Nagybákay Péter (szerk.): A 3. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Fertőd, 1976. október 26-27. MTA VEAB Értesítője 1. Veszprém, 1977. 11–14. (hozzászólók: Létay Miklós, Csorba Csaba, Tóth Imre, Éri István)
- Hozzászólás a céhkataszter kibővítéséhez. In: Nagybákay Péter (szerk.): A 3. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Fertőd, 1976. október 26-27. MTA VEAB Értesítője 1. Veszprém, 1977. 22.
- Hozzászólás a szabad királyi városi, mezővárosi és falusi kézművesipar kérdéséhez. In: Nagybákay Péter (szerk.): A 3. Kézművesipartörténeti Szimpózium referátumai és hozzászólásai. Fertőd, 1976. október 26-27. MTA VEAB Értesítője 1. Veszprém, 1977. 84–85.
- A népi építészet emlékei Fertőszéplakon. In: Élet és Tudomány 32. (1977) 4. sz. 126.

1978

- Fehérpékek mestersége. A soproni pékmúzeumról. In: Múzsák, 1978. 4. sz. 39.
- A kisiparok kutatása. In: Dissertationes Ethnographicae 2. 1976–1978. 105–122. Bibliográfia: 113–120.
- Mézeskalácminták. Sopron, Lábasház. 1978 október-december. Győr, 1978. 14 oldal; 4 tábla (kiállításvezető)

1979

- A Csatkai-díj 1976. és 1978. évi odaítélése. In: Soproni Szemle 33. (1979) 1. sz. 76–77.
- A kézműves legényvándorlások útvonala és a legényvándorlások technikátörténeti jelentősége. In: Éri István – Bácskai Vera – Dóka Klára – Nagybákay Péter (szerk.): Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1978. november 22-24. Veszprém, MTA VEAB Értesítője 2. 1979. 11–21.
- Fésűs. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 2. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 159.
- Gombfa. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 2. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 159.
- Gombkötő. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 2. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 291-293.

- Kalapos. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 2. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 721.
- Hozzászólások [Beliczay Lászlóval és Anton Spiesszel közösen]. In: Éri István – Bácskai Vera – Dóka Klára – Nagybákay Péter (szerk.): Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1978. november 22-24. Veszprém, MTA VEAB Értesítője 2. 1979. 71.
- Hozzászólások [Franz Lernerrel közösen]. In: Éri István – Bácskai Vera – Dóka Klára – Nagybákay Péter (szerk.): Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1978. november 22-24. Veszprém, MTA VEAB Értesítője 2. 1979. 233–234.
- Hozzászólások [Teja Erbbel, Anton Spiesszel, Franz Lernerrel, Heckenast Gusztávval, Küllike Kaplinskival, Irena Turnauval, Vörös Károllyal, Éri Istvánnal, Dobrovits Dorottyával, Szabolcsi Hedviggel, Vladimir Scheuflerral és Helga Schultzcgal közösen]. In: Éri István – Bácskai Vera – Dóka Klára – Nagybákay Péter (szerk.): Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1978. november 22-24. Veszprém, MTA VEAB Értesítője 2. 1979. 319–321.
- A magyarországi képfestő műhelyek vásári körzetei. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve, 19–20. Győr, Xántus János Múzeum, 1979. 183–256. 1 térképpel
- Reiserouten der wandernden Handwerksgehlen und die technisch-historische Bedeutung der Gesellenwanderschaften. In: Somkuti Éva – Éri István – Nagybákay Péter (red.): Internationales Handwerksgeschichtliches Symposium. Veszprém, 20-24. 11. 1978. Veszprém, Ungarische Akademie der Wissenschaften Veszprémer Akademische Kommission. 1979. 12–30.
- Erster Themenkreis – Diskussionsbeiträge. In: Somkuti Éva – Éri István – Nagybákay Péter (red.): Internationales Handwerksgeschichtliches Symposium. Veszprém, 20–24. 11. 1978. Veszprém, Ungarische Akademie der Wissenschaften Veszprémer Akademische Kommission. 1979. 86–87.
- Dritter Themenkreis – Diskussionsbeiträge. In: Somkuti Éva – Éri István – Nagybákay Péter (red.): Internationales Handwerksgeschichtliches Symposium. Veszprém, 20–24. 11. 1978. Veszprém, Ungarische Akademie der Wissenschaften Veszprémer Akademische Kommission. 1979. 289–291.
- Diskussion, Beiträge zum Vorschlag bezüglich der Möglichkeiten der weiteren internationalen Zusammenarbeit. In: Somkuti Éva – Éri István – Nagybákay Péter (red.): Internationales Handwerksgeschichtliches Symposium. Veszprém, 20-24. 11. 1978. Veszprém, Ungarische Akademie der Wissenschaften Veszprémer Akademische Kommission. 1979. 435–439.
- Textilnyomás. Textiltechnikai Füzetek 5. 187–209.
- Węgiarskie rękodzieło ludowe. Wrocław – Warszawa, 1979. 6 oldal; 4 kép (kiállításvezető)

1980

- Ár-és bérlimitációk Sopron városban és Sopron megyében (XVI–XIX. század). Budapest, MTA Néprajzi Kutatócsoport, 1980. 134 oldal (Előmunkálatok a Magyarország Néprajzához 8.) Ismerteti: Mollay Károly. In: Soproni Szemle 36. (1982) 1. sz. 93–94.

- Ismeretlen adatok a kékfestés technológiájából (A mintázás különlegességei). In: Bakayné Perjés Judit – Hetényi Gézáné – Horváth József (szerk.): A Textilipari Múzeum Évkönyve 3. Budapest, Textilipari Kutató Intézet, 1980. 67–90.
- Kékbeli. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 3. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 118.
- Kékfestő, füstő. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 3. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 118-120.
- Kötélgyártó, köteles, kötélverő. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 3. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 312.
- Zur Geschichte des Lebzelterhandwerks in Ungarn. In: Lebzeltmodel. Eisenstadt, Burgenländisches Landesmuseum. Katalog Neue Folge 12. 1980. 5–8.

1981

- Blaudruckhandwerk in Ungarn. Budapest, Corvina, 1981. 234 oldal, 60 tábla. Bibliográfia: 106–108.
- Az ipar néprajzi kutatásának eredményeiről / Results of the ethnographical study of crafts. In: Gömöri János (szerk.): Iparrégészeti kutatások Magyarországon I. Égetőke-mencék régészeti és interdiszciplináris kutatása. Veszprém, MTA VEAB kiadása. 1981. 211–213.
- Paszományos. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 4. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 203.
- Sopron és Sopron megyei árszabások és a limitációkataszter tanulságai. In: Nagybakay Péter (szerk.): IV. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1980. december 1-2. Veszprém, MTA VEAB Történelmi Szakbizottsága VEAB Értesítő, 1981. 45–61.
- Vita [Balogh Istvánnal, Eperjessy Gézával, Dobrovits Dorotttyával, Tóth Zoltánnal, Vörös Károllyal, Lénárt Andorral, Bácskai Verával, Heckenast Gusztávval, Lábadi Imrénével, Bodó Sándorral, Rózsa Miklóssal, Nagy Lajossal, Szabolcsi Hedviggel, Faragó Tamással és Dóka Klárával közösen]. In: Nagybakay Péter (szerk.): IV. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1980. december 1-2. Veszprém, MTA VEAB Történelmi Szakbizottsága VEAB Értesítő, 1981. 201–202.
- Liszt Ferenc Múzeum, Sopron. In: Demos 21. (1981) 1–2. sz. 53–54.
- A magyarországi kékfestés. Corvina, Budapest, 1981. 112 oldal, 60 tábla. Bibliográfia: 94–96. Ismerteti: Mollay Károly. In: Soproni Szemle 36. (1982) 2. sz. 188–189. Ballassa Iván. In: Ethnographia 94. (1983) 640–641. Gráfik Imre. In: Finnisch-Ugrischen Forschungen XLV. 1983. 324–328. (német nyelven)
- H. Bräuer: Statuten der Chemnitzer Handwerksgesellen. (15–17. Jh.). Regionalgeschichtliche Beiträge aus dem Bezirk Karl-Marx-Stadt. Heft 3. S. 85–87. Karl-Marx-Stadt 1981. (könyvismertetés)

1982

- Sopron – Pékmúzeum. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 105. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület (TKME), Budapest, 1982. 16 oldal

- A textilmosás története és technológiája. In: Magyar Képzőművészeti Főiskola Restaurátor-és Konzervátorképző Intézet jegyzetei 11. Budapest, 1982. 185–209.
- A magyarországi kékfestő ipar. Kandidátusi értekezés tézisei. MTA KESZ Sokszorosító, Budapest, 1982. 16 oldal
- Elnöki összefoglalók [Heckenast Gusztávval, Bácskai Verával, Helga Schultzcál, Thomas Finkenstaedttal, Herman Steiningerrel]. In: Dóka Klára – Éri István – Nagybákay Péter (szerk.): II. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1982. augusztus 21-26. 1–2. kötet. Veszprém, MTA VEAB Értesítője. 1984. 299–312.
- Tarisznyás. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 5. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 209–210.
- Tobak, tabakos. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 5. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 304–305.
- Tyúkász, tikász. In: Ortutay Gyula (szerk.): MNL 5. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 394–395.

1983

- Altes Handwerk. Zur Geschichte des zünftigen Handwerks im nordwestpannonischen Raum im 18. und 19. Jahrhundert. – Céhes kézműipar. A céhes ipar története az északnyugati pannon térségben a 18. és 19. században. Burgenland és Győr-Sopron megye különkiállítása: Eisenstadt, Győr, Wien. Kiállítás és szövegezés: Peter Krajcsich et alii; Eisenstadt, 1983. 72.; illetve Domonkos Ottó: 8–15.; 26–39.
- A pápai Kluge-féle kékfestő üzem 200 éves jubileumára. In: Oszetzky Gábor (szerk.): A Textilipari Múzeum Évkönyve 5. Budapest, 1983. 3–51. Bibliográfia: 47–48.
- 1783 – 1983 Kluge. Zum zweihundertjährigen Jubiläum der Blaudruck-Werkstatt von Kluge in Pápa. On the bicentennial of the Kluge indigo printing workshop in Pápa. A Textilipari Múzeum kiadványa, Budapest, 1983. 48 oldal (német és angol nyelven)
- K 200 letnyemü jubileo fabriki krasenyija „Indigo” v. g. Pápa, osznovatyelem kátóroj büil Kluge. 1983. 17 oldal (orosz nyelven)
- Wanderrouten ungarischer Handwerksgesellen... In: Jahrbuch für Wirtschafts-geschichte 1. (1982-1983). Berlin, 1983. 99–111.
- Zusammenfassungen der Vorsitzenden [mit Heckenast Gusztáv, Bácskai Vera, Domonkos Ottó, Helga Schultz, Thomas Finkenstaedt, Herman Steininger]. In: Fülep Zsófia – Nagybákay Péter – Somkuti Éva (red.): II. Internationales Handwerksgeschichtliches Symposium. Veszprém, 21-26. 8. 1982. Band 1–2. Veszprém, Ungarische Akademie der Wissenschaften Veszprémer Akademische Kommission. 1983. 343–358.

1984

- „Tető nélküli múzeum.” In: Soproni Magazin, 1984. (A Soproni Tavaszi Napok alkalmából kiadott szám). 2.
- Vastuskó, ördögfej, kifüggesztett mammutcsontok. In: Soproni Magazin, 1984. (A Soproni Ünnepi Hetek alkalmából kiadott szám). 6.

• Elnöki összefoglaló. In: Dóka Klára – Éri István – Nagybákay Péter (szerk.): II. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1982. augusztus 21-26. 1–2. kötet. Veszprém, MTA VEAB Értesítője, 1984. 303–306.

1985

- A főcéhek vonzáskörzetei. In: Nagybákay Péter – Németh Gábor (szerk.): V. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1984. november 20-21. Veszprém, MTA VEAB Értesítője, 1985. 191–216.
- Hozzászólások – Vita – Javaslatok – Zárszó. In: Nagybákay Péter – Németh Gábor (szerk.): V. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1984. november 20-21. Veszprém, MTA VEAB Értesítője, 1985. 286–288.
- Pápa – Képfestő Múzeum. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 205. TKME, Budapest, 16 oldal
- A soproni óváros műemlékei. In: Nyelvünk és kultúránk 60. (1985) 49–54.
- A szülőföld kutatója (Bárdosi Jánosról). In: Műhely, 1985. 3. sz. 28–29.
- Handwerk im Mittel- und Südosteuropa. Litterae Currentes, 1985. 4.
- Ungarische Handwerksgelesen in Sachsen und ihre Erfahrungen vor der industriellen Revolution. Sächsische Heimatblätter 6. (1985) 268. Tagung zur sächsischen Handwerksgeschichte in Leipzig.
- Pékmúzeum az iparosnegyedben. In: Soproni Magazin, 3.
- Népművészet – Kézművesség. Népi Iparművészeti Tanács (NIT), 3.

1986

- Csatkai-empléktábla Darufalván. In: Soproni Szemle 40. (1986) 4. sz. 363–364.
- Kézművesipari Szimpózium Münchenben, 1985. november 19-23. In: Néprajzi Hírek 15. (1986) 1. sz. 1–2.
- A magyarországi árszabások forrásanyagának katasztere 1463-1848. 1–2. kötet. Szerkesztette: Domonkos Ottó, Kiss Mária, Nagybákay Péter. MTA VEAB, Budapest, 1986. 420 oldal; 467 oldal
- Ismerteti: Veress Éva. In: Levéltári Közlemények 59. (1988) 2. sz. 353–357.

1987

- Annak idején. Népi kultúra nyugat-Pannóniában 1900 körül. – Anno Dazumal. Volkskultur in Westpannonien um 1900. Győr-Sopron megye és Burgenland közös kiállítása. Schlaining (Városszalónak), 1987. 6. 13. – 1987. 9. 27. Győr, 1987. 10. 16. – 1988. 2. 12. Kiállítás és szövegezés: Domonkos Ottó, Kücsán József, Wolfgang Gürtler. Győr, 1987. 39 oldal; 22 tábla. Domonkos Ottó: 8–10.
- Marktverkehr – Taufe-Weihe. In: Märkte und Warenaustausch in Pannonischen Raum. Vorträge des 4. Internationalen Symposium „Ethnographia Pannonica” im Székesfehérvár, 1987. A Szent István Király Múzeum közleményei A sorozata, 28. szám. Székesfehérvár, 1988. 111–114.
- Olajütő céhek. In: Arator. Dolgozatok Balassa Iván 70. születésnapja tiszteletére. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1987. 189–191.

- Zur Wanderung Ungarischen Wandergesellen im 19. Jahrhundert. In: Handwerk in Mittel-und Südosteuropa. München, 1987. 69–85. Südosteuropa Studien. Heft 38.

1988

- Bünker János Rajnárd, a Soproni Múzeum néprajzkutatója (1863-1914). In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győri Múzeum évkönyve 24–25. Győr, Xántus János Múzeum, 1988. 83–90.
- Dunántúli takácsok – a szakmában töltött évek száma. (A céhes takácsok példája). In: Nagybakay Péter – Németh Gábor (szerk.): VI. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1988. november 15-16. Veszprém, MTA VEAB, 1989. 171–178.

1989

- Győr-Sopron megye néprajzi gyűjteményei. In: Selmeczi Kovács Attila – Szabó László (szerk.): Néprajz a magyar múzeumokban. Néprajzi Múzeum – Szolnok Megyei Múzeumi Igazgatóság. Budapest – Szolnok, 1989. 49–62.
- Die Einzugsbereiche der Hauptladen des ungarischen Handwerks. In Rainer S. Elkar – Péter Nagybakay – Cornelius Neutsch – Rolf Huthsteiner (red.): Handwerksgeschichte in Ungarn: Vom ausgehenden 16. bis zum frühen 19. Jahrhundert. Bochum, Studienverl. Dr. N. Brockmeyer (Mobilität und Normenwandel, Bd. 3.) 1989. 125–151.

1990

- A kézművesség szerepe a falu anyagi kultúrájának alakításában. Doktori értekezés tézisei. Sopron, 1990. 12 oldal
- Hagyományörző népi iparművészek. In: Kisalföld 45. 23. sz. 1990. január 27. 8. (részlet a Magyar néprajz III. kötetének összefoglalójából)
- Munkamegosztás és anyagi kultúra. In: Kisalföld 45. 23. sz. 1990. január 27. 9. (részlet a Magyar néprajz III. kötetének bevezető tanulmányából)
- Sopron – Handwerk – Volkskunst Ausstellung. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára 370/A. TKME, Budapest, 1990. 16 oldal
- Sopron – Kézművesség-népművészet kiállítás. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára 370. TKME, Budapest, 1990. 16 oldal

1991

- Kézművesipar-történeti kutatások Burgenlandban. In: Nagybakay Péter – Németh Gábor (szerk.): VII. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1990. november 12-14. Veszprém, MTA VEAB, 1991. 191–195. 1 térképpel
- Zárszó. In: Nagybakay Péter – Németh Gábor (szerk.): VII. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1990. november 12-14. Veszprém, MTA VEAB, 1991. 197–200.
- Ár-és bérszabályzatok. In: Magyar néprajz. 3. kötet. Kézművesség. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991. 705–726.
- Céhes takácsok. In: Magyar néprajz. 3. kötet. Kézművesség. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991. 369–385.
- Előszó. In: Magyar néprajz. 3. kötet. Kézművesség. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991. 5–6.

- Kétfestés. In: Magyar néprajz. 3. kötet. Kézművesség. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991. 386–391.
- A késmárki szövőipari szakiskola. In: Nagybákay Péter – Németh Gábor (szerk.): VII. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1990. november 12-14. Veszprém, MTA VEAB, 1991. 115–121.
- A kézművesség szerepe a falu anyagi kultúrájának alakításában. Budapest, MTA TMB, 1991. 290 oldal, 54 tábla. Bibliográfia: 263–290. (Akadémiai doktori értekezés)
- A kézművesség szerepe a falu anyagi kultúrájának alakításában. In: Magyar néprajz. 3. kötet. Kézművesség. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991. 7–154.
- Magyar néprajz 3. kötet. Kézművesség. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991. Főszerkesztő: Domonkos Ottó; szerkesztő: Nagybákay Péter. 822 oldal; 172 tábla; 4 térkép
Ismerteti: Fejér Gábor. In Ethnographia 104. (1993) 1. sz. 226–228. Varga Gyula. In Ethnographia 104. (1993) 1. sz. 228–231.

1992

- Bevezetés. In: Domonkos Ottó – Nagybákay Péter (szerk.): Magyarország kézművesipartörténetének válogatott bibliográfiája. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 1992. 11-16. (Nagybákay Péterrel közösen)
- Előszó. In: Nagy Zoltán: Kézművesipari műhely-és szerszámkataszter. Vas megye. Gyűjteménykatalógus 1. Szerkesztette: Domonkos Ottó. MTA VEAB, Veszprém-Körmeny, 1992. 5.
- Domonkos Ottó – Nagybákay Péter (szerk.): Magyarország kézművesipartörténetének válogatott bibliográfiája. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 1992. 462 oldal (5631 címszóval) Ismerteti: Csopor István. In Néprajzi Hírek 21. (1992) 1–4. sz. 92–94.
- Domonkos Ottó – Környei Attila: A 125 éves Soproni Múzeum. Sopron, 1992. 52 oldal; 42 tábla. Ismerteti: Hárs József. In Soproni Szemle 47. (1993) 2. sz. 187–188.

1993

- A soproni cipész céh árulerakata 1811–1844. In Nagybákay Péter (szerk.): VIII. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1992. november 9-11. Veszprém, MTA VEAB, 1993. 141–151.
- A céhes mesterségek közvetítő szerepe. In: Néprajzi Értesítő 75. (1993) 55–64. Bibliográfia: 62–63. („Barokk a magyar népművészetben” címmel, 1993. április 23-24-én a Néprajzi Múzeumban tartott konferencia tanulmányai)
- A Kisalföld népi építészetének mesterei (céhes) a 19. század végéig. Vázlat. In A Kisalföld népi építésze. A Győrött 1993. május 24-25-én megrendezett konferencia anyaga. Szentendre-Győr, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Xántus János Múzeum, 1993. 255–270.
- Faragott mézeskalácsformák. Válogatás a Győr-Moson-Sopron megyei múzeumok gyűjteményéből. Galánta, Honismereti Múzeum, 1993 június-augusztus. Galántai Járási Hivatal, 1993. 32 oldal (kiállításvezető). 5–9.; 25–29.
- A Sárkány-ház patikahelyisége a XVI.-XVII. században. In: Nikolics Károly (szerk.): Soproni Patikamúzeum 1968 – 1993. Magyar Gyógyszerészeti Társaság Győr-Moson-Sopron Megyei Szervezete, 1993. 65–70.

- Mollay Károly bibliográfiája elé. In: Soproni Szemle 47. (1993) 4. sz. 401–402.
- A soproni Gensel család háza és lakása a XVII. században. Fő tér 2. In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): Házi Jenő emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő, Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Sopron, Soproni Levéltár, 1993. 279–285.
- Demeter Zsófia – Gelencsér József – Lukács László: Palotavárosi emlékek. Székesfehérvár-Palotaváros története és néprajza. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 1990. Az István Király Múzeum Közleményei, A sorozat, 31. 172 oldal. In: Ethnographia 104. (1993) 1. sz. 259–262. (könyvismertetés)

1994

- A győri céhes takácsokról. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Xántus János Múzeum és a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága (GyMSMMI) évkönyve. 31-33. sz. Győr, Xántus János Múzeum – GyMSMMI, 1994. 172–204.
- Kézművesség-népművészet. (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása.) A Soproni Szemle kiadványai. Új sorozat, 17. Soproni Múzeum, 1994. 96 oldal
- Kézművesség-népművészet. (A Soproni Múzeum állandó kiállítása. 1. rész). Soproni Szemle 48. (1994) 1. sz. 1–32. 17 képpel
- Kézművesség-népművészet. (A Soproni Múzeum állandó kiállítása. 2. rész). Soproni Szemle 48. (1994) 2. sz. 105–137. 18 képpel
- Kézművesség-népművészet. (A Soproni Múzeum állandó kiállítása. 3. rész). Soproni Szemle 48. (1994) 3. sz. 233–265. 19 képpel
- A pályára indulás. In: Novák László (szerk.): Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére. II. kötet. Studia Comitatus 24. (Tanulmányok Pest megye múzeumaiból). Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 1994. 521–524.
- A szövés néprajzi kutatása. A 70 éves Szolnoky Lajos köszöntése. In: Flórián Mária (szerk.): Szöttek tegnap és ma. A Hevesen, 1993. augusztus 11–14-én tartott konferencia előadásai. Heves, Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet, 1994. 15–19.
- Előszó. In: Szabó Sarolta: Kézművesipari műhely-és szerszámkataszter. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Gyűjteménykatalógus II. Szerkesztette: Domonkos Ottó. MTA VEAB, Veszprém-Nyíregyháza, 1992. 7.

1995

- Némethy Endre emlékezete. In: Néprajzi Hírek 24. (1995) 1–4. 77–81. (megemlékezés)
- Szulovszky János: Füstfaragók. Könyv a kéményseprőről. Studia Folcloristica et Ethnographica 32. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, 1992. 312 oldal. In Ethnographia 106. (1995). 1. sz. 395–397. (könyvismertetés)
- Flórián Mária (szerk.): Az Mester Emberek Míveinek Árazása. Csapók, gubások és szűrszabók, süvegesek és kalaposok árszabásai (1597-1821). Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete, 1995. 187 oldal. In Ethnographia 106. (1995) 2. sz. 1110–1111. (könyvismertetés)

1996

- A kézművesség szerepe a falu anyagi kultúrájának alakításában. In Gazda István (szerk.): A technika magyarországi történetéből. Tanulmánygyűjtemény. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996. 155–174.
- Népi grafikák. In Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Szerkesztette: Környei Attila, G. Szende Katalin. Sopron, Soproni Múzeum Alapítvány, 1996. 257–272.
- 100 éve született Csatkai Endre. In Soproni Szemle 50. (1996) 2–3. sz. 262–265.

1997

- A magyarországi céhes szabók mintakönyvei 1630-1838. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1997. 356 oldal. (Bibliotheca Humanitatis Historica a Museo Nationali Hungarico Digesta. A Magyar Nemzeti Múzeum Művelődéstörténeti Kiadványa). Ismerteti: Flórián Mária. In Soproni Szemle 52. (1998) 3. sz. 282–283. Endrei Walter. In Arrabona – Múzeumi Közlemények. A GyMSMMI évkönyve 36. (1998) 1–2. szám. Győr, GyMSMMI, 1998. 460–461.
- Fonás – szövés – szöttes. Válogatott szakbibliográfia. Szerkesztette Domonkos Ottó. Összeállította: Angyal Katalin. Sopron, 1997. 47 oldal
- A luxusiparok történetéhez. In Horváth Sándor – Szulovszky János (szerk.): IX. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1996. szeptember 27-28. Luxusiparok. Válogatás az előadásokból. Budapest – Veszprém, MTA VEAB, 1997. 7–12.

1998

- A magyarországi takácsok mintakönyvei. A Soproni Múzeum kiadványai 4. Sopron, Soproni Múzeum, 1998. 584 oldal. Ismerteti: Flórián Mária. In Soproni Szemle 53. (1999) 1. sz. 92–93. Endrei Walter. In Arrabona – Múzeumi Közlemények. A GyMSMMI évkönyve 36. (1998) 1–2. szám. Győr, GyMSMMI, 1998. 460–461. Deák Éva. In Ethnographia 112. (2001) 283–284.
- Vas megye népművészete. Szerkesztette: Gráfik Imre. Szombathely, Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1996. 400 oldal. In Ethnographia 109. (1998) 391–396. (könyvismertetés)
- Domonkos Ottó – Kücsán József: „Ha valamit csinál az ember, akkor azt csak jól érdemes csinálni...” Tóth Ágnes népi iparművész. In Honismeret 26. (1998) 5. sz. 50–52.
- Céh; Kisipar; Kisiparosok néprajzi kutatása fejezetek. In Bellon Tibor – Fügedi Márta – Szilágyi Miklós (szerk.): Tárgyalkotó népművészet. Planétás Kiadó, Budapest, 1998. 117–128.

1999

- Molnár avatópohár. In Arrabona – Múzeumi Közlemények. A GyMSMMI évkönyve 37. (1999) 1–2. sz. Győr, GyMSMMI, 1999. 153–160.
- Hogyan tovább, kedves városunk? In Nyugati Kapu 1. 40. sz. 1999. december 24. 18.

2000

- Méhészeti irodalmunk néprajza (XVII. sz. közepe – XIX. sz. közepe). A Soproni Múzeum kiadványai 5. Budapest, 1952. - Sopron, Soproni Múzeum, 2000. 90 oldal; 9 kép. Ismerteti: H. Bathó Edit. In Soproni Szemle 55. (2001). 2. sz. 201–202. Méri Edina. In Honismeret 28. (2000). 5. sz. 101–102. Bóka Zsolt: Felfedezetlen méhészeti mű? In Méhészújság, 2003 február. 57.
- Sokgyökerű nemzet. In „Itt élned, halnod kell”. Ezredfordulós beszélgetések sorozat Szentkúti Károllyal. In Kisalföld 55. 57. sz. 2000. március 8. 8.
- Elment egy európai ember. (Megemlékezés Környei Attiláról.) In Nyugati Kapu 2. 53. sz. 2000. március 24. 4.
- Cipóképű menyecske a pecséten. Pékmúzeum: céhes emlékek gazdag háza. In Nyugati Kapu 2. 60. sz. 2000. május 12. 6.
- A soproni zöldkő. Kétszáz éven át volt a város jelképe. In Nyugati Kapu 2. 66. sz. 2000. június 23. 6.
- Független szövőszék a Várhelyről. Pénélopé: Addig várjatok, amíg ezt a leplet megszövöm. In Nyugati Kapu 2. 67. sz. 2000. június 30. 6.
- Tarisznya- és pokrócszövés. In Viga Gyula (szerk.): Szöttes textíliák mindennapi életünkben. A Hevesen 1999. augusztus 13-15-én tartott konferencia előadásai. Hevesi Népművészeti és Házipari Szövetkezet, Heves, 2000. 119–126.
- A Soproni Múzeum Széchenyi-emlékei. In Soproni Szemle 54. (2000) 3. sz. 224–228.

2001

- Külföldiek Sopronban – Soproniak külföldön (A mesterlegények európai kapcsolatai). In Soproni Szemle 55. (2001) 3. sz. 319–329. 4 képpel
- Egy győri szappanoslegény vándorlása Közép-Európában az 1840. évben. In Arrabona – Múzeumi Közlemények. A GyMSMMI évkönyve 39. (2001) 1–2. sz. Győr, GyMSMMI, 2001. 265–270.
- Jablonszki Simeon: A Kalaposok állapotja. (Közreadja és a bevezetőt írta) Domonkos Ottó: A gyöngyösi kalaposok, 1838. In Vajk Éva (szerk.): Textil-és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum Évkönyve 9. (2001) Textilmúzeum Alapítvány, Budapest, 2001. 11–38.
- Zöldkő. In Joó József – Merényi Zoltán (szerk.): Soproni Kalendárium, 2001. Tudományos Ismeretterjesztő és Tájékoztató Egyesület, Sopron, 2001. 51.

2002

- A magyarországi mesterlegények közép-európai kapcsolatai és szokásai a XV–XIX. században. Ipartörténeti Könyvtár 1. Nemzeti Szakképzési Intézet. MTA VEAB Kézművesipartörténeti Munkabizottsága. Budapest, 2002. 320 oldal, 46 térképpel, 69 fekete-fehér; 37 színes képpel. Ismerteti: Dóka Klára. In Soproni Szemle 57. (2003) 4. sz. 394–395. Flórián Mária. In Magyar Múzeumok 9. (2003) 2. sz. 60. Gráfik Imre. In Arrabona – Múzeumi Közlemények. A GyMSMMI évkönyve 41 (2003) 1–2. sz. GyMSMMI, 2003. 297–304.

- Céhemlékek. In Kücsán József – Perger Gyula (szerk.): Győr-Moson-Sopron megye népművészete. Népművészeti örökségünk. GyMSMMI, Győr, 2002. 63–88.
- Pásztorfaragások. In Kücsán József – Perger Gyula (szerk.): Győr-Moson-Sopron megye népművészete. Népművészeti örökségünk. GyMSMMI, Győr, 2002. 281–308.
- Szövés, festés. In Kücsán József – Perger Gyula (szerk.): Győr-Moson-Sopron megye népművészete. Népművészeti örökségünk. GyMSMMI, Győr, 2002. 309–332.

2003

- A kisiparok néprajzi kutatása. In Czoch Gábor – Faragó Tamás – Kövér György – Pogány Ágnes – Varga Zsuzsanna (szerk.): Magyar gazdaságtörténeti szöveggyűjtemény, XVIII–XX. század. Aula Kiadó, Budapest, 2003. 116–120.
- A Berliini Magyar Egyesület, 1847. (Interjú Czigány Bélával, 1978.). In Arrabona – Múzeumi Közlemények. A GyMSMMI évkönyve 41. (2003) 1–2. sz. Győr, GyMSMMI, 2003. 350–356.
- A pápai Kluge-képfestőműhely mintakönyvei. 18–19. század (Bevezető). In Méri Edina (szerk.): A pápai Kluge-képfestőműhely mintakönyvei. Textilmúzeum Alapítvány, Budapest – Képfestő Múzeum, Pápa, 2003. 5–27.
- Kluge 1783–1983: Zum zweihundertjährigen Jubiläum der Blaudruckwerkstatt von Kluge in Pápa. Ont he bicentennial of the Kluge indigo resist dyeing workshop in Pápa. Textilmúzeum Alapítvány, Budapest, 2003. 46 oldal
- A csapszék. In Viga Gyula – Holló Szilvia Andrea – Cs. Schwalm Edit (szerk.): Vándorutak – Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére 60. születésnapja alkalmából. Budapest, Archaeolingua Alapítvány, 2003. 65–67.
- Egy csehországi formakészítő központ, Dvur Králové – Königinhof. In Méri Edina (szerk.): Textil-és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum Évkönyve 11. (2003) Textilmúzeum Alapítvány, Budapest, 2003. 20–46.

2004

- A soproni habán ház (Habaner Haus), mint bizonyágjegy. In Soproni Szemle 58. (2004) 4. szám. 396–402.
- A falusi szülőszék, vajúdószék. In Kapronczay Károly (szerk.): Orvostörténeti Közlemények, 188–189. 49. (2004) 3–4. sz. 141–154.
- Török festőminták gyűjteménye a Néprajzi Múzeumban. In Vajk Éva (szerk.): Textil-és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum Évkönyve 12. (2004) Textilmúzeum Alapítvány, Budapest, 2004. 28–32.
- Méri Edina – Zsidai Viktória (szerk.): Képfestés. Pápa, a képfestés városa. Pápa, Képfestő Múzeum. Textil-és Textilruházati Ipartörténeti Múzeumi Alapítvány, 2004. (CD-ROM)

2005

- Egy Baranya megyei kétfestő műhely. Sellye, 1899–1963. In Vajk Éva (szerk.): Textil- és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum Évkönyve 13. (2005) Textilmúzeum Alapítvány, Budapest, 2005. 5–15.; illetve 57–61. 6 színes táblával
- A Soproni Szemle 50 éve. A folyóirat újraindítása 1955-ben. In Soproni Szemle 59. (2005) 1. sz. 3–26.
- A Soproni Szemle ötven éve II.: Várostörténet, műemlékvédelem, múzeumügy. In Soproni Szemle 59. (2005) 2. sz. 116–124.
- A Soproni Szemle ötven éve III. A természettudományoktól a bibliográfiáig. In Soproni Szemle 59. (2005) 3. sz. 235–241.
- Csatkai Endre és a Soproni Szemle. In Soproni Szemle 59. (2005) 4. sz. 349–351.
- Egy beledi mézeskalácsos és gyertyaöntő műhely munkája és felszerelése. In Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Közleményei 43. (2005) 1. sz. Győr, GyMSMMI, 2005. 75–94.
- Domonkos Ottó – Méri Edina – Tóth Sándorné: Kétfestő Múzeum. A Kétfestő Múzeum Kiskönyvtára 1. Textil- és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum Alapítvány, Budapest, 2005. 16 oldal
- A legényvándorlás. In Szulovszky János (szerk.): A magyar kézművesipar története. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest, 2005. 335–338.

2006

- Egy tiroli takácsminta-könyv (1658) magyarországi párhuzamai. In Füzes Endre (szerk.): Tradíció – divat. A Hevesen 2005. augusztus 26-28-án tartott V. Nemzetközi Szőtteskonferencia előadásai. Hagyományos Értékek Megőrzéséért Alapítvány, Heves, 2006. 21–23.

2007

- Flórián Mária: Folyamatok a magyarországi öltözködés alakulásában, 17–20. sz. (bírálat) 10 oldal
- Gráfik Imre: Céhemlékek. A Néprijzi Múzeum tárgykatalógusai 12. 263 oldal. (bírálat) 6 oldal
- Halotti arcképek Sopronban. In Soproni Szemle 61. (2007) 4. sz. 344–354.
- A kovácslegények szokásainak újabb forrásai. (Névvétel – Namenkauf). In Ethnographia 118. (2007) 2–3. sz. 203–218.
- Indigo dyeing in Hungary (A magyarországi kétfestés). Angolra fordította: Sarodi Tibor. Textile Museum Foundation, Budapest, 2007. 119 oldal. Ismerteti: Méri Edina. In Soproni Szemle 63. (2009) 1. sz. 142–143.

2008

- Emléktábla-avató, 2006. október 23. In Tóth Mariann (szerk.): 1956 Emlékkönyv: Sopron 2006. A Nyugat-Magyarországi Egyetem emlékkötete az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségsorozatáról. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2008. 126–130.

- Védő és bajelhárító tárgyak, amulettek 17. századi soproni hagyatéki leltárakban. In *Soproni Szemle* 62. (2008) 2. sz. 137–142.
- Egy hímzett szarvasbőr kabát a 18. századból. In *Soproni Szemle* 62. (2008) 3. sz. 306–311.
- *Musterbuch der Leutschauer Posamentierer (1702, 1709, 1712, 1753, 1767)*. In *Katrin Keller, Gabriele Viertel, Gerald Diesener (Hrsg.): Stadt, Handwerk, Armut. Eine kommentierte Quellensammlung zur Geschichte der frühen Neuzeit. Helmut Bräuer zum 70. Geburtstag zugeeignet. Leipziger Universitätsverlag, Leipzig, 2008. 293–298.*
- Régi fényében a promenád. In *Soproni Közélet II. Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzatának lapja*. 2008. 1. sz. 10–11.

2009

- Magyarországi festőcéhek III. Pecsétek, címerek, céhedények, céhládák. In *Arrabona – Múzeumi Közlemények. A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Közleményei* 47. (2009) 1. sz. Győr, GyMSMMI, 2009. 133–150.
- Az ország első patikamúzeuma Sopronban. In *Soproni Szemle* 63. (2009) 1. sz. 99–101.
- Volt egyszer egy MTA Fertő-táj Bizottság. In *Soproni Szemle* 63. (2009) 4. sz. 440–441.
- A kovácslegények szokásainak újabb forrásai: névvétel – *Namenkauf* (összefoglalás). In *Liszka József (szerk.): Acta Ethnologica Danubiana 10–11. Az Etnológiai Központ Évkönyve 2008–2009. Dunaszerdahely – Komárno, 2009. 43–51. (Szlovák nyelven. Fordítás: Ida Gaálová)*

2010

- Mozaikok Csatkai Endre ifjú korából. In *Soproni Szemle* 64. (2010) 1. sz. 99–107.
- A csomóöltéses hímzés. Úri hímzéseink csomóöltéses emlékei. In *Néprajzi Értesítő* 92. (2010) 193–202.
- Csont, bőr melléktermékek. Bone and Leather as By-products. In *Gömöri János és Körösi Andrea (szerk.): Csont és bőr. Az állati eredetű nyersanyagok feldolgozásának története, régészete és néprajza. Bone and Leather. History, Archaeology and Ethnography of Crafts Utilizing Raw Materials from Animals. MTA VEAB Soproni Tudós Társaságának kiadása. Budapest, 2010, 277–283.*

2011

- Beszámoló Sterbenz Károly múzeumi munkájáról (1951–1980). In *Soproni Szemle* 65. (2011) 1. sz. 105–115.
- Domonkos Ottó – Kemecsi Lajos: Egy feltárássra váró forrástípus: az ipari rajziskolák mintalapjai. In *Ethnographia* 122. (2011) 2. sz. 139–156.

2012

- A soproni evangélikusok perselyládájának olajfestménye a 17. század második feléből. In *Soproni Szemle* 66. (2012) 3. sz. 197–215. 13 fekete-fehér képpel és egy színes táblával
- Az ipari rajziskolák mintalapjai. In *Márkusné Vörös Hajnalka (szerk.): Céhládától az adatbázisig. Új utak és eredmények az iptörténet kutatásában – A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai* 26. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2012. 315–320.

2013

- Gárdonyi Géza levelei Dr. Csatkai Ignáchoz. In Szabó Attila – Kerék Imre – Boros László – Ross Károly – Rakovszky Zsuzsa – Szakolczay Lajos - Salamon Nándor (szerk.): Soproni Füzetek, 2013. Kulturális Egyesületek és Baráti Körök Szövetsége, 2013. 291–296.
- Szitások – dobkészítők. In Soproni Szemle 67. (2013). 3. sz. 256–264.
- Száz éve született Bunker János Rajnárd (1863. április 25. – 1914. november 13.). In Néprajzi Hírek 42. (2013) 3. sz. 16–21.

2014

- Bevezetés. In Soproni Szemle 68. (2014) 2. sz. 123–124. (Csatkai Endre öröksége. Összeállítás a Holocaust 70. évfordulóján)
- A Csatkai család és Csatkai Endre (1896-1945). In Soproni Szemle 68. (2014). 2. sz. 125–139. (Csatkai Endre öröksége. Összeállítás a Holocaust 70. évfordulóján)
- A pannonthalmi koronázópalást rajza a Storno Gyűjteményben. In Szulovszky János szerk.: A textilművesség évezredei a Kárpát-medencében. Budapest, 2014. 59–63. (Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 5.)

2016

- Egy mészároslegény üzenete a 18. századból. In: Cseh Fruzsina – Szulovszky János (szerk.): A művesség dicsérete. Tanulmányok Flórián Mária tiszteletére. Plusz Könyvek, Budapest, 2016. 137–142.

2020

- Csatkai Endre halálának 50. évfordulójára. In: Soproni Szemle 74. (2020) 4. sz. 455–458.

2021

- A soproni hárfások szállásjelző táblája, 1821. In Soproni Szemle 75. (2021) 1. sz. 115–117.

Domonkos Ottó szerkesztői tevékenysége

- Soproni Szemle. Helytörténeti folyóirat. Sopron. A szerkesztőbizottság tagja: 1955–2022.²
- Arrabona – Múzeumi Közlemények 10. A Győri Múzeum évkönyve. Győr, Xántus János Múzeum. A szerkesztőbizottság tagja: 1968
- A Soproni Múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Győr-Sopron Megyei Múzeum, Sopron, 1968. 64 oldal

² Tudomásunk szerint szerkesztőbizottsági tagsága folyamatos volt, de 1981 vége és 1983 közepe között általunk ismeretlen okból nincs feltüntetve a névsorban. (*A Szerk.*)

- Arrabona – Múzeumi Közlemények 34. A Xántus János Múzeum és a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok évkönyve. Szerk.: Domonkos Ottó, Némethné Jankovits Gyöngyi közreműködésével, 1995. 388 oldal
- A magyarországi árszabások forrásanyagának katasztere 1463–1848. 1–2. kötet. Szerkesztette: Domonkos Ottó, Kiss Mária, Nagybakay Péter. MTA VEAB, Budapest, 1986. 420 oldal; 467 oldal
- Magyar néprajz 3. kötet. Kézművesség. Anyagi kultúra 2. Főszerkesztő Domonkos Ottó, szerkesztő Nagybakay Péter. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991. 822 oldal; 172 tábla; 4 folio
- Magyarország kézművesipartörténetének válogatott bibliográfiája. Szerkesztette: Domonkos Ottó, Nagybakay Péter. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 1992. 462 oldal (5631 címszóval)
- Bencsik János: Rátka – Tájház. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 439. TKME, Budapest, 1992. 16 oldal
- Szarkáné Bíró Piroska: Füzegyarmat – Tájház. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 442. TKME, Budapest, 1992. 16 oldal
- Nemes András: Fertőrákos – Műemlékek. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 445. TKME, Budapest, 1992. 16 oldal
- Nagy Hedvig: Győr – Xántus János Múzeum. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 446. TKME, Budapest, 1992. 16 oldal
- Hedvig Nagy: Győr – Xántus János Museum. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 446A. TKME, Budapest, 1992. 16 oldal (német nyelvű)
- Nagy Zoltán: Kézművesipari műhely-és szerszámkataszter. Vas megye. Gyűjteménykatalógus 1. Szerkesztette: Domonkos Ottó. MTA VEAB, Veszprém-Körmend, 1992. 79 oldal
- Gulyás Éva: Szolnok – Tabáni tájház. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 459. TKME, Budapest, 1993. 16 oldal
- Viga Gyula: Répáshuta – Tájház. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 463. TKME, Budapest, 1993. 16 oldal
- Selmeczi Kovács Attila: Budapest - Néprajzi Múzeum. A magyar nép hagyományos kultúrája. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 467. TKME, Budapest, 1993. 24 oldal
- Attila Selmeczi Kovács: Budapest - Ethnographisches Museum. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 467A. TKME, Budapest, 1993. 16 oldal (német nyelvű)
- Bárdosi János: A magyar Fertő halászata. Szerkesztette: Domonkos Ottó és Solymos Ede. A Soproni Múzeum Kiadványai 1. Sopron, 1994. 230 oldal 29 képpel, 6 térképpel és 82 ábrával

- Éri Gyöngyi – Jobbágyi Zsuzsa: Győr – Váczy Péter Gyűjtemény. Szerkesztette: Domonkos Ottó. Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára, 501. TKME, Budapest, 1994. 20 oldal
- Szabó Sarolta: Kézművesipari műhely-és szerszámkataszter. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Gyűjteménykatalógus II. Szerkesztette: Domonkos Ottó. MTA VEAB, Veszprém-Nyíregyháza, 1994. 54 oldal

Írások Domonkos Ottóról

1957

- Dömötör Sándor: Vasi „Néprajzi Közlemények”. In: Vas Népe 2. 106. sz. 1957. május 9. 6. (Domonkos Ottó forrásközlése a pusztacsaládi kovács számlájáról)

1962

- Ma megnyitják a Pápai Képfestő Múzeumot. Négy nyelvű tájékoztató is megjelent a Közép-Európában egyedülálló gyűjteményről. In: Veszprémi Napló 18. 179. sz. 1962. augusztus 2. 8.

1964

- Sopron kulturális élete 1963. A Soproni Liszt Ferenc Múzeum 1963-ban (Csatkai Endre főigazgatóhelyettes utóda lett Domonkos Ottó). In: Soproni Szemle 18. (1964) 3. sz. 271–280.

1966

- „Elfelejtett mesterségek nyomában”. In: Kisalföld 22. 270. sz. 1966. november 16. 6. (Domonkos Ottó előadása a soproni művészklubban)

1967

- Dankó Imre: Társaságunk vándorgyűlése. A soproni múzeum százéves jubileuma. In: Ethnographia 78. (1967) 4. sz. 616–618.
- Megkezdődtek a Soproni Múzeum centenáris ünnepségei. Dr. Csatkai Endrét a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki. In: Kisalföld 23. 122. sz. 1967. május 26. 2. (Domonkos Ottó átveszi a művelődési miniszter elismerő oklevelét, valamint Pozsony város emlékplakettjét Simon Jancotól, a pozsonyi városi múzeum igazgatójától. Domonkos Ottó a Magyar Néprajzi Társaság ülészakán előadást tart a Soproni Járási Tanács dísztermében)

1968

- Százötven hallgató az idegenforgalmi szabadegyetemen. In: Kisalföld 24. 19. sz. 1968. január 24. 5. (Domonkos Ottó január 25-én előadást tart Győr-Sopron megye népviselet címmel a soproni TIT szabadegyetemen)

- Megnyílt a soproni járás első múzeuma Fertőrákoson. In: Kisalföld 24. 234. sz. 1968. október 5. 8.

1971

- Emléktáblát avattak dr. Csatkai Endre lakóházán. In: Kisalföld 27. 246. sz. 1971. október 19. 1.

1973

- I. B.: Javaslat a Csatkai alapítványi díj odaítélésére. In: Kisalföld 29. 119. sz. 1973. május 24. 8. (Domonkos Ottó a díjat odaítélő bizottságban)
- Úttörő vállalkozás. Számítógépes nyilvántartásban a magyarországi céhemlékek. II. kézművesipar-történeti szimpózium Veszprémben. In: Napló 29. 293. sz. 1973. december 15. 2. (Domonkos Ottó előadása a műhelykataszter továbbfejlesztéséről)

1976

- Kloss Andor: Tárgyak eredeti környezetben. A hagyományos és a korszerű múzeum. In: Kisalföld 32. 221. sz. 1976. szeptember 18. 8. (Cikk a Pékmúzeumról)
- Múzeumi előadások. In: Kisalföld 32. 228. sz. 1976. szeptember 26. 8. (Domonkos Ottó október 4-én előadást tart a magyarországi kékfestésről a nagyecenki Széchenyi István Emlékmúzeumban)

1977

- Pákovics Miklós: A pincében kőraktár. Múzeumi tervek Sopronban. In: Kisalföld 33. 171. sz. 1977. július 22. 4. (Beszélgetés Domonkos Ottóval a belvárosi múzeumi hálózat, a néprajzi kiállítás, az újkori kőtár és a fertőszéplaki tájházak létrehozásáról)
- Farkas Imre: Országos seregszemle. Érembiennálé Sopronban. In: Kisalföld 33. 215. sz. 1977. szeptember 13. 1. (A felújított Lábasház megnyitása, az I. Országos Érembiennálé megrendezése)

1978

- Domonkos Ottót a Magyar Néprajzi Társaság érdemes tagjává választják. A Magyar Néprajzi Társaság 1978. évi 90. közgyűlése. In: Néprajzi Hírek 7. (1978) 3–4. sz. 79.
- G. B.: Miről vallanak a könyvek? Soproni vándorlegények nyomában. In: Kisalföld 34. 187. sz. 1978. augusztus 10. 4. (Domonkos Ottó tanulmányútja a Német Demokratikus Köztársaságban)

1979

- Domonkos Ottó Móra Ferenc-emlékérmét kap. In: Népszabadság 37. 193. sz. 1979. augusztus 18. 5.
- Domonkos Ottó Móra Ferenc-emlékérmét kap. In: Kisalföld 35. 193. sz. 1979. augusztus 18. 1.
- Cseresznyák István: Gazdag szellemi örökség. Beszélgetés egy múzeumigazgatóval. In: Népszabadság 37. 197. sz. 1979. augusztus 24. 7. (Domonkos Ottóról)

- Dénes Zsófia: Kékkfestő és aranyoroszlán. In: Kisalföld 35. 133. sz. 1979. június 9. 9. (cikk Sopronról és a Soproni Múzeumról, benne Domonkos Ottóval)
- Előadások a Lábasházban. In: Kisalföld 35. 230. sz. 1979. október 2. 4. (Domonkos Ottó előadása „Győr-Sopron megye tájház programja” címmel október 23-án)
- Farkas Imre: Múzeumi hétköznapiok I. Közösen rajzolt arckép. In: Kisalföld 35. 236. sz. 1979. október 9. 5. (Cikk a Soproni Múzeumról; Domonkos Ottó Móra Ferenc Emlékérmet vehetett át augusztus 20-án)
- Farkas Imre: Múzeumi hétköznapiok II. Népes vendégjárás. In: Kisalföld 35. 237. sz. 1979. október 10. 5.

1981

- G. B.: A mézeskalács-készítés emlékei. Az eisenstadti múzeum kultúrtörténeti kiállítása. In: Kisalföld 37. 6. sz. 1981. január 8. 5. (Domonkos Ottó kiállításrendezése a Soproni Múzeum mézeskalács-mintafagyűjteményéből)
- Farkas Imre: Domonkos Ottó: A magyarországi kékkfestés (kritika). In: Kisalföld 37. 137. sz. 1981. június 13. 7.
- Szilvágyi Irén: Sopron múltjából. A céhes iparok története. In: Kisalföld 37. 11. sz. 1981. január 14. 5. (Domonkos Ottó Ár-és bérlimitációk Sopron városban és Sopron megyében [XVI-XIX. század] munkájának ismertetése)

1982

- A magyarországi kékkfestés címmel dr. Domonkos Ottó, a soproni Liszt Ferenc Múzeum igazgatója előadást tart Pápán. In: Napló 38. 245. sz. 1982. október 19. 8.

1983

- Domonkos Ottó „A magyarországi kékkfestőipar” c. kandidátusi értekezésének nyilvános vitája február 24-én de. 10 órakor lesz az Akadémia nagytermében. In: Népszabadság 41. 44. sz. 1983. február 22. 11.
- Bericht des Themenvorsitzenden Ottó Domonkos. In II. Internationales Handwerks-geschichtliches Symposium. Veszprém, 21-26. 8. 1982. Band 2. Red.: Fülep Zsófia – Nagybakay Péter – Somkuti Éva. Veszprém, Ungarische Akademie der Wissenschaften Veszprémer Akademische Kommission. 1983. 348–352.
- Gergely Katalin: Domonkos Ottó: A magyarországi kékkfestő ipar. Kandidátusi értekezés megvédése. In: Néprajzi Hírek 12. 1983. 1–2. sz. 14–25.
- Kétszáz éves a Kluge-műhely. Tiszteljük elődeink vállalkozó készségét. Megnyílt a felújított pápai kékkfestőmúzeum. In: Napló 39. 283. sz. 1983. december 1. 1.

1984

- „Egyszer volt, hol nem volt...” Késes, köszörűs, üstfoltozó, aranyműves. Néprajzkutató a mesterségek világában. In: Kisalföld 40. 69. sz. 1984. március 22. 5. (a tervezett Magyar néprajz sorozat „Kézművesség” kötete)

- Sopron és környéke népművészete. In: Kisalföld 40. 231. sz. 1984. október 2. 8. (Sopron és környéke népművészete időszaki kiállítás megnyitója a Lábasházban, a megnyitót tartotta Domonkos Ottó)
- Kitüntetések ünnep előtt. In: Kisalföld 40. 261. sz. 1984. november 6. 1. (Domonkos Ottó megkapja a Munka Érdemrend bronz fokozatát)

1985

- A hagyományokhoz híven. Baranyai képfestő kiállítása Pápán. In: Napló 41. 95. sz. 1985. április 24. 1. (Sárdi János nagynyárádi képfestő mester kiállítása; Domonkos Ottó beszéde)

1986

- Bódy Irén textiltervező iparművész kiállítása Pápán, a Képfestő Múzeumban. In: Napló 42. 125. sz. 1986. május 29. 8. (Domonkos Ottó megnyitó beszéde)

1987

- Domonkos Ottót Györffy István-emlékéremmel tüntetik ki 1987-ben. A Magyar Néprajzi Társaság 1987. évi 99. közgyűlése. In: Néprajzi Hírek 16. (1987) 1. sz. 1–2.
- Domonkos Ottó kitüntetése 1987. augusztus 15-én a Burgenlandi Tartomány Nagy Érdemérmével. In: Néprajzi Hírek 16. (1987) 2. sz. 84.
- Kuntz Zoltán: Gyűjtemények cseréje Burgenlanddal. Múzeumok együttműködése. In: Kisalföld 42. 208. sz. 1987. szeptember 4. 5. (Domonkos Ottó Dávid Lajos megyei múzeumigazgatóval együtt átvette Burgenland nagy érdemérmét a két térség történelmi és kulturális kapcsolatainak ápolásáért)
- Kuntz Zoltán: Művészettörténeti ritkaságok. A Storno-gyűjtemény ismét látogatható. In: Kisalföld 42. 116. sz. 1987. május 19. 1. (Domonkos Ottó köszöntése a Storno-ház megnyitóján a múzeumi világnap alkalmából)
- Kuntz Zoltán: Világranglistán jegyzett kisműfaj. Megnyílt a soproni érembiennalé. In: Kisalföld 42. 145. sz. 1987. június 22. 1. (Domonkos Ottó köszöntő beszéde)

1988

- Filep Antal: Domonkos Ottó köszöntése. In: Néprajzi Hírek 17. 1988. 2. sz. 72–73. (Domonkos Ottó 60. születésnapjára)
- Horváth Ferenc: Képfestőtől a gombkötőkig. A kézművesség és a népművészet múzeuma. In: Kisalföld 43. 119. sz. 1988. május 20. 5. (Beszélgetés Domonkos Ottóval a Kézművesség-népművészet kiállítás alakulásáról)
- Nagybákay Péter: Kézművesipartörténeti tanácskozás. Körmend, 1987. május 19–20. In: Ethnographia 99. 1988. 3–4. sz. 430–432.
- S. Cs.: Munkák a soproni múzeumban. Kézműipari gyűjtemény. In: Kisalföld 43. 274. sz. 1988. november 17. 5. (A készülő kézművesség-népművészet kiállításról)
- Serfőzőné Gémes Magda: Domonkos Ottó irodalmi munkássága (1955–1988). In: Néprajzi Hírek 17. (1988) 2. sz. 73–75.

- Tardy Lajos: Mindenét a köznek juttatta. Sümeg Széchenyi Istvánja (Ramasetter Vincéről). In: Népszabadság 46. 229. sz. 1988. szeptember 24. 11.
- V. L.: Díjkiosztás először 1988-ban. Barkóczi-díj muzeológusoknak. In: Kisalföld 43. 310. sz. 1988. december 30. 5. (Domonkos Ottó Barkóczi-díjat kap)

1989

- Horváth Ferenc: Egy életmű csúcspontja, közös munka eredménye. A Soproni Múzeum új, állandó kiállítása. In: Kisalföld 44. 285. sz. 1989. december 2. 9. (Kézművesség-népművészet kiállítás)
- Surbán (Frang Gizella): Kézművesség-Népművészet. Újra nyílik a múzeum a Deák téren. In: Soproni Hírlap 1. 40. sz. 1989. október 20. 4.
- Surbán (Frang Gizella): Őseink kincsei. Néprajzi kiállítás a múzeumban. In: Soproni Hírlap 1. 41. sz. 1989. október 27. 4.
- „Nem utolsó nyereség.” In: Kisalföld 44. 54. sz. 1989. március 4. 16. (Domonkos Ottó a Füles rejtvényűrség „Nem utolsó nyereség” pályázatának nyertese)

1990

- Domonkos Ottó átveszi a Magyar Köztársaság Csillagrendje kitüntetését Szabó Mihálytól, a Győr-Moson-Sopron Megyei Tanács elnökétől. In: Kisalföld 45. 3. sz. 1990. január 4. 2.
- Domonkos Ottó kitüntetése a Magyar Köztársaság Csillagrendjével. In: Néprajzi Hírek 19. 1990. 1–2. sz. 67.
- Kloss Andor: A múlttól a mának. Szubjektív vonások egy portréhoz. In: Kisalföld 45. 23. sz. 1990. január 27. 9. (Domonkos Ottó életéről és munkásságáról)

1991

- Domonkos Ottó kitüntetése (Tudományos Díj Győr-Moson-Sopron megye közgyűléstől 1991. augusztus 20-án). In: Néprajzi Hírek 20. 1991. 4. sz. 156.

1992

- Céhesélet Veszprémben címmel kiállítás nyílik március 13-án a Laczkó Dezső Múzeumban. In: Napló 48. 61. sz. 1992. március 12. 12. (a kiállítást megnyitja Domonkos Ottó)
- Gosztonyi Miklós: A 125. évfordulón. A Soproni Múzeum köszöntése. Megkezdődött a múzeumigazgatók tanácskozása. In: Kisalföld 47. 273. sz. 1992. november 19. (Domonkos Ottó történeti áttekintése a 125 éves Soproni Múzeumról)
- Gosztonyi Miklós: Magyar néprajz. Elkészült a harmadik kötet. In: Kisalföld 47. 86. sz. 1992. április 10. 13.
- H. A.: Egy könyv ürügyén. Főszerkesztő dr. Domonkos Ottó. In: Soproni Hírlap 4. 39. sz. 1992. május 15. 2.
- Néprajzi teázó. In: Soproni Hírlap 4. 38. sz. 1992. május 12. 1.
- Pass András: Múzeumi világnap. Koszorúzás, tájékoztató, könyvbemutató. In: Kisalföld 47. 117. sz. 1992. május 19. 1. (Domonkos Ottó bemutatja a Magyar néprajz Kézművéség kötetet a győri Xántus János Múzeumban)

1993

- Negyedszázada ... ünnepel a Patikamúzeum. In: Soproni Hírlap 5. 24. sz. 1993. június 18. 6. (Domonkos Ottó előadást tart)

1994

- Gosztonyi Miklós: Soproni néprajztudós elismerése. In: Kisalföld 49. 246. sz. 1994. október 20. 6. (Domonkos Ottót az Osztrák Néprajzi Társaság levelező tagjává választották)
- Domonkos Ottót a Magyar Néprajzi Társaság belföldi tiszteletbeli taggá választja. A Magyar Néprajzi Társaság 106. közgyűlése, 1994. június 1. In: Néprajzi Hírek 23. (1994) 3–4. sz. 1.

1996

- Gosztonyi Miklós: Csatkai-émlékülés, díjátadással. Kötet a Kossuth-díjas művészet-történevezés tiszteletére. In: Kisalföld 51. 280. sz. 1996. november 30. 6. (Domonkos Ottó méltatja Csatkai Endre életútját)
- Horváthy György: Kézművesipar-történeti szimpózium a VEAB-ban. In: Napló 52. 228. sz. 1996. szeptember 30. 4.
- V. G.: Közérthető történelem. A muzeológus fáradhatatlan. In: Kisalföld 51. 5. sz. 1996. január 6. 6.

1998

- A 70 esztendő Domonkos Ottó köszöntése. In: Soproni Szemle 52. (1998) 3. sz. 195.
- A hetvenéves Domonkos Ottó köszöntése. In: Néprajzi Hírek 27. (1998) 1–4. sz. 158.
- Balassa Iván. Domonkos Ottó 70 éves. In: Honismeret 26. (1998) 6. sz. 97–98.
- Dóka Klára: Kézművesipartörténeti kutatások. In: Magyar Múzeumok 4. (1998) 2. sz. 9–10.
- Gosztonyi Miklós: Soproni néprajztudós könyve. Európai áramlatokhoz illeszkedve. In: Kisalföld 53. 111. sz. 1998. május 13. 7.
- Gülch Csaba: „Ezért érdemes volt megőregedni.” Hetvenedik születésnapján köszöntötték a neves néprajzkutatót. In: Kisalföld 53. 194. sz. 1998. augusztus 19. 3. (Domonkos Ottót köszöntik a győri Xántus János Múzeumban)
- Kücsán József: Domonkos Ottó köszöntése. In: Magyar Múzeumok 4. (1998) 3. sz. 25.
- K. Csilléry Klára: Dr. Domonkos Ottó köszöntése. In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A GyMSMMI évkönyve. 36. (1998) 1–2. szám. Győr, GyMSMMI, 1998. 7–8.
- Szende Katalin – Kücsán József (szerk.): „Isten áldja a tisztet ipart.” Tanulmányok Domonkos Ottó tiszteletére. A Soproni Múzeum kiadványai 3. Sopron, 1998. 440 oldal
- Tuba László: Domonkos Ottó irodalmi munkássága (1955–1997). In: Arrabona – Múzeumi Közlemények. A GyMSMMI évkönyve 36. (1998) 1–2. szám. Győr, GyMSMMI, 1998. 279–288.
- T. M.: Tudományos műhellyé varázsolta a múzeumot. In: Kisalföld 53. 192. sz. 1998. augusztus 17. 7. (Domonkos Ottó 70. születésnapjára)

1999

- Gosztonyi Miklós: Dr. Domonkos Ottó újabb kötete. Néprajzi alapmű a takácsokról. In: Kisalföld 54. 27. sz. 1999. február 2. 6.
- Torma Margit: Kézművesek dicsérete. Huszonkét mesterség a soproni néprajzi kiállításon. In: Nyugati Kapu 1. 37. sz. 1999. december 3. 12. (A Kézművesség-népművészet kiállítás 10. évfordulója)

2000

- Köves Andrea: Neves soproni családok múltja és jelene. A Domonkos familia ma már a városhoz kötődik. In: Kisalföld 55. 170. sz. 2000. július 22. 6. (Domonkos Ottó családjáról)

2001

- Bóдай Gyula: Höveji csipkék a múzeumban. In: Kisalföld 56. 130. sz. 2001. június 6. 8. („A höveji fehér hímzés története” kiállítás megnyitója a kapuvári Rábaközi Múzeumban)
- Haszonits József: Tovább élő hagyomány. In: Kisalföld 56. 118. sz. 2001. május 22. 8. („Hagyomány és továbbélés a kékfestőviseletben” kiállítás a Csornai Múzeumban; megnyitotta Domonkos Ottó)
- Kékfestő-kiállítás. In: Napló 57. 283. sz. 2001. december 5. 9. (A pápai Kékfestő Múzeum anyagából kiállítás nyílt Budapesten, az óbudai Textilmúzeumban. A megnyitó beszédet tartotta: Domonkos Ottó)

2002

- Gosztonyi Miklós: Fél évszázada a múzeum szolgálatában. Égzengéssel nyíló pályafutás. In: Kisalföld 57. 168. sz. 2002. augusztus 20. 6.

2003

- Domonkos Ottó 75 éves. In: Soproni Szemle 57. (2003) 4. sz. 315–316.
- Kuntz Zoltán: Hűség napja: Sopron díszpolgára Domonkos Ottó. Az örök érvényű üzenet. In: Kisalföld 58. 291. sz. 2003. december 15. 1.; 7.
- Kuntz Zoltán: Követendő példa kutató nemzedékeknek Sopron város díszpolgára. In: Kisalföld 58. 293. sz. 2003. december 17. 6.
- Kuntz Zoltán: Mesterlegények. Céhagyományok a régmúltból. In: Kisalföld 58. 302. sz. 2003. december 30. 13. (Domonkos Ottó legújabb kötete: A magyarországi mesterlegények közép-európai kapcsolatai és szokásai a XV-XIX. században)
- V. Zs.: Díszpolgár a múzeumigazgató. In: Kóktél Üzleti Magazin, soproni kiadás, 2. (2003) 12. sz. 18–20.

2004

- Megjelent a Soproni Szemle. In: Kisalföld 59. 7. sz. 2004. január 9. 6. (A 75 éves Domonkos Ottó köszöntése)

- Hatan kaptak Pulszky-díjat. In Népszabadság 62. 67. sz. 2004. március 20. 5. (Domonkos Ottó Pulszky Ferenc-díjat kap)

2007

- Egyedülálló kollekciónak pályorientációs képzést terveznek a Kékfestő Múzeumban. In: Napló 63. 26. sz. 2007. január 31. 17. (Domonkos Ottó kékfestő műhelyek mintakincseit dokumentáló fotói a pápai Kékfestő Múzeumba kerülnek)

2008

- Méri Edina: Domonkos Ottó tudományos munkássága 1952–2008. MTA VEAB Kéz-művesipar-történeti Munkabizottsága. Kutatási életművek 4. Budapest – Veszprém, 2008. 19 oldal
- Turbuly Éva: Kismesterségek vonzásában. A 80 éves Domonkos Ottó köszöntése. (Interjú a 2008. április 28-án és 30-én folytatott beszélgetések alapján). In: Soproni Szemle 62. (2008) 4. sz. 433–448.

2009

- Szulovszky János: Domonkos Ottó nyolcvanéves. In: Néprajzi Hírek 38. (2009) 2. sz. 72–74.

2012

- Neves szakemberek látogatnak el a falunapra. Hungarikumok közé szánják a csipkét. In: Kisalföld 67. 161. sz. 2012. július 11. 8. (A hőveji csipke hungarikummá nyilvánítása és nemzeti szellemi örökségbe való felvétele)

2018

- Kücsán József: „A Szemle kapcsolatai messze elértek...” Beszélgetés a 90 éves Domonkos Ottóval. In: Soproni Szemle 72. (2018) 3. sz. 225–237.
- Szulovszky János: A 90 éves Domonkos Ottó köszöntése. In: Néprajzi Hírek 47. (2018) 3. sz. 53–58.

2019

- Polgár Bettina: Iskolapadban nem tanulható mesterség. In: Napló 75. 37. sz. 2019. február 13. 4. (Domonkos Ottó elismerése a magyarországi kékfestés hagyományainak ápolásáért és kutatásáért; UNESCO-dokumentum átadása)

2022

- Soproni Múzeum: In memoriam Dr. Domonkos Ottó. A videót készítette Bolodár Zoltán a 2015-ben felvett beszélgetés alapján. Sopron, 2022. 20 perc 22 másodperc.
- Tóth Imre: Búcsú Domonkos Ottótól. (Elhangzott a soproni régi Szent Mihály-temető Szent Jakab-kápolnájában, 2022. február 25-én). In: Soproni Szemle 76. (2022) 1. sz. 3–5.

- Csiszár Attila: In memoriam Domonkos Ottó (1928–2022). In Honismeret 50. (2022) 5. sz. 120–121.
- Szulovszky János: „A munka segített a gyógyulásban”. Domonkos Ottó halálára. In: Néprajzi Hírek 51. (2022) 2. sz. 61–65.
- Szulovszky János: Domonkos Ottó (1928–2022) tudományos munkássága. In Ethnographia 133. (2022) 4. sz. 701–717.
- In memoriam dr. Domonkos Ottó. Mechle Károly portréfilmje. Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=h8rAZ5dGWfU&ab_channel=K%C3%A1rolyMechle (Feltöltés: 2023 április)

A Tűztorony avatási ünnepe, Domonkos Ottó, Dercsényi Dezső, Erdély Sándor.
(Fotó: Adorján Attila, 1973, SoM-AF 36635.)

A SOPRONI SZEMLE ALAPÍTVÁNY
KÖZLEMÉNYE

Szerzőink, akik 2022-ben lemondtak a honoráriumról a Soproni Szemle Alapítvány javára, ezzel is támogatva folyóiratunk megjelenését:

Czobor László közösségsszervező, Közösségi Ház, Petőháza

Csiszár Ágnes kulturális menedzser, könyvtáros, Sopron

Dominkovits Péter igazgató, Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára

Fiziker Róbert főlevéltáros, történész, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

Gömöri János régész, Scarbantia Régészeti Park, Sopron

Jankó Ferenc egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem

Károlyi Bálint doktorjelölt, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger

Mráv Zsolt régész, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Nagy Zsombor egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest

Sági Éva levéltárvezető, Soproni Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár

Schöberl Miklós ny. egyetemi docens, Soproni Egyetem

Szende Katalin egyetemi tanár, felelős szerkesztő, Soproni Szemle

Tóth Sándor Frigyes vasúttörténész, okleveles gépészmérnök, Sopron

Tüske Tamás PhD-hallgató, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
Atelier. Interdiszciplináris Történelmi Doktori Program

Vörös Ákos nyelvtanár, Soproni Egyetem

Wunderlich Claudia nyelvész professzor, Hochschule für Angewandte
Wissenschaften, Würzburg-Schweinfurt

A Soproni Szemle folyóirat megjelenését támogatták:

Sopron Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal

Soproni Városszépítő Egyesület

Vendel Miklós Chalet Bois-Gentil Les Diablerets CH 1865

A Soproni Szemle Alapítvány ezúton fejezi ki köszönetét a személyi jövedelemadó 1 %-ának felajánlásáért. A 2022. évben kiutalt összeg a 2021. évi adók 1 %-ából 77.501 Forint volt. Ezen összeget az Alapítvány működési költségeinek finanszírozására fordította.

Kérjük, támogassa továbbra is személyi jövedelemadójának 1 %-ával a Soproni Szemle folyóirat megjelenését biztosító Soproni Szemle Alapítványt.

Adószámunk: 18525508-1-08,

Bankszámla számunk: 10404058-40510307-00000000

Bolodár Zoltán fotó-adattáros, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Fő tér 8,
zoltan.bolodar@gmail.com

Csiszár Attila néprajzkutató, muzeológus, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Fő tér 8,
csiszar.attila@sopronimuzeum.hu

Filep Antal néprajzkutató, ny. egyetemi tanár, filepantal@hotmail.com

Kücsán József néprajzkutató, kucsanj2@gmail.com

Méri Edina néprajzos–muzeológus, szakmai vezető, Képfestő Múzeum, 8500 Pápa,
Március 15. tér 12. meri.edina@kekefestomuzeum.hu

Ifj. Nemes András néprajzkutató, gyűjteménykezelő, Soproni Múzeum, 9400 Sopron,
Csatkai Endre utca 9., ifj.nemes.andras@sopronimuzeum.hu

Szulovszky János történész, tudományos főmunkatárs, ELKH BTK Történettudományi
Intézete, Újkori osztály, szulovszky.janos@gmail.com

INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau 2023/1

STUDIEN ZUM GEDENKEN AN OTTÓ DOMONKOS

Vorwort der Redaktion: Studien zum Gedenken an Ottó Domonkos (1928–2022)..	3
ANTAL FILEP: Ottó Domokos, Anfänge als Forscher. Die Schule von István Tálasi....	5
ATTILA CSISZÁR: Die Forschungen von Ottó Domonkos in der Region Rábaköz	19
JÓZSEF KÜCSÁN: Darstellung des Alltagslebens in den Ausstellungen des Soproner Museums	35
JÁNOS SZULOVSKY: Ottó Domonkos und die Kommission für Handwerk- geschichte der Veszprémer Regionalkommission der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	53
EDINA MÉRI: Ottó Domonkos, Pionier in der Erforschung des Blaudrucks	75
ZOLTÁN BOLODÁR: Ottó Domonkos, der Fachfotograf	88
ANDRÁS NEMES JR. – EDINA MÉRI: Wissenschaftliche Bibliografie von Ottó Domonkos (1952–2022)	100
Mitteilung der Stiftung Ödenburger Rundschau	130